POLITICA

RĂZVAN

CODRESCU

EXERCIȚII DE „REACȚIONARISM"

DACIA

RĂZVAN CODRESCU

EXERCIȚII DE «REACȚIONARISM»

Colecția POLITICA

© Copyright Editura Dacia, 1999, pentru prezenta ediție

RĂZVAN CODRESCU

EXERCIȚII DE «REACȚIONARISM»

Între *zoon politikón* şi *homo religiosus*

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1999

Coperta de CĂLIN STEGEREAN

ISBN 973-35-0812-8

CUPRINS

Notă preliminară / 7

Criza modernă a autorităţii / 9
Sensul unei resurecţii. De la idealismul materialist la realismul spiritual / 13
Modelul aristocratic / 21
Tradiţii şi "apucături" / 25
Ortodoxie şi ortodoxism / 29
În căutarea Europei pierdute / 33
A fi european / 37
Lupta cu temeiurile / 41
Oboseala de Eminescu / 45
O ratare morală / 49
Naţiunile şi bunul Dumnezeu / 55
Realităţile împotriva ideologiilor / 59
"Pieirea ta prin tine, Israele!" / 63
Triumful lui Yigal Amir / 67
Demagogia toleranţei / 69
"Război" şi "pace" / 75
Ofensiva Islamului / 79
Taina jertfei / 83
Maximalismul şi "boieria" lui Hristos / 87
Religie şi cultură / 91
O perspectivă integratoare / 97
Ne-mângâierile filosofiei / 103
Sensul creştin al istoriei / 107
Creştinism şi democraţie / 113
De la democraţie la demofilie / 117
Sensul unităţii creştine. Lumea creştină la răscruce de milenii / 121
Notă editorială / 127

Führer-ului Marcel Petrişor
şi Ocişorului subversiv
de altădată...

NOTĂ PRELIMINARĂ

"Exerciţii de «reacţionarism»? Mi se pare un titlu sinucigaş!", mi-a mărturisit un prieten căruia nu înţelepciunea îi lipseşte...

Nu mi-am propus să mă refer, în această scurtă notă preliminară, la titlul prezentului volum: acesta nu vrea să spună nici mai mult şi nici mai puţin decât spune, aşa că se cere luat ca atare. Nu mă tem câtuşi de puţin că poziţia mea s-ar putea să fie greşit înţeleasă, pentru că ştiu că, în atmosfera ideologică a lumii contemporane, proasta înţelegere a oricărui discurs "tradiţional" sau "de dreapta" reprezintă, dincolo de cercurile congenere, un fel de fatalitate (întristătoare în principiu, dar şi cu anumite laturi amuzante, mai ales pentru firile nepătimaşe...). Dacă am avut "îndrăzneala" să fac publice aceste texte "provocatoare", atunci unde să mai rămână loc de "teamă"? Cât va înţelege sau cât va aproba cineva din cele scrise aici, aceasta e, la drept vorbind, treaba fiecăruia. În ce mă priveşte, vorba cronicarului, "eu voi da samă de ale mele, câte scriu"...*

Intenţional, nu mă adresez nici prietenilor, nici adversarilor de idei: pe primii îi ştiu deja convinşi de poziţia pe care-o exprim; cât despre ceilalţi, nu-mi fac iluzia că i-aş putea convinge cu o carte. Aş zice că, scriind, m-am ispitit să ofer câteva puncte de meditaţie mai degrabă celor cu atitudini încă nedefinite. Nu să-i conving, ci doar să-i pun pe gânduri.

---

* Celor obişnuiţi să excite "revoluţia" şi să veştejească "reacţiunea", li s-ar putea totuşi reaminti, în treacăt, că *revolutio* înseamnă "întoarcere înapoi", în timp ce *reactio* este "facere din nou", "schimbare", "primenire" ...

Adevăratele convingeri nu vin din afară, ci cresc dinlăuntru (după o "logică" numai de Dumnezeu ştiută). Cu această singură condiţie: să fie omul treaz, adică "pus pe gânduri". Or această condiţie, ce poate părea banală, nu-i întotdeauna aşa de lesne de îndeplinit, căci a gândi efectiv *şi* pe cont propriu *reprezintă, pentru tot mai mulţi dintre contemporanii noştri, o incomoditate aproape... antidemocratică. Nu ştiu dacă s-a observat îndeajuns că principala libertate pe care o stimulează democraţia este aceea de a primi neconstrâns ca alţii să gândească în locul tău ("gândirea prin delegaţie", i-au zis unii); de aici, tendinţa tot mai vădită spre o nouă* gândire unică *("oficială", "standardizată", "nivelatoare", sau cum vreţi să-i spuneţi) – fundătură inevitabilă a oricărei forme de stângism.*

Volumul de faţă este alcătuit din eseuri şi articole apărute în ultimii ani, în publicaţii pe care le-am indicat la finalul fiecărui text. Modificările pe care le-am efectuat în vederea acestei ediţii, ca şi unele adaosuri, sunt minime. Câteva dintre texte au intrat, nu demult, şi-n "ţesătura" altor cărţi; mai bine de trei sferturi sunt însă adunate pentru prima oară între copertele unui volum. Am răspuns, în felul acesta, unei solicitări mai vechi a Editurii Dacia, căreia îi păstrez neconvenţională consideraţie şi simpatie.*

R. C.

* Am găsit de cuviinţă să avertizez, acolo unde a fost cazul, asupra variaţiilor de titluri sau semnături, spre a nu lăsa loc nici unui gen de confuzii.

CRIZA MODERNĂ A AUTORITĂŢII

Există în lumea modernă – şi mai ales în spaţiul euro-american – o vădită *criză a autorităţii*, ducând la un întreg complex de manifestări anarhice, atât în plan spiritual, cât şi în plan politic. **Autoritatea** principială, de tip *monarhico-eclesial*, care ordona firesc societăţile tradiţionale, a fost înlocuită treptat, în ultimele trei veacuri (dar mai ales după triumful dizolvant al Revoluţiei franceze), fie cu **lipsa de autoritate** (întruchipată politiceşte în *statul democratic*, iar spiritualiceşte în *libera cugetare*), fie cu **excesul de autoritate** (întruchipat politiceşte în *statul totalitar*, iar spiritualiceşte în *dogmatismul ideologic*). Lumea noastră se mişcă, arbitrar şi steril, între aceste două fundături simetrice, care reacţionează una împotriva celeilalte şi amândouă, într-un neaşteptat consens, împotriva vechilor rânduieli. Raportându-ne strict la secolul XX, prima lui jumătate a stat sub predominanţa *patologiei totalitare*, iar a doua lui jumătate a stat (stă încă) sub predominanţa *patologiei democratice*.

Mai uşor de suportat, *non-autoritarismul de tip democratic* (în care se zbate şi societatea românească de azi), deşi duce în mod evident la sporirea haosului social şi moral, este considerat îndeobşte ca o stare *dezirabilă*, ba chiar ca un ideal politico-social. Cei mai critici dintre adepţii lui îl catalogheză, cel mult, ca pe "un rău necesar". În ce priveşte *hiperautoritarismul de tip totalitar* (care a marcat tragic şi lumea românească a ultimei jumătăţi de veac), mult mai greu de suportat (mai ales de către anumite categorii sociale "problematice": intelectualii, minorităţile etnice, declasaţii,

handicapaţii), el este considerat îndeobşte ca o stare *indezirabilă*, supusă unei vehemente critici "diabolizante".

Ceea ce nu se bagă de seamă, sau este cu grijă eludat, mi se pare faptul că, în spatele lustrului de "civilizaţie" şi "bunăstare" al democraţiei de tip occidental, parte real, parte strict propagandistic, se ascunde tot un soi de totalitarism, cu tentă mondialistă, coordonat de marea finanţă internaţională (un Roger Garaudy, "euro-marxist" vindecat doar pe jumătate, într-o carte recentă, *Statele Unite – avangardă a decadenţei*[*], face acuzaţii mai precise, pe baza unei largi documentaţii). "Aleşii oamenilor i-au înlocuit pe unşii lui Dumnezeu, spre gloria unui sistem – democraţia – care este la fel de intolerant cu opozanţii pe cât fuseseră societăţile teocentrice ale Evului Mediu în relaţia cu ereziile".[**]

Lipsa autorităţii de tip tradiţional duce întotdeauna la *un pseudo-autoritatism conjunctural*, pe alocuri făţiş, dar cel mai adesea camuflat, care se manifestă în diferite forme de *terorism*: politic, social, economic, ideologic. Se instaurează, pe acest fond, un fel de "gândire oficială", cu pretenţii de unicitate şi infailibilitate, în raport cu care funcţionează... "delictul de opinie"![***] Cine îşi permite să gândească *altfel* – şi mai ales

---

[*] *Les Etats-Unis: avant-garde de la décadence*, Editions "Vent du Large", Paris, 1997. A se vedea prezentarea descriptivă, cu ample citate traduse în româneşte, semnată de Demostene Andronescu în mai multe numere din revista sibiană *Puncte cardinale* (ianuarie, februarie-martie, iunie şi august 1998, de fiecare dată pe p. 2).

[**] Teodor Baconsky, *Iacob şi îngerul. 45 de ipostaze ale faptului religios*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996, p. 156).

[***] Acelaşi Roger Garaudy scrie în fruntea cărţii sale *Les mythes fondateurs de la politique israélienne* – 1996 (trad. rom.: *Miturile fondatoare ale politicii israeliene* – 1997), în jurul căreia s-a făcut un enorm scandal: "După ce, mai bine de jumătate de veac, mi-am publicat lucrările la cei mai mari editori francezi, astăzi sunt obligat să editez în *samizdat* această antologie a ereziei sioniste, deoarece, din 1982, am violat un tabu: critica politicii israeliene, apărată de scelerata lege Gayssot-Fabius din 13 iulie 1990, care reintroduce în Franţa *delictul de opinie*, ca pe vremea Celui de-al Doilea Imperiu,

să-şi facă publice ideile – devine, după caz, "duşman al poporului", "reacţionar", "fundamentalist" etc. Stângismul democratic mondialist (*sans frontières*), cu exaltarea "noii ordini mondiale", "comunitarismului" anti-naţional şi supra-statal, "dreptului minorităţilor", "laicismului" cultural (un fel de "ateism ştiinţific" cosmetizat) ş.a.m.d., reprezintă astăzi forma curentă a *gândirii oficiale unice*, în slujba căreia funcţionează o uriaşă armată de "politruci", formaţi fie prin mimetism (sub o anume presiune mediatică), fie chiar în institute occidentale de politologie standardizată (aşa cum deunăzi se formau la Moscova sau la "Ştefan Gheorghiu").

Până la urmă, la o privire mai atentă, se poate constata cu stupoare că internaţionalismul proletar şi comunismul de ieri ajung să se întâlnească în puncte esenţiale cu internaţionalismul democratic şi comunitarismul de azi, deosebirile rămânând doar de suprafaţă (altă "limbă de lemn", altă strategie civică, altă hartă a "consumului" etc.); oricât de incomodă ar fi constatarea, avem de-a face, până la urmă, cu două forme echipolente de *perversiune a vieţii istorice*, având rădăcini comune în mentalitatea antitradiţionalistă şi fiind marcate de aceeaşi *criză modernă a autorităţii*, generatoare de monstruozităţi şi perversităţi conjuncturale, care au ruinat civilizaţia Europei creştine şi, prin extensie, statura sufletească a omului modern. E un cerc vicios pe care nu-l putem rupe decât conştientizându-l...

înlocuind printr-o lege represivă lipsa de argumente. Din această cauză, librarii care înţeleg să continue să-şi facă meseria, trebuie să trimită comenzile la *Librairie du Savoir*, Librăria Română de la Paris, care a acceptat să depoziteze acest *samizdat*, aşa cum o făcea pe vremea lui Ceauşescu, când domnea – dar nu în Franţa! – *gândirea unică* şi *terorismul intelectual* ".Trebuie adăugat că, pe data de 16 iulie 1996, în sediul Librăriei Româneşti de la Paris au pătruns şase indivizi mascaţi, care au răvăşit cărţile, au spart geamurile şi computerele şi au mânjit pereţii cu vopsea roşie, iar pe d-l Pişcoci-Dănescu l-au bătut măr, punându-i în vedere că acesta n-a fost decât un avertisment! Poliţia franceză a rămas visătoare...

Îndărătul tuturor acestor fapte dizolvante se află, în ultimă analiză, o profundă *criză religioasă*. Omul şi-a pierdut *reperele absolute*, care-i *consfinţeau* existenţa; s-a desfăcut, cum zicea Antoine de Saint-Exupéry, "nodul divin" care lega lucrurile. Împotriva *ordinii divine* a lumii, *autoritare* şi *ierarhice* prin natura ei, care se întemeia, creştineşte vorbind, pe comunitatea *credinţei* şi pe marea poruncă a *iubirii*[****], omul modern a instaurat *o pseudo-ordine omenească*, iconoclastă şi arbitrară, altoită pe *idealisme* sentimentale şi *ideologii* demagogice, fără memorie şi fără transcendenţă.

Când Dumnezeu este alungat din cetate, principiul însuşi al autorităţii se surpă sau se perverteşte. "Pentru că roada luminii e în orice bunătate, dreptate şi adevăr"; când însă Lumina lipseşte, nu rămân decât "faptele cele fără de roadă ale întunericului" (*Efeseni* 5, 9-11).

(*Puncte cardinale*, anul VII, nr. 7/79, iulie 1997, p. 1, cu titlul "Criza autorităţii"; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1122, 28 februarie 1998, p. 2)

[****] Desigur, *credinţa* şi *iubirea*, ca principii de ordine socială, sunt supuse relativităţii omeneşti, istoria nefiind domeniul perfecţiunii. De altfel, s-a spus cu dreptate despre Stat că nu-i chemat să transforme lumea în rai, dar că o poate împiedica să devină iad (Vl. Soloviov). Despre pervertirea modernă a noţiunii de "iubire": Monica Papazu, "Ispitele «iubirii»" (*Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 10/94, oct. 1998, p. 1), având, în loc de concluzie, un citat din G. K. Chesterton: "Lumea modernă nu este rea. În anumite privinţe, este chiar mult prea bună. Ea e plină de virtuţi... care şi-au ieşit din fire şi pustiesc pământul... Lumea modernă e plină de vechile virtuţi creştine care au luat-o razna".

SENSUL UNEI RESURECŢII
De la idealismul materialist la realismul spiritual

Gândirea modernă, sintetizată în secolul al XVIII-lea din naturismul antropocentric al Renaşterii, din raţionalismul secolului al XVII-lea şi din noua ideologie iluministă, suferă, în ciuda valenţelor ei materialist-pozitiviste, de o acută lipsă de realism. Ne complacem, de aproape trei veacuri, într-un idealism parcă incurabil.

Nu e vorba, fireşte, de "idealism" în sensul marxist al termenului (sens încă persistent în limbajul curent şi în structurile mentale ale lumii postcomuniste, dar şi în inerţiile ideologice ale stângismului occidental). Marxismul a impus, mai mult sau mai puţin teroristic, într-o lume tot mai dezobişnuită de a gândi pe cont propriu, câteva false opoziţii de termeni, cu tendenţioase deformări semantice: metafizică-dialectică, dogmatism-criticism, idealism-materialism ş. a. În astfel de "perechi", primii termeni erau decretaţi "negativi", iar termenii opuşi erau decretaţi "pozitivi", marxismul însuşi considerându-se pe sine "dialectic", "critic" şi "materialist", în răspărul gândirii tradiţionale, care ar fi fost "metafizică", "dogmatică" şi "idealistă". Prin "idealism" marxismul înţelege, în mod forţat, orice gândire dispusă să dea prioritate Spiritului, *Ideii*, adică tot ce se opune principial, într-o formă sau alta, materialismului său radical.

În gândirea nemarxistă, termenul de "idealism" are un cu totul alt înţeles. Idealismul nu este atât simpla afirmare a primatului ontologic sau axiologic al Spiritului (Ideii), cât *excesul teoretizant*, siluirea realităţii la modul procustian.

Idealistul este, aşa-zicând, omul care "intră la o idee" şi, obsedat sau vrăjit de ea, o preface abuziv în grilă a realităţii. Idealistul poate fi deopotrivă spiritualist sau materialist, credincios sau ateu, "burghez" sau "proletar", geniu sau neghiob. Hegel hiper-raţionalistul şi Marx hiper-materialistul sunt, de pildă, la fel de *idealişti*, adică la fel de... *alăturea de realitate*. În acest sens, idealismul se opune nu materialismului, cât *realismului* (simptomatic rămânând răspunsul lui Hegel la observaţia că ideile lui nu se potrivesc cu realitatea: "Cu atât mai rău pentru realitate!"). Marxismul însuşi este una dintre cele mai perverse forme de idealism (ne-realism) din întreaga istorie, fapt dovedit şi de ireversibilul său faliment funcţional.

Privit sub aspect teoretic, idealismul poate fi fascinant, ca joc subtil şi chiar generos al minţii omeneşti. Privit sub aspect practic, idealismul este întotdeauna dezastruos (nu l-a făcut Hegel posibil pe Marx?), acţionând ca o maladie asupra realităţilor.

Vina neintenţionată a lui Hegel (şi a întregii filosofii clasice germane) a fost aceea că, prin excesul său de raţionalism, a determinat o reacţie în celălalt sens: excesul de materialism. Toate formele de idealism post-hegelian (începând cu marxismul şi pozitivismul), cu impact adânc asupra lumii noastre, s-au altoit – mai mult sau mai puţin făţiş – pe materialism (şi, implicit, pe ateism). Niciodată omenirea nu s-a mai lăsat într-o asemenea măsură târâtă în fundături idealiste; niciodată nu a mai existat un asemenea divorţ al omului de realităţile fireşti ale acestei lumi.

Curentele spiritualiste de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi din primele decenii ale secolului XX au încercat o diagnosticare şi o combatere a acestui rău caracteristic, ce a

dus la ruina deopotrivă moral-spirituală şi istorico-politică a lumii europene. Din nefericire, gândirea creştină sau general tradiţionalistă a fost asociată tendenţios marilor totalitarisme de dreapta, ajungând să fie marginalizată şi diabolizată, mai ales după tragedia celui de-al doilea război mondial, până la compromiterea ei aproape universală sub acuzaţia de... "reacţionarism"! Orice exigenţe morale sau intelectuale au fost eludate în interesul unor perfide interese politice, militare, sociale sau economice. Convenţia *"raţională"* a înlocuit Adevărul, iar convenţia *"empirică"* a înlocuit Realul. "Realitatea" a fost adică redusă, în mod convenţional, la măsura relativă a minţii şi a simţurilor noastre materiale.

După ce a restrâns astfel realitatea ("e real ceea ce pot înţelege cu mintea şi verifica prin simţuri"), omul modern a căutat tot mai insistent *să impună realităţii* tiparele minţii lui. Porniţi pe această cale utilitarist-subiectivistă, lumea încetează să mai fie pentru noi *ce şi cum este* ea de fapt, ci devine tot mai mult, în mod silnic, *ce şi cum ni se pare nouă* că ar trebui să fie! Dumnezeu a fost anulat prin decret "ştiinţific", iar lumea Lui, tâlhărită de omul autonom, a fost reinterpretată abuziv şi arbitrar, după măsuri şi cu mijloace omeneşti. Tocmai acesta este, în mare, *idealismul,* ca atitudine generală de raportare la existenţă; el nu mai reprezintă demult o simplă "dramă a cunoaşterii", ci devine tot mai mult o profundă *dramă a existenţei*. Oricărui *este* i se substituie aproape sistematic un arbitrar *trebuie să fie* (conform unei presupuse necesităţi ideale, decretate de speculaţia mentală a omului autonom). Dar "aşa trebuie să fie", dedus nu din natura obiectului, ci din *ideea noastră* despre obiect, este însăşi formula idealismului prost. Ne aflăm în plină domnie a relativului, ipoteticului şi arbitrarului.

Gândirea tradiţională, raportându-se, într-un fel sau altul, la absolutul divin, ca unic principiu ireductibil, afla în el garanţia

trans-subiectivă a Realului şi a Adevărului. Acolo unde însă Dumnezeu este înlăturat, iar universul desacralizat, totul devine obscur şi arbitrar; Realul şi Adevărul nu mai au nici un temei absolut, iar omul nu mai resimte nici o răspundere mistică sau morală în faţa existenţei. Pierzând baza transcendentă a Realului, el se îneacă în imanent, în fenomenalitatea brută a lumii, pe care n-o mai poate nici înţelege, nici stăpâni în mod adecvat. Ambiţiile lui explicative rămân, dar ele se învârt ameţitor în cercul vicios al subiectivismului anarhic. Este cazul omului de azi, care se mişcă ambiguu între simţurile grosolane şi logica formalistă, între concretul empiric şi abstractul raţional, între "opacitatea" obiectului şi jocul propriei subiectivităţi.

Altfel spus, lumea lui *este* stătea pe absolutul divin, trans-subiectiv şi unificator; în termeni tradiţionali, lumea este aşa cum a făcut-o Dumnezeu şi nu altfel; ea se cuvine înţeleasă în raport cu Creatorul ei, deci în context mistico-religios. Omul credincios este o conştiinţă contemplatoare şi oglinditoare a Realului Unic, a Adevărului Suprem. Acesta este *realismul spiritual*, anticipat în toate religiile autentice şi întruchipat plenar în religia creştină (care depăşeşte principial falsa dihotomie idealism-materialism, afirmând spiritul fără a nega materia, ci doar subordonând-o calitativ acestuia, *în ordinea obiectivă a creaţiei divine*).

Dimpotrivă, lumea lui *trebuie să fie* stă sub semnul îndoielii problematizante; este lumea "năucului om întrebător" (cum zicea Petre Ţuţea), în absenţa asumată a lui Dumnezeu şi a Revelaţiei. Câte capete, atâtea *idei*! În fond, de ce *trebuie să fie* ca tine şi nu ca mine? De ce *trebuie să fie* ca voi şi nu ca noi? Ipoteze, argumente, contra-argumente, teorii, aporii... Iar

până la urmă scepticismul absolut (*Quid este veritas?*)* sau teroarea ideologică a celui mai tare! Idealismul împotriva Firii...

Nu ne putem propune aici o inventariere şi o analiză sistematică a tuturor aspectelor şi implicaţiilor acestui rău, pe care-l putem numi deopotrivă *idealism materialist* sau *materialism idealist*. Mai vizibile pentru toată lumea sunt, în orice caz, reflexele lui în planul rânduielilor societăţii. Din mentalitatea idealistă s-a născut Statul modern, în retortele însângerate ale Revoluţiei franceze. Exploatarea demagogică a devizei "Libertate, egalitate, fraternitate" stă la originea întregii disoluţii social- politice şi moral-spirituale a lumii creştine, adică la originea crizei generalizate pe care o trăim astăzi, în moduri deosebite fenomenal, dar identice esenţial. Ierarhiile s-au prăbuşit, valorile s-au răsturnat, pre-judecăţile domnesc pretutindeni. Trăim într-o "lume pe dos", fără transcendenţă, redusă la bio-istorie, sterilă şi perversă, atomizată şi anarhică. O lume care a pierdut sensul firescului, străduindu-se în-drăcit să forţeze realităţile la a se conforma diferitelor tipare arbitrare ale minţii omeneşti...

---

* "Ce este adevărul?". În faimosul dialog dintre Pilat şi Iisus (*Luca* 18, 33-38), stau faţă în faţă, la cea mai mare răscruce a istoriei, două lumi şi două mentalităţi: cea veche, apunând în *scepticism*, şi cea nouă, răsărind în *credinţă*. "Omul autonom", orice căi ar urma, ajunge inevitabil, mai devreme sau mai târziu, la întrebarea sceptică a lui Pilat; răspunsul nu poate veni decât de la Dumnezeu, Care este El Însuşi Adevărul. Lumea de azi reiterează, în multe privinţe, criza Antichităţii târzii, confirmând peste veacuri (şi cu atât mai tragic) asprul cuvânt apostolic: "Căci mai bine era pentru ei să nu fi cunoscut calea dreptăţii, decât, după ce au cunoscut-o, să se întoarcă de la porunca sfântă dată lor. Cu ei s-a întâmplat adevărul din zicală: *Câinele se întoarce la vărsătura lui şi porcul scăldat la noroiul mocirlei sale*" (*II Petru* 2, 21-22).

Foarte instructivă este, sub acest aspect, şi istoria noastră mai nouă. Eşecul României moderne se datorează, înainte de toate, mentalităţii idealiste a diriguitorilor ei politici, economici şi culturali, în majoritatea lor covârşitoare adepţi oportunişti ai ideilor de import. Făcând abstracţie de confuzul moment actual, România modernă s-a mişcat (cu excepţia irelevantă a zbuciumatei perioade 1938-1944) între Statul liberal de model vest-european şi Statul comunist de model slavo-asiatic – şi unul şi celălalt complet nepotrivite realităţilor noastre specifice, de care prea puţini s-au sinchisit. Aceste realităţi (determinate etnic, istoric şi religios) au fost sistematic forţate să intre în forme sau structuri improprii, împrumutate orbeşte şi absolutizate în mod idealist, de dragul "normelor" internaţionale sau al intereselor politicianiste. Statul democratic de tip liberal a fost transplantat abuziv într-un Răsărit aproape medieval, de o cu totul altă mentalitate istorică şi religioasă decât Occidentul, dovedindu-se o utopie aproape antinaţională. De aici inconsistenţa şi chiar ridicolul vieţii noastre moderne, denunţate corect de critica junimistă a "formelor fără fond", ca şi de satira necruţătoare (şi, vai, atât de actuală încă!) a lucidului Caragiale. Eminescu a fost, şi în această privinţă, poate conştiinţa naţională cea mai trează: toată publicistica lui (prea puţin cunoscută în ansamblul ei şi pe care adversarii ideologici de astăzi preferă să o conteste fără a o discuta!**) se axează pe denunţarea acestei erori idealiste de stânga. Din demersul eminescian s-a născut vechea dreaptă românească (ce nu se reduce nicidecum la "sperietoarea" numită legionarism), al cărei cuvânt de ordine a rămas *realismul naţional,* altoit pe tradiţia *realismului creştin*. Din păcate,

** A se vedea, mai departe, textul intitulat "Oboseala de Eminescu".

diriguitorii efectivi ai Statului, aserviţi mai mereu unor forţe de presiune şi sfere de interes din afara ţării, au refuzat să înţeleagă sau să dea curs acestui imperativ firesc, care nu se opunea "progresului" intern, ci doar cadrelor false care i se fixaseră. Politicianismul şi idealismul au mers mână în mână, pregătind iresponsabil prăbuşirea noastră în bolşevism. Idealismul liberal al perioadei 1848-1938 a făcut loc, după cumplita sfâşiere a celui de-al doilea război mondial, idealismului marxist-leninist, ce-a dus la o nouă şi radicală violentare a realităţilor româneşti. Distrugerea vieţii naţionale a fost practic desăvârşită, vreme de aproape 45 de ani, prin ateismul militant, prin demagogia internaţionalismului proletar, prin comunizarea abuzivă, prin industrializarea forţată, prin ruinarea sistematică a satelor şi agriculturii, totul după dogmele abstracte ale marxismului şi după modelul terorist al Sovietelor, fără nici o legătură cu firea noastră istorică şi morală (pe care morbul comunist a reuşit însă s-o corupă treptat, până la a o face irecognoscibilă pe mari segmente sociale).

Astăzi bâjbâim încă în prelungirea comunismului falimentar, pradă unei crize generalizate; încercăm să redescoperim "democraţia" şi aşa-zisul "Stat de drept", dar nu facem decât să alunecăm pe zi ce trece în vechiul politicianism, ca şi în alte şi alte mlaştini idealiste, invocând mereu "modéle străine" şi lozinci populiste, într-un dispreţ aproape paranoic al realităţilor concrete. Ne regăsim în plin "caragialism", sub acelaşi mimetism al "formelor fără fond".

Dacă năzuim să punem capăt acestei tragedii naţionale, trebuie să facem efortul de a ieşi din cercul vicios al idealismului de orice fel, recuperând *realismul* spiritualităţii creştine tradiţionale, redescoperindu-L pe Dumnezeu şi

redescoperindu-ne pe noi înşine, aşa cum suntem şi aşa cum putem rodi, după "geniul" nostru intern, în pofida distorsiunilor istorice. Numai atunci va putea fi vorba de o autentică *resurecţie naţională*.

Sensul resurecţiei noastre – dar şi a întregii lumi moderne, bântuite de crizele cele mai diverse – nu poate fi decât acesta: **de la idealismul materialist** al ultimelor veacuri **la realismul spiritual** al unui viitor cât mai apropiat. Căci, parafrazându-l pe Malraux, secolul XXI va fi unul *realist* sau nu va fi deloc...

(*Puncte cardinale*, anul V. nr. 3/51, martie 1995, p. 5; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1137, 17 octombrie 1998, p. 10)

MODELUL ARISTOCRATIC

Unul dintre marile dezechilibre sociale pricinuite în mod voit de comunişti şi neo-comunişti, vreme de o jumătate de veac, a fost şi *criza modelelor autentice*: morale, intelectuale, comportamentale. Personalităţile (şi categoriile sociale) cu adevărat "exemplare" (sub un aspect sau altul) au fost fie decimate, fie alungate, fie marginalizate; locul lor a fost luat de nişte pseudo-modele de import sovietic, croite după criterii ideologice şi populiste: "ilegalistul", "activistul de partid", "stahanovistul" etc. – toţi oameni de extracţie joasă ("origine sănătoasă"), analfabeţi sau semi-analfabeţi, adeseori purtători ai unor complexe ancestrale, plini de tupeu şi dornici de parvenire, făcându-şi din "grosolănie" o virtute sau o voluptate. Această "pleavă ridicată de revoluţie" (mai ales după 1947) a fost deşănţat mediatizată, dar s-a impus şi în planul vieţii imediate, prin forţa contextului social; asemenea "tovarăşi" au devenit "model" şi "ideal" pentru masele anonime, inclusiv sub aspect comportamental. Protocolul clasic, bunele maniere, distincţia, eleganţa – şi, în general, orice formă de rafinament – au ajuns să fie receptate nu doar ca un balast inutil, dar şi ca nişte relicve "burghezo-moşiereşti", incompatibile cu imaginea elementară a "omului nou". Dacă până prin anii '70 a mai supravieţuit totuşi, pe alocuri, un discret respect neoficial al vechilor modele, ulterior, după falimentul generaţiilor ce-şi primiseră prima educaţie înainte de bolşevizare, bădărănia "omului nou" a cunoscut un triumf aproape general. Acesta este poate aspectul cel mai organic al "lipsei de civilizaţie" pe care orice străin educat o resimte în ţările fostului "lagăr socialist".

După 1989, această stare de lucruri şi-a arătat, pe fondul unei libertăţi neaşteptate, efectele aproape monstruoase. Şapte ani din istoria României au fost irosiţi numai pentru că electoratul majoritar a refuzat să se recunoască în opoziţia anticomunistă, handicapată, chipurile, de mofturi "burgheze" sau "aristocratice" (ah, *papillon*-ul d-lui Raţiu!); mânecile suflecate şi bâţâielile tovărăşeşti ale unui Ion Iliescu, laţele asudate ale unui Gheorghe Dumitraşcu, limbajul suburban al anumitor oficine de presă sau grupuri parlamentare legate de vechiul regim – toate acestea (şi altele asemenea) au părut garanţia perpetuării unor rânduieli (dar şi a unei mentalităţi) "intrate în sânge". Mineriadele au fost ultima expresie violentă a sălbăticiei naţionale pe care a promovat-o regimul comunist (şi pe care au încercat s-o exploateze, fără nici un fel de scrupule, avortonii lui post-decembrişti)*.

În acest context, Maiestatea Sa, Regele Mihai I al României, a fost receptat ca un fel de simbol odios al ordinii "anti-proletare", al acelei aristocraţii diabolizate propagandistic, pe care cetăţeanul abrutizat (dar mulţumit de sine) n-o poate suporta. Din punctul de vedere al maselor manipulate, Regele era un tiran lacom şi "străin de ţară", căruia i se atribuiau aprioric calcule şi intenţii dintre cele mai josnice (şi, bineînţeles, mai absurde): readucerea "moşierilor", revendicarea tuturor "palatelor" şi "domeniilor" etc., mergându-se până la ideea fixă de "vânzare a ţării"...** Din punctul de vedere al puterii neocomuniste, Regele era, înainte de toate, "oglinda" în care ea îşi vedea dezvăluită neşlefuiala şi impostura istorică.

---

* Din păcate, nici după noiembrie '96 nu s-a produs primenirea majoră pe care o nădăjduiam, grosolănia continuând să se manifeste din plin, inclusiv la nivelul clasei politice.

** "La şmecheri şi la jigodii – observă N. Steinhardt – reacţia numărul unu e întotdeauna bănuiala, iar neasemuita satisfacţie – putinţa de a şti că semenul lor e la fel de întinat ca şi ei" (*Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 101).

Astăzi, Regele ilegal detronat poate veni nestingherit în propria-i ţară, încă geloasă pe jalnicul ei "paradis republican" (idealul politic al Miţei Baston). Nu vine să-şi revendice tronul, moşiile şi castelele; dar poate aduce sigur, prin familia regală şi prin anturajul ei, *modelul comportamental aristocratic* de care ne-am înstrăinat. Maiestatea Sa poate şi trebuie să fie simbolul adevăratei "boierii", pe care un N. Steinhardt i-o atribuia şi lui Hristos Însuşi (*Nihil sine Deo*), ca şi tuturor creştinilor adevăraţi: "Situaţia de creştin e totuna cu statutul de aristocrat. De ce? Pentru că îşi are temeiul în cele mai «senioriale» însuşiri: libertatea şi încrederea (credinţa). Ce este nobilul? Mai presus de orice, un om liber. Ce înseamnă credinţa? Încredere în Domnul, *deşi* lumea e rea, *în ciuda* nedreptăţii, *în pofida* josniciei, *cu toate că* de pretutindeni nu vin decât semnale negative. Cuvintele lui Tolstoi (în *Anna Karenina*, scena alegerii mareşalului nobilimii din gubernie): «De aceea suntem nobili, ca să avem încredere»..." (*Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 102).

Se mai poate nădăjdui într-o redresare morală şi comportamentală după o jumătate de veac de promiscuitate "tovărăşească"? Dacă Tolstoi avea dreptate, atunci prudent ar fi să întrebăm "un nobil"...

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 820, 1 martie 1997, p. 4; *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 3/75, martie 1997, p. 1, cu titlul "Recuperarea modelului aristocratic")

TRADIŢII ŞI "APUCĂTURI"

Tradiţia (sau *Predania*, cu un arhaism care redă perfect înţelesul etimologic al cuvântului) înseamnă *transmiterea* de la o generaţie la alta a unei valori *deschise*, înzestrate pe de o parte cu capacitatea unei deveniri interne, iar pe de altă parte cu aceea de a genera noi valori complementare. Tradiţia e o realitate întotdeauna *vie*, *dinamică* şi *organică*; dacă un dat tradiţional îşi pierde aceste atribute, atunci nu mai avem de-a face cu o tradiţie propriu-zisă, ci doar cu o simplă relicvă a trecutului (*survivance du passé*, în sensul folcloristicii romantice). Aceasta este şi diferenţa fundamentală dintre *Tradiţie* şi *tradiţionalism*: prima este *memorie creatoare*, al doilea este *memorie osificată*. Orice tradiţionalism riscă, în ultimă instanţă, să se constituie într-un cimitir al Tradiţiei, într-un formalism rigid şi dezgustător, precum cel al fariseilor din vremea lui Iisus.

O formă curentă a tradiţionalismului prost este *apucătura* (expresia, în română, a lui "aşa am apucat" – motivaţie comodă a "încremenirii" existenţiale). Apucătura reprezintă *o pseudo-tradiţie*, un fel de inerţie primitivă de ordin mental sau comportamental, o "formă" care îşi ignoră "fondul".* Tradiţia este creatoare, apucătura este repetitivă. (În termeni blagieni, tradiţia este "catalizatoare", apucătura este "imitativă"). Altfel spus, tradiţia *pro-pune* o continuitate *calitativă* şi *organică*, pornind de la o esenţă modelatoare, în vreme ce apucătura caută a *im-pune* un soi de continuitate *cantitativă* şi *mecanică*, pornind de la un mimetism exterior.

---

* În ordinea "culturală", apucătura cea mai penibilă este festivismul folclorizant (utilizat şi politic, ca formă de populism patriotard).

A distinge între *tradiţii* şi *apucături* ţine, până la urmă, de "deosebirea duhurilor". Adeseori, apucătura tinde să treacă drept tradiţie, aşa cum, după vorba paulinică, Satana se îmbracă în înger al luminii. Lumea românească de azi trăieşte din plin *tensiunea dintre tradiţii şi apucături*. Diavolul românesc se "împieliţează" adesea în propriile noastre inerţii (care nu se regăsesc doar într-un anume primitivism existenţial, ci şi într-un anume convenţionalism propagandistic). Înstrăinaţi de duhul Tradiţiei autentice, dar resimţind obscur nevoia unor repere, ne lăsăm purtaţi de ispitele unui conservatorism sterp şi decerebrat (atunci când nu adoptăm, dimpotrivă, fronda dizolvantă a modernităţii, filosofia "dracului cu cărţi", care este un alt mod al diavolului de a lucra în actualitate). Aşa cum slăbirea adevăratei credinţe predispune la superstiţia ieftină (sunt oameni care consideră religia o superstiţie, dar sunt convinşi că, dacă o pisică neagră le taie calea, "o să le meargă rău"!), tot aşa eclipsa adevăratei tradiţii predispune la un conservatorism superficial şi falimentar (faţa reprobabilă a "mioritismului" nostru**).

Căderea Tradiţiei în apucături este semnul morţii sufleteşti a unui neam – o formă de scleroză comunitară. Ea poate fi la fel de primejdioasă unui destin naţional ca şi pierderea identităţii. Or noi ne mişcăm astăzi, mai mult decât oricând, între monstruozitatea *uitării de sine* (retorica "neantului valah") şi caricatura unei *memorii vicioase* (lumea lui "aşa am apucat")!

** Din atare perspectivă (iar nu în tendinţa sa generalizatoare), d-l H.-R. Patapievici are perfectă dreptate când scrie (surprinzând latura "patriotică" a tradiţionalismului gregar): "La noi patriotismul este în special *retrospectiv* (în loc să fie prospectiv şi politic). Din acest motiv şi este atât de uşor să fii patriot printre români: nu trebuie să înfrunţi nimic, e suficient să te instalezi comod în opereta istoriei naţionale şi să perorezi. În loc să lucrezi cu tine însuţi, să faci ca timpul să-ţi fie favorabil, patriotismul românesc lucrează cu ideale, cu expresii definitive ale trecutului, cu discursuri solemne, cu aderenţa la vulgata bunului român..." (*Politice*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 75).

Urgenţa acestei vremi ar fi să ne (re)descoperim tradiţiile şi să ne cenzurăm apucăturile. Să ne asumăm trecutul/memoria în spirit, nu în literă. Să facem saltul esenţial (şi exorcizator) de la suficienţa gregară la responsabilitatea cuminecătoare. Să părăsim idolii tribului pentru Dumnezeul Cel Viu, Care este *Alfa* oricărei tradiţii şi *Omega* oricărei apucături...

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 1027, 1 noiembrie 1997, p. 4; *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 12/84, decembrie 1997, p. 1, cu titlul "Temeiuri şi false temeiuri")

ORTODOXIE ŞI ORTODOXISM

"Tradiţia – e oare nevoie s-o reamintim? – nu acceptă asimilarea cu tradiţionalismul: conservatorism sterp şi repetitiv, inevitabil blocat într-o formă temporală subalternă (ideologică, religioasă, politică), silnic prezentată ca supremă, imperisabilă şi chiar (de ce nu?) «sacră». Nu aşa vom fi în stare să presimţim adevărul tradiţiei autentice, căreia i se adaugă, spontan, calificativul de ea însăşi impus: *vie*. Tradiţia veritabilă dăinuieşte, vom spune, într-o regiune a fiinţei ce însoţeşte, de la origini, formele şi epocile temporale, o regiune în care se manifestă *sensul* actual şi ultim a tot de advine. Acest *sens* transcendent, mai curând decât aparenţele – adesea venerabile – care îl propun şi ascund totodată, acest sens se cere – şi e dat – Tradiţiei să-l recunoască. Veghea ei aţinteşte orizontul Spiritului liber («acolo unde e Duhul e libertatea»). Sensibilitatea ei – căci se poate vorbi despre o «sensibilitate» faţă de Tradiţie – este inclusivă, nu exclusivă", scria părintele André Scrima (*Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană*, Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 135).

Pe fondul raportului mai general dintre Tradiţie şi tradiţionalism se luminează şi raportul particular dintre Ortodoxie şi ortodoxism. Aidoma Tradiţiei în genere, Ortodoxia este o realitate vie şi neistovită, purtând pecetea inconfundabilă a Duhului. Ortodoxismul se arată a fi, în schimb, un soi de convenţionalism mimetic, o reducţie ideologică a Tradiţiei răsăritene, *un abuz* de Ortodoxie. Poziţia ortodoxă este realistă, organică, deschisă, orientată spre *eschaton*. Poziţia ortodoxistă este, dimpotrivă, idealistă, artificială, închisă în propria-i suficienţă, înfeudată unui trecut nedigerat. Ortodoxul autentic este "boier" în sens steinhardtian;

ortodoxistul este cel mai adesea "mitocan", în sens aproape caragialesc...

Din păcate, Ortodoxia şi ortodoxismul sunt confundate adesea (fie din superficialitate, fie din tendenţiozitate); atunci când confuzia nu este deliberată, se simte îndărătul ei o altă confuzie curentă: cea dintre religie şi cultură (chestiune tratată într-unul dintre textele care urmează). Căci ortodoxismul (identificabil adeseori cu "ateismul ortodox" deconspirat fără cruţare de d-l Sorin Dumitrescu*) nu ţine atât de viaţa bisericească sau de discursul strict teologic, cât de o anume publicistică ideologizantă, revendicată de obicei, fără suficiente temeiuri interne, de la strălucita eseistică a perioadei interbelice. Criza Ortodoxiei, în măsura în care se poate vorbi despre ea, ţine de ordinea religioasă, pe când excesele ortodoxiste ţin cu precădere de ordinea culturală (şi uneori, în subsidiar, de cea politică). Problematica Ortodoxiei *transcende istoria*; problematica ortodoxismului *se înfundă în istorie*.

Dacă ne pretindem oneşti şi responsabili, n-avem dreptul să confundăm criza Ortodoxiei cu excesele ortodoxismului, aşa cum nu vom confunda Tradiţia vie (care poate avea eclipsele

* A se vedea vol. *Rock & popi. Carte de veghe creştină*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1998, pp. 131-132. "... riscul credinciosului ortodox – scrie autorul, pe urmele lui Merejkovski – este să fie atât de hipnotizat de Ortodoxie încât să ajungă s-o iubească mai mult chiar decât pe Hristos!". Şi mai departe: "Ateul ortodox exaltă fără rezerve valoarea muzeală a Ortodoxiei. Pe aceasta o aclamă zgomotos, sărind ca ars [...] atunci când careva îndrăzneşte să se atingă fie şi de cel mai neînsemnat fir de păr din creştetul ortodoxioarei lui".

ei) cu tradiţionalismul osificat (care este vicios în chiar esenţa lui). Nu putem pune în cârca Ortodoxiei păcatele curente ale ortodoxismului, chiar dacă cele două poziţii se intersectează accidental.

Desigur, criza istorică a Ortodoxiei se cade să ne preocupe mult mai mult decât perpetuarea totuşi marginală a ortodoxismului. Aici trebuie să ne transpunem însă în ordinea pur religioasă şi să înţelegem limpede un lucru fundamental: spre deosebire de ortodoxism, Ortodoxia are o sorginte dumnezeaiască; slăbiciunile cu care se confruntă nu ţin de esenţa ei spirituală, ci de nevrednicia conjuncturală a celor care o slujesc. Ortodoxismul poate pieri pe limba lui; Ortodoxia, fiind de la Dumnezeu, nu poate să piară. Primejdia care ne paşte este alta: aceea de a zădărnici circumstanţial, prin nevrednicia noastră, lucrarea firească a Bisericii în veac. Suntem astfel responsabili, în faţa lui Dumnezeu, nu doar de noi înşine, dar şi de fiecare suflet de frate rătăcit ("Iar cine va sminti pe unul dintr-aceştia mici care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atârne de gât o piatră de moară şi să fie afundat în adâncul mării" – *Matei* 18, 6).

Biserica Ortodoxă trebuie să se ferească şi să se delimiteze de ortodoxism, chiar dacă acesta se străduieşte s-o linguşească; pentru Biserică, ortodoxismul nu poate fi, pe termen lung, decât un "tovarăş de drum" păgubos şi

compromițător**, dând apă la moara adversarilor generici ai Tradiției și asemănându-se câinilor intrați în ieslea vitelor, care nici nu mănâncă, nici nu lasă vitele să mănânce.

Pe de altă parte, însă, simpla delimitare de ortodoxism nu rezolvă impasul cu care se confruntă astăzi Biserica Ortodoxă***. Dar aceasta este, deja, o altă discuție...

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 1045, 22 noiembrie 1997, p. 4; *Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 9/93, septembrie 1998, p. 1)

** Ortodoxismul actual emană mai ales dinspre tabăra național-comunismului (mai mult sau mai puțin "cosmetizat"), fiind una dintre fețele propagandei protocroniste (C. V. Tudor, Adrian Păunescu, Ion Coja, Ilie Bădescu etc.). Cazul cel mai complex este cel al "teologului-securist" Dan Zamfirescu, altminteri unul dintre eruditii generației sale.

*** Acest impas are două aspecte majore: cel *duhovnicesc* și cel *instituțional*. Am atins aceste probleme într-un articol neinclus în volumul de față, "Starea noastră duhovnicească" (*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 8/68, august 1996, p. 1) – o "provocare" rămasă fără răspuns...

ÎN CĂUTAREA EUROPEI PIERDUTE

Privită *în principiu*, aspirația noastră spre Europa este fără îndoială legitimă. Etnic, lingvistic, cultural și religios, noi corespundem definiției diacronice a oricărui popor al vechiului continent: prin urmare, e firesc să vrem *să devenim* ceea ce *suntem*, adică se ne împlinim destinul istoric în liniile de forță rânduite de Dumnezeu.

Privită însă *în fapt*, aspirația noastră spre Europa are în ea ceva vicios, de natura unei sincronii aberante: europenismului real și organic îi ia locul, în imediat, un europenism ideologic și propagandistic, în care ne recunoaștem mai greu, sau nu ne recunoaștem deloc. În anumite privințe, în mod paradoxal, "a intra în Europa", astăzi, pare să echivaleze cu o dez-europenizare conjuncturală. E ca un fel de aberație ontologică: "fenomenul" european se vrea emancipat de "esența" europeană!

Parodia de "europenizare" în care lumea românească s-a angajat de mai mulți ani, mai ales prin anumite cercuri intelectuale dominante (în frunte cu Grupul pentru Dialog Social), pare să implice, printre altele, un fel de frondă permanentă față de valorile Tradiției, fie că este vorba de tradiția națională (în mod fatal pătrunsă de duhul Ortodoxiei), fie că este vorba de tradiția mai generală a Europei creștine (căreia îi aparținem cu *diferența* noastră *specifică*). Avem de-a face, dincolo de expresia unor convingeri politice sau spirituale, cu o nouă formă de obediență conjuncturală, intelectualul român fiind nărăvit, de o jumătate de veac încoace, să se con-formeze "liniei" ideologice impuse de puternicii zilei. Dacă "Europa" ne vrea antitradiționaliști, atunci

noi suntem gata să ne spălăm creierii şi să exaltăm propagandistic "valorile îngăduite", în limba de lemn a noului internaţionalism democratic (ce a luat locul şi la noi, *mutatis mutandis*, vechiului internaţionalism proletar)!

În realitate, renunţând la Tradiţie, noi renunţăm chiar la *autenticul* nostru *fond european*, căci europenismul, privit în legitimitatea lui *diacronică*, nu ţine atât de ordinea materială a civilizaţiei sau de conjuncturile economico-politice (cum consideră neomarxismul camuflat de azi, pe urmele marxismului făţiş de ieri), ci de o venerabilă *comunitate etno-lingvistico-spirituală*, ale cărei diferenţieri lăuntrice nu rup unitatea esenţială, ci o exprimă mai pregnant în diversitatea concretului*. Renegându-şi tradiţiile şi absolutizându-şi conjuncturile, Europa însăşi (identificată abuziv cu Occidentul contemporan) tinde să se dez-europenizeze treptat, devenind o simplă etichetă arbitrară pentru o lume care îşi pierde galopant identitatea şi temeiurile**. În mod paradoxal, se întâmplă uneori ca noi, "barbarii" conservatori din Răsărit, să fim, în multe privinţe, mai europeni decât cei ce se cred – şi se proclamă zgomotos – patronii sau garanţii europenismului propagandistic! Oricât ar părea de ciudat, o veche creaţie folclorică românească este, în principiu, mult mai aproape de esenţa europenismului autentic decât o mie de discursuri

---

* Aici poate fi evocată formula colportată cândva de un Nichifor Crainic (în "Rasă şi religiune", una dintre cele mai categorice critici ale nazismului, făcute de pe poziţiile dreptei creştine): "Pacea Europei înseamnă: pământ naţional şi cer comun".

** În "Scrisoare către un intelectual din Occident", Constantin Noica (astăzi exilat propagandistic în "leprozeria" autorilor "protocronişti") risca următoarea definiţie patetică a declinului occidental postbelic: "Voi îi lăsaţi pe oameni să trăiască unul lângă altul ca şi cum ar fi unul fără altul; şi, ajutaţi fiind de o tehnică prin care am reuşit nu atât să ajungem undeva, cât să plecăm mai repede de oriunde, [...] voi favorizaţi o lume în care surâsul fad, politeţea şi salutul amabil [...] dau singura măsură a societăţii noastre civilizate – societatea lui *bye-bye* (*the Bye-Bye Society*)".

mediatice ale Occidentului actual! "Reacţionarul" Eminescu este infinit mai european decât un palavragiu "emancipat" din tagma lui Bernard Pivot...

Adevărata Europă nu este atât un spaţiu geografic, nici un conglomerat politic, economic sau militar, cât suma ideală a trecutului milenar al unor neamuri *indo-europene*, moştenitoare ale tradiţiei *greco-latine* (în ordinea culturală) şi ale tradiţiei *creştine* (în ordinea religioasă)***. Astfel că noi doar ne iluzionăm că am fi în căutarea Europei pierdute, în care am avea să ne (re)integrăm; această Europă nu este de găsit astăzi nici în Occident, nici altundeva pe "orizontala proastă" a istoriei contemporane; ea se află mai degrabă *înlăuntrul* nostru, sau pe "verticala" Tradiţiei legitimante. Dacă Europa este adevăratul "obiect" al năzuinţelor româneşti ale momentului, atunci s-ar cuveni s-o redescoperim esenţial în străfundurile fiinţei/memoriei noastre sau în uriaşa ei zestre culturală, acolo unde stă ascunsă de agresiunile suficienţei contemporane, de toate iconoclasmele dizolvante ale unei lumi care, după vorba lui Saint-Exupéry, "a pierdut esenţialul şi ignoră ceea ce a pierdut"...

Prin urmare, când strigăm după Europa, precum oltenii la prune târzii, nu Europa o tânjim de fapt, ci accesul conjunctural la o "ordine mondială" nivelatoare, de sorginte masonică (redimensionarea deziderатului iluministo-romantico-revoluţionar al "Statelor Unite ale Europei"), ale cărei slugi depersonalizate ne visăm în chip nevertebrat. Mitizăm din mers o falsă Europă (mai degrabă "iudaizată" şi "americanizată"), pentru a ne satisface tentaţiile imediate şi pentru a ne ascunde (de ochii lumii, dar şi de noi înşine) propriile abdicări şi inconsistenţe, toată mizeria unei istorii în faţa căreia ne-am resemnat, se pare, cu condiţia de milogi pe la uşile altora...

*** A se vedea, mai departe, textul intitulat "A fi european".

Fără Dumnezeu şi fără Tradiţie, Europa nu există[****]. Există doar "Vavilonul" vremurilor de pe urmă (căruia i se poate da orice alt nume), ridicat pe ruinele acelei Europe ai cărei avortoni suntem cu toţii, de la Răsărit până la Apus.

Urgenţa noastră ar trebui să fie – dacă năzuim o salvare esenţială, iar nu doar o biată soluţie accidentală – întoarcerea la Dumnezeu, pe calea binecuvântată a unei Tradiţii reînviate şi reasumate în mod responsabil şi creator. De-L vom căuta pe Dumnezeu şi dreptatea Lui, precum stă scris, toate celelalte ni se vor adăuga nouă... Inclusiv "Europa", cu apusa ei maiestate.

(*Puncte cardinale*, anul VII, nr. 6/78, iunie 1997, p. 1; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1335, 7 noiembrie 1998, p. 2)

[****] Nae Ionescu, în articolul "Înspre realităţile noastre", observa în acest sens (iar ultima jumătate de secol nu-i contrazice, ci-i întăreşte spusele): "Europa nu [mai] există. Nu [mai] există unitate spirituală. Ceea ce numim noi astăzi spirit european este o atitudine precumpănitor anglo-saxonă, aş zice chiar specific anglo-saxonă, care nu izbuteşte a încadra decât nord-vestul Europei, lăsând în afara acestei structuri spirituale într-o bună măsură sudul şi întru totul sud-estul şi estul continentului. De altfel, această structură nici nu defineşte spiritul european ca atare; ea însemnează pur şi simplu o preponderenţă istorică pe o anumită perioadă: cea care începe cu Renaşterea". În ce ne priveşte, el adaugă: "Cam de la 1840 până astăzi, noi nu am făcut decât să ne întrebăm *ce zice* «Europa» şi ne-am forţat să ne potrivim pasul după «ea». Aproape un veac de când un popor tânăr şi sănătos face politica eroilor lui Caragiale, fără să se întrebe un singur moment *ce este* această Europă şi *dacă în adevăr ea există*..."

A FI EUROPEAN

Unde începe şi unde se termină Europa? Ce este ea dincolo de convenţia geografică? Ce înseamnă a fi european? Este europeanul "născut" sau "făcut"? Este calitatea de european ceva ce se poate pierde sau dobândi conjunctural?

În lumea românească există un fel de "complex" al Europei: ne-am vrea europeni şi ne e teamă că nu suntem; am vrea să ne "integrăm" în Europa şi ne e teamă că nu vom fi primiţi...

Este astăzi curentă reducţia "europenismului" la "occidentalism". Pretenţia Occidentului modern de a deţine monopolul europenismului nu este lipsită de motivaţii: ea reprezintă, pe de o parte, expresia unor interese imediate (politice, economice, strategice) şi, pe de altă parte, expresia unor orgolii istorice. Mai anevoie de înţeles este uşurinţa cu care noi, "răsăritenii", primim, ca pe o fatalitate, această viziune exclusivistă, ce, dincolo de umilinţele prezentului, ne pune între paranteze întregul trecut.

În realitate, *etnic* şi *lingvistic*, Europa este lumea indo-europeană cuprinsă *geografic* între Marea Neagră şi Oceanul Atlantic (pe axa est-vest) şi între Marea Nordului şi Marea Mediterană (pe axa nord-sud), cu unele variaţii geo-politice spre sud-est (dar nu mai departe de Urali şi de Asia Mică). *Cultural*, Europa este rezultatul sintezei istorice dintre diferitele straturi arhaice indo-europene şi tradiţia dominantă greco-latină de mai târziu. *Religios*, ea poartă pecetea creştinismului – unificator, dar nu uniformizator. Franţa, bunăoară, este

europeană, dincolo de orice conjuncturi ulterioare, prin rădăcinile sale "ariene", prin sinteza galo-romană şi prin creştinism. România este, structural vorbind, la fel de europeană, prin aceleaşi rădăcini "ariene", prin sinteza traco-romană şi prin ortodoxie. Faptul că Franţa şi România aparţin şi geografic spaţiului continental este până la urmă aspectul cel mai puţin relevant. În orice caz, nimic nu ne îndreptăţeşte, istoric vorbind, să o considerăm pe una "mai europeană" decât cealaltă. Că destinul Franţei este mult mai împlinit, aceasta este o altă discuţie.

Există, prin urmare, trei note distinctive ale europenismului: **1)** *originea etno-lingvistică "ariană"* (îndepărtata rudenie de sânge şi limbă); **2)** *moştenirea Antichităţii greco-latine* (rudenia culturală); **3)** *tradiţia Evului Mediu creştin* (rudenia moral-religioasă). Spaţiul geografic poate fi variabil, iar denumirea lui arbitrară. Condiţiile politico-economice pot varia şi ele, până la divergenţă. *Adevăratul europenism se defineşte istoric, lingvistic şi spiritual, iar nu geografic, politic sau economic.*[*]

Trebuie admise *mai multe feluri de a fi european*. Europa este *unitate în diversitate*. Europenismul nu este monopolul nimănui, ci *numitorul comun* al unor entităţi naţionale şi confesionale istoriceşte consolidate[**]. Iar dacă astăzi Occidentul este "la cârma" Europei, nu-i mai puţin adevărat că la originile lui medievale stă Orientul bizantin – matca originară a întregii creştinătăţi – de la care apusenii post-carolingieni "au

[*] Desigur, Tradiţia nu "mântuieşte" de la sine: e nevoie ca prezentul să se ridice *creator* la înălţimea ei. Pe de altă parte, nu se poate eluda Tradiţia în virtutea unui prezent destructurat: soarele nu-i mai puţin real la vreme de eclipsă...

[**] În ce priveşte enclavele fino-ugrice (maghiarii, finlandezii, estonii), ele sunt "europene", dincolo de conjunctura geografică, prin "înfiere" cultural-religioasă.

reînvăţat lecţia culturii" (dar şi a elementarei civilizaţii) cu mult înainte de "explozia" renascentistă. Vreme de aproape o mie de ani, apuseanul a fost "barbar". Astăzi "barbar" este răsăriteanul. Centrul de cultură şi civilizaţie se mută, dar Europa rămâne, salvată tocmai de acest *dinamism intern*. Au existat, de-a lungul istoriei, ceasuri ale Răsăritului şi ceasuri ale Apusului. Dar veşnicia nu se măsoară cu ceasul. Iar în ea ne întâlnim cu toţii, dinaintea aceluiaşi Dumnezeu.

Marta şi Maria, oricât de *deosebite*, rămân în eternitate *surori*. Iar Hristos le binecuvântează ca atare[***].

(*Puncte cardinale*, anul VII, nr. 3/75, martie 1997, p. 9, cu titlul "Homo europaeus", semnat Vasile A. Marian; *Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 907, 14 iunie 1997, p. 6, cu titlul "Care Europă?")

[***] Am dezvoltat această analogie în eseul "Icoana Europei creştine" (care deschide volumul *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1997).

LUPTA CU TEMEIURILE

Bântuie în lumea modernă un duh dizolvant: se duce o luptă în-drăcită cu *tradiţia*, cu *temeiurile*. E ca şi când copacul s-ar lupta cu propriile lui rădăcini...

Tendinţa a fost inaugurată în Vest, prin secolul al XVIII-lea, şi a fost radicalizată în Est, cu bolşevismul, în prima jumătate a secolului XX. Apoi, odată cu alunecarea oarecum paradoxală a comunismului spre naţionalism, Estul a redevenit mai conservator decât Vestul (chiar dacă vădeşte, adesea, o viziune viciată a tradiţiei). În fond, dincolo de formele concrete şi de diferenţele de accent, avem de-a face cu un rău general, ce sapă de multă vreme la temeliile istorice, religioase şi culturale ale lumii europene. E o lume ce pare să fi obosit de propriul ei trecut, să fi obosit de sine însăşi. Dar, la o privire mai atentă, procesul nu este tocmai "natural"; antitradiţionalismul acesta, înainte de a fi expresia unei uzuri "spontane", a fost şi este *o afacere dirijată* de forţe şi interese mai mult sau mai puţin oculte, ce au lucrat şi continuă să lucreze *sistematic* în acest sens. Lumea contemporană ni se înfăţişează, în devenirea ei, sub aspect moral-spiritual, ca *o ruină premeditată*. Ea este victima unor ideologii dizolvante, ce urmăresc o manipulare mondialistă şi al căror succes este condiţionat de transformarea omenirii într-o massă amorfă şi dezrădăcinată, fără memorie şi fără transcendenţă, care să răspundă neproblematic la comenzi şi să nu-şi dorească decât ceea ce i se sugerează.

Lupta se duce, pe de o parte, cu credinţele şi cu ideile moştenite şi, pe de altă parte, cu oamenii care le-au întruchipat sau le întruchipează încă. Cum ideile sunt abstracte, iar

oamenii concreți, s-a constatat că e mult mai eficient să te lupți cu ideile *prin* oameni; "opinia publică" are alergie la idei, dar e sensibilă la bârfă, la amănuntul picant, la concretul biografic. *Ergo*: compromite omul (minţind, dacă nu-ţi oferă el însuşi pretexte), căci atunci şi ceea ce reprezintă el, ideatic sau atitudinal, va fi pus la îndoială.

Orice tradiţie naţională, bunăoară, are personalităţile ei consacrate, ce funcţionează, în condiţii fireşti, ca *repere* şi ca *modéle*. Dacă vrei să dinamitezi tradiţia, loveşti, în primul rând, în aceste temeiuri umane concrete. Rezultă, desigur, o luptă mai mult cu morţii decât cu vii. Dar e cu atât mai lesnicioasă, căci morţii nu se mai pot apăra! Că se vor găsi unii – "romantici" ai adevărului – care să le sară în apărare, încercând să deconspire acest **holocaust spiritual**? Vor fi puţini şi-i vei putea califica drept "minoritate reacţionară". Miza manevrei este alta: să ajungi la urechile "marelui public", care *nu gândeşte*, ci *înregistrează*...

*

Madrid, 23 aprilie 1996. Se împlineau 390 de ani de la moartea lui Cervantes. Răsfoind proaspătul număr din cotidianul "ABC" (publicaţie spaniolă considerată "de dreapta", într-o presă de un stângism agresiv), constat cu stupoare că, la p. 50, în loc de altă comemorare, i se lua un interviu scriitorului Fernando Arrabal, campion al stângii intelectuale franco-spaniole, care tocmai publicase o carte intitulată *Un esclavo llamado Cervantes* [Un sclav numit Cervantes] (editată la Madrid, de Espasa-Calpe). Acesta susţine teza că Cervantes a fost... homosexual. Braţul nu şi l-a pierdut la Lepanto; tăierea braţului era o pedeapsă aplicată curent în epocă pentru cei dovediţi a fi întreţinut relaţii homosexuale... Reporterul are o umbră de îndoială, dar nu îndrăzneşte prea mult. Când i se vorbeşte despre misoginia bolnavă a lui Cervantes, pune timid

problema Dulcineei din Toboso. Interlocutorul îi râde în nas: o parodie de ideal utopic! În realitate nu era decât o ţărancă duhnind a bălegar; Cervantes şi-a pus în ea, de fapt, tot dezgustul faţă de femeie... El avea plăcere mai degrabă la cardinali... N-a fost doar sclav la Alger, ci sclavul propriei slăbiciuni. De aici şi obsesia cuplului masculin; perechea don Quijote – Sancho Panza reprezintă năluca romanescă a unui homosexual. Iată taina "geniului naţional" al Spaniei!

Îmi aduc aminte cum este terfelit, într-o anumită presă românească, Eminescu. E drept, nu s-a gândit nimeni să-l facă homosexual; ajunge să se arate că a fost nebun, sifilitic, poate chiar obsedat sexual... Cum să-l iei în serios? Era reacţionar (şovin) pentru că nu era sănătos... Pe vremuri, cineva îl şi psihanalizase...* Un bolnav, dintr-o familie bolnavă, într-o lume bolnavă... Iată taina "geniului naţional" al României! Halal pilon al tradiţiei! Cum "să intri în Europa" cu aşa cineva?!...

Întocmai cum, în ordinea religioasă, dacă vrei să subminezi creştinismul, loveşti în "omul Isus" (de curând, de pildă, în Statele Unite, o societate intitulată "Modern People News" şi-a anunţat intenţia de a turna un film despre viaţa sexuală a lui "Isus din Nazareth", prezentându-l tot ca pe un homosexual!**), la fel, în ordinea culturală, dacă vrei să subminezi o tradiţie naţională, loveşti cu predilecţie în figura ei cea mai "exponenţială", în temeiul ei cel mai "mitizat". Demitizarea, desacralizarea, "spălarea creierilor" – iată condiţiile

---

* Dr. C. Vlad, *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* (1932).

** "Isus" figurează, de altfel, pe baza unor supoziţii stupide, şi în recentul *Dicţionar gay* al lui Lionel Povert (trad. rom. Iulia Stoica şi Felix Oprescu, Editura Nemira, Bucureşti, 1998)! O viziune nu mai puţin profanatoare asupra lui "Isus" ne oferă publicista Alina Mungiu în imunda sa piesă *Evangheliştii* (premiată ca piesa românească cea mai bună a anului 1992 şi editată de Unitext în 1993).

sine quibus non pentru a fi agreat în paradisul terestru al "Europei comune" şi al "Noii Ordini Mondiale"![***]

Iar dacă îndrăzneşti să vorbeşti de *temeiuri*, de *fundamente*, fie ele culturale sau religioase, atunci eşti... "fundamentalist"; şi rişti să nu te mai spele toate apele pământului!

(*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 5/65, mai 1996, p. 1; *Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 919, 28 iunie 1997, p. 4, cu titlul "Un holocaust spiritual")

[***] Într-o primă variantă, textul se încheia cam aşa: "Şi mai lăsaţi-le încolo de *Protocoale ale Înţelepţilor Sionului*, că doar v-am spus că sunt false!".

OBOSEALA DE EMINESCU

Adulat sau hulit, Eminescu rămâne marea piatră de încercare a culturii româneşti. Ne putem "odihni" în el, cum s-a spus, sau putem "obosi" de el, dar indiferenţa refuză să-l încapă. Eminescu este provocarea perpetuă pe care Dumnezeu a binevoit s-o rânduiască "sub leneşele stele ale polului getic"...

Desigur, adorarea sterilă şi lozincardă a lui Eminescu, devenită clişeu didactic sau propagandistic, vădeşte o patologie a receptării, pe muchia de cuţit dintre stupid şi ridicol. Aceasta nu înseamnă însă că tendinţa inversă, de contestare impioasă şi vehementă, ar avea vreo scuză sau vreo îndreptăţire. Ambele atitudini sunt expresia aproape grotescă a unei neînţelegeri generalizate, îndărătul căreia stă o criză a spiritului receptor, generată la rândul ei de o lungă disoluţie cultural-estetică şi moral-spirituală.

Niciodată, de la popa Grama încoace, Eminescu n-a fost mai neînţeles şi mai nedreptăţit. Niciodată intuiţia eminesciană a unei posterităţi jenante nu s-a confirmat cu atâta pregnanţă, în ciuda faptului că avem astăzi în spate o întreagă eminescologie, girată de mai toată elita cărturărească a României moderne, de la Maiorescu la Perpessicius, de la Călinescu la Noica, de la Mircea Eliade la Petru Creţia.

Contestarea lui Eminescu (mai mult din considerente politico-ideologice decât cultural-estetice) înseamnă, implicit, punerea între paranteze a unei întregi tradiţii, sfidarea unui întreg şir de antecesori iluştri, faţă de care actuala intelectualitate, sfertodoctă şi teribilistă, seamănă mai degrabă cu o gaşcă gălăgioasă de "fârţângăi" şi de "piţipoance". Ceea

ce surprinde în acest antieminescianism delirant nu este atât fronda propriu-zisă (oricât de "genial" şi de "reprezentativ", Eminescu are fără îndoială limitele lui, psihologiceşte şi istoriceşte determinate), cât aerul de aroganţă sau de suficienţă care o însoţeşte adesea.

Un recent număr al revistei *Dilema* (VI, 265), rezervat lui Eminescu şi ilustrat pe pagina întâi cu bancnota de una mie lei (chip de a sugera, cu grosolană "subţirime", că poetul "s-a ieftinit"), a marcat un fel de paroxism al acestei tendinţe demolatoare (prezentate ca imperativ al "demitizării"). N-a mai rămas loc de nici o "dilemă": sunt contestaţi fără înconjur, separat sau de-a valma, omul, poetul, gazetarul. Totuşi, simptomatic pentru resorturile demersului, se insistă asupra operei publicistice, ce ar fi expresia cvasidementială a unei gândiri politice elementare şi retrograde, cu care riscăm să speriem Europa "viţelului de aur"... Un Cristian Preda (asistent universitar la F.S.P.A. şi "nervos" membru al G.D.S.) scrie fără înconjur: "Eminescu trebuie contestat şi demitizat, dar nu pentru rudimentele sale de gândire politică. Din acest punct de vedere, el e realmente nul. Nu ai obiect" (p. 10)! D-l Preda nu expune, nu analizează, nu explică, nu argumentează (i-ar trebui pentru asta cultura politică şi economică a timpului pe care o avea Eminescu); dumnealui *afirmă*!

D-l Ion Bogdan Lefter, "critic literar", ne asigură că, în fond, nu-i vorba decât de nişte subproducţii gazetăreşti, care abia de umplu un volum din ediţia Perpessicius (*cf.* p. 6, sub titlul incendiar "«Poetul naţional» între comunism şi democraţie")! Afirmaţia este reluată, într-un număr ulterior, de d-l Sorin Şerb (de unde se vede că "dilemiştii" se citesc atent unii pe alţii). Va să zică aceşti "critici" necruţători, cu ştate "europene" şi "postmoderniste", nu numai că n-au străbătut publicistica lui Eminescu, dar se pare că nici măcar n-au catadicsit să răsfoiască mai îndeaproape ediţia Perpessicius, unde articolele politice ocupă nu mai puţin de 5 (cinci) tomuri masive

(IX-XIII)![*] Dumnealor vor fi crezut, probabil, că publicistica eminesciană era toată în volumul IX ("... sau articolele extremistului dezlănţuit de la *Timpul*, retipărite totuşi în anii '80, după amânări şi manevre de culise, într-unul din volumele ediţiei critice a operei eminesciene, oprit mai întâi de la vânzare, apoi distribuit pe circuite închise, «pe liste»", scrie d-l Lefter), în jurul căruia s-a făcut oarece scandal (prin răposatul Rosen Moses, marele "prieten" al clasicilor noştri)...

Cam acesta este nivelul cultural şi "deontologic" al tinerei "elite" contestatare, ce ar voi să aibă credit împotriva unor "perimaţi" ca Vianu, Călinescu sau Noica! Curată *lefterie* şi *şerbie* culturală la uşa din dos a Sfintei Europe! Vorba "reacţionarului" de Eminescu: *Nu se trec la noi potcoave/ De la iepe demult moarte; / Pune-te de-nvaţă, dragă: / Nu ştii carte, nu ştii carte!...*

Societatea noastră de azi trăieşte un descumpănitor *complex axiologic şi identitar*. Incapabili de a mai dibui sensul propriei tradiţii (dar şi al Tradiţiei în genere) şi furaţi de bovarismul ieftin al "integrării" într-o Europă despiritualizată şi

---

[*] Se pare că nu-i de prisos un scurt *memento* despre această monumentală, dar sinuoasă ediţie a *Operelor* eminesciene: vols. I-III (1939, 1943, 1944) – "Poezii tipărite în timpul vieţii"; vols. IV-V (1952, 1958) – "Poezii postume"; vol. VI (1963, ultimul apărut în timpul vieţii lui Perpessicius, m. 1971) – "Literatura populară"; vol. VII (1977, ultimul la care Perpessicius mai apucase să lucreze efectiv) – "Proza literară"; vol. VIII (1988) – "Teatrul original şi tradus. Traducerile de proză literară. Dicţionarul de rime"; **vols. IX-XIII (apărute între 1980 şi 1989, ultimul, în ordinea apariţiei, fiind volumul X) – "Publicistica" (editarea ei a început sub coordonarea lui Al. Oprea şi s-a încheiat sub aceea a lui D. Vatamaniuc şi P. Creţia)**; vol. XIV (1983) – "Traduceri filosofice, istorice şi ştiinţifice"; vol. XV (1993, ultimul ca dată a apariţiei, marcând încheierea ediţiei) – "Fragmentarium. Addenda"; vol. XVI (1989) – "Corespondenţa. Documentar".

cinic-utilitaristă, ajustată "jupîneşte" pe patul procustian al ideologiilor mondialiste şi al intereselor plutocratice, noi ne străduim, cu penibilul inerent oricărei derute nevertebrate, *să devenim ceea ce nu suntem*: nişte "europeni de nicăieri" (vorba d-lui Paler), fără rădăcini istorice şi metafizice, gata să ne iluzionăm în numele unor minciuni occidentale şi să minţim în numele unor iluzii occidentalizante.

Cel mai "universal" dintre români ne devine o povară. În fond, *oboseala de Eminescu* nu este decât un simptom al *oboselii de noi înşine*. Cînd încetează să mai fie un model paideic sau creator, Eminescu devine un revelator al patologiilor noastre spirituale. Toate "umorile" româneşti sunt funcţie de el. Dovadă că despre Eminescu nu se tace, ci se vorbeşte întruna, chiar în ciuda epigonicei oboseli...**

(*Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1209, 13 iunie 1998, p. 2; *Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 6/90, iunie 1998, p. 1, cu titlul "Poetul printre epigoni"; v. şi "O mănuşă prost aruncată...", *România literară*, anul XXXI, nr. 31/1998, p. 6)

** Acest text, apărut în presa centrală, a pricinuit reacţii contradictorii. Nu mă simt dator să mă refer în treacăt decât la una dintre ele, care este departe de a mă onora. Poetul Adrian Păunescu mi-a citat textul cu voluptate într-o emisiune televizată, exploatându-l *pro domo*. Sper că-i de ajuns să amintesc că... *non idem est si duo dicunt idem*.

O RATARE MORALĂ

Toate grupările politice, de la stânga la dreapta, sunt *principial* de acord că România trebuie să se orienteze, economic, politic şi militar, spre "structurile euro-atlantice". Obiecţiile sau îndoielile, atâtea câte sunt, ţin de *circumstanţele* acestui proces, vizând mai ales *timpul*, *limitele* şi *preţul* "integrării". În ce priveşte *timpul*, unii consideră că am întârziat inadmisibil de mult, alţii consideră că ar fi prea devreme; unii cred că integrarea ar trebui să se facă dintr-o dată, alţii cred că ar trebui să se facă treptat. În ce priveşte *limitele*, unii acceptă "occidentalizarea" doar sub aspect economic, politic şi militar, alţii o pretind şi sub aspect moral, spiritual şi cultural; unii sunt de părere că ar trebui să ne urmărim interesele la nivel strict european, alţii că ar trebui să ne raportăm prioritar la Statele Unite şi la "noua ordine mondială" vizată de acestea. În ce priveşte *preţul*, unii susţin că în numele integrării merită îndurată orice umilinţă, alţii dezavuează "diplomaţia în genunchi"; unii sunt gata la orice concesie sau compromis pentru atingerea scopului conjunctural, alţii nu admit nici un "târg" atunci când e vorba de "interesele eterne" (identitate, unitate şi integritate naţională).

Fiecare dintre aceste poziţii are raţiunile ei, mai bine sau mai prost formulate; se poate "teoretiza" la nesfârşit pe tema aceasta, numai că realitatea îşi vede de mersul ei, iar adevăratele "lecţii" de la ea ar trebui să ni le însuşim.

Văzându-l în cărucior pe preşedintele american Bill Clinton, la întâlnirea de la Helsinki, din primăvara lui 1997 (alături de un Boris Elţîn confirmând la rându-i, prin înfăţişarea constipată de android apoplectic, faimoasa sintagmă: "aceşti

bolnavi care ne conduc"), mulţi şi-au amintit cu înfiorare de invalidul Roosevelt şi de marea vânzare de la Yalta, parafată în urmă cu o jumătate de secol. Cum să nu-ţi încolţească în suflet teama că "istoria se repetă", mai ales când eşti român, adică victimă perpetuă, de câteva sute de ani încoace, nu atât a propriei nevrednicii (pe care se cade să ne-o recunoaştem în multe privinţe) sau a "fatalităţii" istorico-geografice (a cărei invocare rămâne tragic-sterilă), cât a laşităţilor şi lipsei de scrupule din lumea politică occidentală.

Toată istoria post-medievală a României "s-a cerut după Occident", fără a primi, în afară de vagi făgăduinţe conjuncturale, decât "luxaţiile" periodice ale acestuia. Am fost părăsiţi aproape sistematic la cheremul turcilor sau al ruşilor, trebuind s-o luăm mereu de la capăt, într-un fel de luptă abrutizantă cu propriul destin. Iar astăzi suntem aspru judecaţi (şi puşi la colţ) pentru neîmplinirile noastre şi pentru nevrednicia de care dăm dovadă. Păi de unde "împlinire" şi "vrednicie", când, sacrificaţi fără scrupule în jocul de interese al "marilor puteri", tot ce am înjghebat "ziua" s-a surpat "noaptea", ca zidurile mănăstirii din legendă?! Lunga experienţă comunistă, din a cărei umbră otrăvită n-am ieşit încă, ne-a costat mai mult decât toate dezastrele anterioare ale istoriei (chiar şi decât perversa epocă fanariotă, care ne-a desfigurat esenţial, tocmai în pragul modernităţii), secătuindu-ne nu doar materialiceşte, ci şi sufleteşte, până aproape de limitele disoluţiei naţionale. Numai că în această experienţă noi nu ne-am aventurat de bunăvoie (România interbelică a fost, orice s-ar spune, cea mai anticomunistă ţară din Europa răsăriteană), ci am fost împinşi spre ea tocmai de "judecătorii" noştri de astăzi; negoţul politic şi compromisurile ignobile ale democraţiilor occidentale ne-au aruncat, fără nici cea mai mică remuşcare, în ghearele Moscovei roşii, ca să-şi cumpere tihna istorică a unei "civilizaţii" de la înălţimea căreia îşi pot îngădui astăzi, cu insolenţa altei generaţii, să ne sfideze şi să ne dea lecţii de bună purtare.

Summit-ul de la Madrid a adus, în vara lui 1997, confirmarea: Occidentul (de la care aşteptam nu atât o bunăvoinţă

conjuncturală, cât o reparaţie istorică şi morală) ne-a înşelat din nou naivele speranţe, sub aceeaşi baghetă americană (pe care – şi aici nu mai e vina altora! – ne-am repezit s-o aclamăm la Bucureşti, cu o slugărnicie penibilă, chiar a doua zi după ce-şi reiterase abjecţia de la Yalta!).

Este imperios necesar să constatăm, după Madrid, falimentul unei anumite politici nevertebrate şi automistificatoare. Au existat nenumărate semnale, pentru orice observator cu mintea limpede, că şansele noastre de "admitere" erau, din capul locului, aproape nule, atât din pricini interne, cât şi din pricini externe, oricâtă îndreptăţire principială am fi avut. Am preferat să eludăm aceste semnale şi să jucăm febril pe o carte dinainte pierdută. Lucrul grav este însă nu atât că ne-am înşelat, cât că, pentru prima oară în istoria noastră modernă, am reuşit *contraperformanţa* – nu siliţi, ci *de bunăvoie*! – de *a da totul* şi de *a nu câştiga nimic* (cu excepţia unor promisiuni pe cât de vagi, pe atât de contradictorii, cu care riscăm să intrăm iarăşi într-un regim de automistificare)!

Căci, iată, a început deja delirantul refren pseudo-compensatoriu al "valului doi" (în realitate, un fel de "la paştele cailor" ambalat în limbaj diplomatic), cântat pe aceeaşi melodie cu mai bătrânescul "Vin americanii". Ni se întinde dinainte un nou deşert istoric, pe care ar trebui să-l străbatem răbdători, cum am făcut-o dintotdeauna. Mă tem însă că, după atâtea aşteptări înşelate, după atâtea uzaje istorice consecutive, "celula românească" se va spulbera iremediabil. Poporul român n-a mai fost niciodată atât de obosit şi atât de sătul de sine şi de toate. Cine refuză să vadă această crudă realitate, acela va muri, probabil, ca "bun român"...

Şi totuşi nu faptul în sine de a nu fi intrat în N.A.T.O. e cel mai grav, nici acela al îngreunării drumului spre Comunitatea Europeană (acest cimitir dichisit al naţiunilor bătrânului continent), ci handicapul moral al acestui nou eşec politic, deznădejdea mai mult sau mai puţin conştientizată, "soarta" ce ne loveşte din nou, într-un moment de maximă slăbiciune.

"Neantul valah" al disperării cioraniene abia de acum riscă să înceapă...

E anevoie de estimat *cum* şi *în ce măsură* vom fi în stare să depăşim actuala criză naţională, care înainte de a fi una economică şi politică, e una morală şi psihologică. Măcar de am izbuti să nu prefacem până la capăt un *destin tragic* într-o *vină tragică*!

Fiindcă acest *fiasco* a scos deja în evidenţă, înainte de toate, un rău de origine *morală*, de care societatea românească este atinsă la toate nivelurile ei: divorţul sistematic dintre interese şi principii, dublat de o mentalitate de slugă ieftină (implicând obedienţa greţoasă faţă de "cei mari" şi dispreţul sau nepăsarea faţă de "cei mici").

Un amănunt *aparent* marginal şi fără o legătură necesară cu cele de mai sus, dar *în fond* grăitor pentru *starea noastră morală*, este cazul Ilie Ilaşcu. Dornici "să intrăm în Europa", uităm programatic de noi înşine (căci Ilaşcu este, astăzi, "conştiinţa noastră mai bună", în ordinea elementară a vieţii naţionale). Am fi avut o mare şansă ca, pe fondul recentelor tratative cu Ucraina (pentru netezirea iluzoriului drum spre N.A.T.O.), în loc să nu câştigăm nimic, să câştigăm ceva (măcar în culisele negocierilor): libertatea unui om, a unui frate. Republica Nistreană e o ficţiune; Kievul putea decide în această privinţă, cu sau fără Moscova. Trebuia să ne amintim, trebuia să vrem. Nu ne-am amintit sau nu am vrut, ceea ce este totuna. Ilaşcu şi grupul său continuă să fie închişi, ca un semn al bicisniciei şi nepăsării româneşti din ambele părţi ale

Prutului. Ne-am adus aminte de el, timid şi ocazional, abia de Sfântul Ilie, pe fondul strigătului la prune târzii...*

---

* Nu-i mai puţin adevărat că, fără să aibă altitudinea disidentului rus, Ilie Ilaşcu, odată eliberat, riscă să împărtăşească soarta lui Soljeniţîn: aceea a mărturisitorului incomod, devenit "un reacţionar" între alţii, inclusiv printre ai lui. Merită citată aici (a se vedea textul integral în: Sorin Dumitrescu, *Rock & popi. Carte de veghe creştină*, ed. cit., pp. 79-83) acea scrisoare către Ilaşcu (datând din 1993) "care nu va fi expediată niciodată", amar exerciţiu de luciditate "reacţionară": "Am încercat însă să-mi închipui, bătrâne Ilaşcu, ce s-ar întâmpla dacă [...] călăii tăi de acum te-ar elibera şi te-ar expedia grabnic încoace. Desigur, am petrece cu toţii pe cinste, bucurându-ne că am reuşit din nou să ne luăm – puţintică, cum o fi – «raţia de libertate» [...] La fel de bine însă pot visa şi cu ochii deschişi,şi atunci, iubitule, am premoniţia noului tău calvar. Paradoxal, abia aici, printre ai tăi, vei pune început pătimirii tale: o pătimire nouă, care va fi după chipul şi asemănarea aceleia îndurate de Cel ce la ai Săi a venit, dar ai Săi nu L-au primit (*Ioan* 1, 11). Tradiţia ne învaţă că aluatul din care sunt plămădiţi martirii este rar, iar în consistenţa lui dumnezeiască nu poate pătrunde compromisul. Vei refuza, deci, să-ţi modelezi circumstanţial opiniile, să propovăduieşti făţamic împăcarea generală şi să-ţi potriveşti zâmbetul după oportunismul binevoitor al căpeteniilor noastre vremelnice [...] Neputând să-ţi anexeze curajul şi să-şi facă panaş din martiriul tău, Uzurpatorul îţi va sugera la început că anticomunismul tău este cam destabilizator, apoi va îngroşa glasul şi-ţi va atrage atenţia că manifeşti partizanatul nitel isteric al «găştii» creştin-democrate, pentru ca în final să te demaşte ca monarhist nostalgic şi, ca atare, duşman înverşunat al Constituţiei patriei noastre [...] Pe de altă parte, odată ajunse la Putere, vocile asurzitoare, «de bine», care în prezent cer cu furie respectarea drepturilor omului şi eliberarea ta necondiţionată, vor aprecia întrucâtva ca prea bicisnică dragostea ta de patrie, semănând, chipurile, prea de tot cu naţionalismul afişat. Îţi vor şuiera la ureche că dovedeşti un românism anacronic şi cam «incult», imun la binefacerile europenismului [...] Directorii de opinie îţi vor întoarce spatele şi te vor marginaliza, adoptând tonul condescendent ce se cuvine rudei sărace. Îţi vor refuza până şi postura disidentului infam. Vei deveni la loc un biet «basarabean». Ba unii de-ai tăi, de-acasă, te

Ce îndreptățire mai poate avea în istorie un popor care-şi uită martirii în cuşca fiarelor, înghesuindu-se, în schimb, să-şi adore călăii?! Ne meritǎm soarta, pentru cǎ suntem (şi facem toate eforturile să rămânem) meschini şi nedemni, de la vădică până la opincă. Pentru că refuzăm să înţelegem că adevărata "reformă" (dacă mai e cu putinţă una) trebuie să înceapă *dinlăuntrul* nostru, adică de acolo de unde astăzi nu începe decât... "neantul valah".

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 943, 26 iulie 1997, p. 4; v. şi "De la «Vin americanii» la «al doilea val»", *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 8/80, august 1997, p. 1, semnat Adolf Vasilescu)

---

vor avertiza că a continua în acest fel înseamnă a da apă la moara rusofonilor şi vrăjmaşilor ideii unioniste... Din păcate, bătrâne Ilaşcu, consensul românilor [în ce te priveşte] există numai atât timp cât exişti tu în cuşcă. Eşti legat de cuşcă precum sfinţii de instrumentul torturii care le-a confirmat cununa martiriului: Crucea, stâlpul, lancea, frânghia, arena, securea, groapa, cuptorul încins, otrava ş.a.m.d. Ai îmbogăţit această recuzită glorioasă, sfinţind o cuşcă din Tiraspol..."

NAŢIUNILE ŞI BUNUL DUMNEZEU

"Naţiunile sunt, după cuprinsul lor, eterne în Dumnezeu. Dumnezeu pe toate le vrea. În fiecare arată o nuanţă din spiritualitatea Sa nesfârşită. Le vom suprima noi, vrând să rectificăm opera şi cugetarea eternă a lui Dumnezeu? Să nu fie!"

(DUMITRU STĂNILOAE)

Există în lumea contemporană tendinţa de a se face din *naţionalism* un fel de "sperietoare" a vieţii publice. Propaganda stângistă, dominantă astăzi pe mapamond, reţine doar excesele reprobabile ale naţionalismelor de ieri şi de azi, generalizându-le într-un mod nelegitim. (Nu la fel se procedează cu *internaţionalismul*, ale cărui excese notorii sunt trecute cu vederea şi a cărui analiză critică nu este niciodată întreprinsă până la capăt!).

În realitate, orice naţionalism este legitim atâta vreme cât nu devine exclusivist. Naţiile sau neamurile sunt realităţi naturale (mai prudent spus: fireşti), rânduite de Dumnezeu, de vreme ce fac parte din *ordinea imuabilă* a lumii. Umanul nu apare în istorie *decât* în forme naţionale. Ba mai mult decât atât: totul se poate modifica pe lume (până şi sexul!), numai naţionalitatea nu; nimeni nu poate *deveni*, în mod real, *ceea ce nu este*; cu naţionalitatea te naşti şi mori, fie că-ţi place, fie că nu. Prin urmare, *naţionalul* face parte din ontologia umanului, iar *naţionalismul*, în sensul lui firesc, nu reprezintă decât conştientizarea, asumarea, apărarea şi valorificarea creatoare a unei identităţi supraindividuale obiective. Umanitatea este, cu

voia lui Dumnezeu, *unitate în diversitate*: ea este *bună* prin unitatea ei şi *frumoasă* prin diversitatea ei, mărturisind *kalokagathia* creaţiei divine.

Naţionalismul nu este, cum se crede, doar o atitudine politică între altele; el înseamnă valorificarea la toate nivelurile a "specificului naţional" al unei etnii date, actualizarea creatoare a tradiţiei, expresia sincronică a unei diacronii legitimante. Supralicitarea lui strict politică implică riscul unui reducţionism primejdios, ce a şi marcat nefast câteva momente ale istoriei moderne şi contemporane. Pe această cale, cuvântul însuşi s-a compromis, aplicându-i-se un lung tratament propagandistic de diabolizare (M. Eliade observa încă din anii '30: *"... vorbind de «românism», rişti întotdeauna să fii confundat cu un demagog sau cu un huligan. Este o ruşine care ar trebui să ne ardă obrazul la toţi. Şi de ruşinea aceasta sunt răspunzători politicienii care au prostituat o formulă, au compromis o acţiune, au alterat un ideal. Şi poate nu numai politicienii, ci şi acea presă care confundă, din rea-credinţă, naţionalismul cu fascismul şi românismul cu antisemitismul"*).

Trăindu-şi primele excese în tabăra dreptei, naţionalismul acesta pervertit s-a strămutat, treptat şi paradoxal, în tabăra stângii comuniste. Astăzi, pe scena politică a sud-estului european, cei mai înfocaţi "naţionalişti" sunt... foştii comunişti! Recuperarea valorilor naţionale din această fundătură (etimologic) *sinistră* reprezintă o misiune istorică a generaţiilor mai tinere. Tendinţei dizolvante de uniformizare mondialistă, ce ameninţă să prefacă lumea într-o masă amorfă şi sterilă, nu i se poate răspunde prin tribalismul neocomunist de tip vadimisto-funaro-păunescian, ci numai printr-o contra-tendinţă de recuperare şi armonizare practică a "diferenţelor specifice" – singura în conformitate cu ordinea ontologică şi cu raţiunile ultime ale lumii lui Dumnezeu.

Naţionalismele uzurpate de o anume stângă extremistă devin nişte accese de mentalitate gregară şi de populism demagogic, fără vreo legătură intimă nici cu Tradiţia, nici cu

Dumnezeu. Adevăratul naţionalism, în orice caz în ţările de tradiţie europeană, este inseparabil de creştinism. Religia lui Hristos, deopotrivă universalistă şi personalistă, poate cataliza, pe de o parte, dezvoltarea specifică şi armonioasă a fiecărei persoane umane în cadrul organismului său etnic (a fiecărui "eu" în cadrul lui "noi") şi, pe de altă parte, a fiecărui organism etnic în cadrul general al umanităţii (a fiecărui "noi unii" în cadrul lui "noi toţi"). Universalul este rânduit să se în-trupeze în formele particulare ale naţionalului, iar naţionalul este chemat să se dez-mărginească (iar nu să se anuleze!) în ecumenicitatea harică a Iubirii.

"Naţiunile sunt, după cuprinsul lor, eterne în Dumnezeu. Dumnezeu pe toate le vrea. În fiecare arată o nuanţă din spiritualitatea Sa nesfârşită. Le vom suprima noi, vrând să rectificăm opera şi cugetarea eternă a lui Dumnezeu? Să nu fie! Mai degrabă vom ţine la existenţa fiecărei naţiuni, protestând când una vrea să oprime sau să suprime pe alta şi propovăduind armonia lor, căci armonie deplină este şi în lumea ideilor dumnezeieşti" (D. Stăniloae, "Scurtă interpretare teologică a naţiunii", în *Ortodoxie şi românism*, Sibiu, 1939, p. 44).

Trebuie recuperat, în concluzie, acel naţionalism care *îmbogăţeşte* şi *deschide*, separându-l tranşant de formele patologice ale suficienţei gregare. Trebuie redescoperită, creştineşte vorbind, relaţia intimă dintre naturalul creat şi divinul necreat* , reaşezându-ne, cu înţelepciune şi realism, pe coordonatele eterne ale lumii lui Dumnezeu. Trebuie, în fine, să reînvăţăm lecţia adevăratei "cuminecări", care înseamnă

---

* Nichifor Crainic: "... naturalul şi supranaturalul nu se exclud, ci se completează; Hristos n-a venit să strice natura, ci s-o desăvârşească. Căci natura e creaţia lui Dumnezeu, iar creştinismul e revelaţia aceluiaşi Dumnezeu" (*Ortodoxie şi etnocraţie*, 1938; v. recenta ediţie îngrijită de C. Schifimeţ, Editura Albatros, Bucureşti, 1997, pp. 128-129).

integrare organică a diversității existențiale în marea unitate dinamică a Ființei.

Dacă n-o vom smulge ideologiilor şi n-o vom repune în termeni de spiritualitate, problema națională va rămâne o primejdioasă "piatră de poticnire", pe hotarul mişcător dintre instinctualitatea oarbă şi demagogia populistă. De rezolvarea acestui impas istoric depinde în bună măsură latura seculară a acelei "păci a lumii" pentru care ne rugăm la fiecare Liturghie. "Politica" Bisericii, atâta câtă i se cade, de aici trebuie să înceapă...

(*Cuvântul românesc* [Hamilton, Canada], anul XXII, nr. 242, noiembrie 1996, p. 1, cu titlul "Naționalism şi naționalism..."; *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 5/77, mai 1997, p. 1, cu acelaşi titlu; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1221, 27 iulie 1998, p. 2)

REALITĂȚILE ÎMPOTRIVA IDEOLOGIILOR

Ideologiile mondialiste ale secolului XX au negat şi continuă să nege cu vehemență rostul istorico-politic al factorilor naționali şi confesionali; în "noua ordine mondială", totul se vrea *sans frontières*, nostalgiile etniciste şi religioase fiind considerate, atât la nivel individual, cât şi la nivel comunitar, două ingrediente odioase ale oricărui "reacționarism". "Internaționalizarea" şi "comunizarea", pe de o parte, "laicizarea" şi "demitizarea", pe de altă parte, ar constitui rețetarul ideal al civilizației viitorului. Aceste idei "progresiste", dezvoltate în scheme ideologice supralicitate propagandistic pe întreg mapamondul, au căpătat astăzi aproape statutul unor dogme.

Numai că *teoriile* sunt tot mai violent contrazise de tendințele care dinamizează, în planul *realităților* concrete, lumea sfârşitului de secol. Aceste realități par să refuze patul procustian al ideologiilor şi să sfideze pretutindeni dogmele utopiilor mondialiste.

Factorul național, cu toate implicațiile lui lingvistice şi teritoriale, dă peisajului politic un aspect cu totul contrar deziderateloor integraționiste. Orice discuție teoretică devine superfluă în această privință: simplul inventar al *stărilor de fapt* dinamitează nediscursiv eşafodajul artificial al ideologiilor dominante.

Europa ultimilor ani a cunoscut o adevărată reaşezare politică pe criterii etnice. S-a spus că acesta ar fi un fenomen

succesiv prăbuşirii sistemului comunist, deci caracteristic Europei de Est: dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice în state independente sau măcar autonome, delimitate etnic şi lingvistic; dezmembrarea fostei Iugoslavii, în urma unor lungi şi sângeroase conflicte armate; dezmembrarea fostei Cehoslovacii într-o Cehie prosperă şi o Slovacie pauperizată, dar geloasă de sine însăşi... Numai că această tendinţă nu este deloc circumscrisă fostului "lagăr comunist" (în care s-ar manifesta, pe un fond de înapoiere economică, întârziate "mentalităţi tribale"). Europa de Vest trăieşte tensiuni asemănătoare: cazul Spaniei (care, după autonomia acordată treptat Cataloniei, are probleme enorme cu bascii, iar mai de curând şi cu valencienii); cazul complex al Irlandei de Nord, iar mai de curând al Scoţiei şi Ţării Galilor (ce-şi pretind autonomia în cadrul Regatului Britanic, ameninţat să devină o simplă ficţiune dincolo de limitele Angliei); cazul Italiei (în care s-a pus şi continuă să se pună problema unei sciziuni între nord şi sud, împingându-se diferenţierile, ca şi în cazul valencienilor din Spania, de la etnic la dialectal). Tulburările din Cipru (ameninţând să ducă la un conflict deschis între Turcia şi Grecia) vin şi ele să completeze acest tablou general.

Dincolo de spaţiul european exemplele sunt la fel de numeroase. Lăsând la o parte conflictele interetnice şi tendinţele separatiste din anumite ţări africane sau din Orientul îndepărtat (unde s-ar putea aplica dogma ideologică a "înapoierii"), este de ajuns să evocăm conflictul arabo-israelian (de o violenţă perpetuă) sau puternica tendinţă de divizare politică a hipercivilizatei Canade (zona francofonă şi zona anglofonă).

Factorul religios este implicat şi el în multe conflicte din întreaga lume, iar nu doar în aria "fundamentalismlui" islamic (din Maghreb până în Cecenia). În spaţiul fostei Iugoslavii, conflictul politic generalizat a fost alimentat în primul rând de considerente religioase (creştinii în confruntare cu musulmanii, ortodocşii în confruntare cu catolicii), iar numai în al doilea rând de considerente etno-lingvistice (cazul Kosovo). În Irlanda de Nord aspectul cel mai acut îl prezintă conflictul interconfesional (catolici-protestanţi). Religii şi confesiuni se agită pretutindeni, căutându-şi fiecare matca firească şi rosturile istorice, sub semnul general al *tradiţiei*, ca o reacţie mai mult sau mai puţin legitimă la cumulul de agresiuni dizolvante al modernităţii nivelatoare şi despiritualizate. În multe cazuri, cei doi factori – naţional şi religios – se îmbină organic, atunci când nu se confundă de-a dreptul (cazul sionismului*).

În răspărul ideologiilor curente, realităţile se mişcă pe coordonatele lor fireşti, ontologice şi spirituale, amintind unei umanităţi uituce că există totuşi, obiectivă şi eternă, dincolo de diferitele ipostaze posibile ale ordinii omeneşti, o *ordine dumnezeiască a lumii* care nu poate fi desfiinţată prin decret ideologic, nici agresată nepedepsit, şi în ale cărei linii de forţă istoria se mişcă spre *eschaton*.

Până la urmă, orice realitate organică poartă spre Dumnezeu, Creatorul şi Rost(u)itorul – *Logos*-ul – lumii. Orice

---

* "Poporul nostru nu este un popor decât în virtutea *Torei*", spune o formulă rabinică datând din secolul al X-lea. A se vedea, în continuare, textele intitulate "Pieirea ta prin tine, Israele!" şi "Triumful lui Yigal Amir". Problema este tratată pe larg, dintr-o perspectivă critică, chiar de către un autor evreu, Israel Shahak, într-o carte tradusă de curând şi în româneşte: *Povara a trei milenii de istorie şi religie iudaică*, Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, 1997.

refuz sau siluire a realităţii fireşti este "partea diavolului", negarea luciferică a creaţiei şi a ordinii ei divine. În fond, conflictul general dintre *realităţi* şi *ideologii*, dintre "realismul spiritual" al tradiţiei şi "idealismul materialist" al modernităţii se reduce la negarea sau afirmarea existenţei lui *Dumnezeu* şi a *raţiunii divine* a lumii. Dar vorba ţăranului de odinioară: "Dacă nu e cine nu e, cine e să nu mai fie?!"...

(*Puncte cardinale*, anul VII, nr. 9-10/81-82, septembrie-octombrie 1997, p. 1; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1104, 7 februarie 1998, p. 2, cu titlul "Între realităţi şi ideologii")

"PIEIREA TA PRIN TINE, ISRAELE!"

Asasinarea premierului israelian Yitzahak Rabin, în toamna lui 1995, a spulberat definitiv mitul propagandistic al "Anului Toleranţei", pe care tocmai cercurile evreieşti internaţionale îl puseseră la cale, exploatându-l *pro domo*. Dacă asasinul ar fi fost un fanatic arab, gravul eveniment s-ar fi constituit, probabil, în *casus belli*. Evreii şi-ar fi consolidat zgomotos statutul de victime ale "extremismului" neevreiesc, iar orice "corecţie" ar fi părut legitimă. Iată însă că regretatul "artizan al păcii" a pierit printr-unul dintre ai săi! Asasinatul acesta reprezintă, prin urmare, o problemă internă a lumii evreieşti. Lui Israel nu-i rămâne decât să se războiască... cu sine însuşi.

Din capul locului, asasinul şi-a pus fapta sub semnul unei datorii naţional-religioase (în lumea evreiască religia confundându-se, practic, cu naţionalitatea). Or, o faptă religioasă trebuie judecată, în primul rând, în sistemul ei de referinţă. Noi nu putem avea interesul de a o scuza, ci doar pe acela de a încerca s-o înţelegem. Dacă ne oripilează sau nu, aceasta e deja o altă problemă.

Studentul Yigal Amir, perfect lucid şi chiar mândru de responsabilitatea pe care şi-a asumat-o, e departe de a reprezenta un caz izolat; el întruchipează modul de a gândi şi de a simţi al unei întregi tabere *conservatoare*, definite prin aspiraţiile *radicalismului sionist*. De aceea, contează mai puţin ca individ, ci mai mult ca exponent. Fapta lui se lămureşte mai întâi pe un fond doctrinar şi numai apoi pe unul evenimenţial.

Fondul doctrinar este cel al tradiţionalismului talmudic. Treptat, iudaismul s-a îndepărtat de temeiurile lui biblice, iar

Talmudul (operă rabinică), constituit de-a lungul mai multor veacuri, a devenit principalul său îndreptar de viaţă şi de credinţă. În *Talmudul babilonian* se afirmă textual că diferenţa dintre *Biblie* şi *Talmud* este precum cea dintre "apă" şi "vin" (*Trat. Sopherim*, f. 13, col. 2). Şi tot acolo se decretează: "Cel ce dispreţuieşte cuvintele hahamilor, acela *merită moartea*" (*Trat. Cherubin*, f. 21, col. 2; subl. n.). Iar vestitul Maimonide scrie: "Cei ce calcă învăţăturile Scribilor trebuie să fie mai aspru pedepsiţi decât cei ce violează Legea lui Moise. Călcătorul Legii lui Moise poate fi iertat, pe când violatorul preceptelor rabinice *trebuie pedepsit cu moartea*" (subl. n.). Şi mai departe: "Primul venit dintre credincioşi *trebuie să-l omoare* pe evreul care tăgăduieşte tradiţia Rabinilor... Nici martori, nici dojeni prealabile, nici judecători nu sunt de trebuinţă. *Cine împlineşte această execuţie are meritul unei fapte bune*" (*Traité de docteurs rebelles*, c. III, p. 52; subl. n.). Iată deci cum "se justifică" *doctrinar* fapta comisă în zi de Sîmbătă – contravenind aşadar atât poruncii a patra, cât şi poruncii a şasea din Decalog – a tânărului Yigal Amir (descendent dintr-o familie de rabini, ca şi victima însăşi). Yitzahak Rabin a fost calificat în nenumărate rânduri de opoziţia conservatoare drept "călcător de lege" şi "trădător al poporului". În ce măsură a fost sau nu aşa ceva, nu-i treaba noastră să stabilim aici.

Fondul evenimenţial este îndeobşte cunoscut, prin *mass media*. Împotriva premierului asasinat s-a dus o adevărată campanie în presa conservatoare (văduva acestuia l-a putut acuza public pe liderul opoziţiei de atunci, Benjamin Netanyahu, de responsabilitatea morală a asasinatului comis). Au existat numeroase ameninţări (anonime) cu moartea. N-a lipsit, pare-se, nici un înfricoşător "blestem" ritual. În seara precedentă asasinatului, a avut loc o demonstraţie ostilă în faţa casei premierului (succesivă altor demonstraţii din ultimele luni, mai ales ale "colonilor" din teritoriile aflate în litigiu). Cuvintele de ordine au fost "trădare" şi "trădător". Cercetările ulterioare au arătat că existaseră şi planuri de asasinat mai vechi şi că la mijloc a fost o conspiraţie mai amplă (care-l viza

şi pe Shimon Peres, succesorul imediat al lui Yitzahak Rabin), având "girul" anumitor medii rabinice (aceleaşi, poate, care aveau să iniţieze, imediat după săvârşirea faptei, la New York, o campanie de sprijinire a făptaşului în procesul ce va urma). Ba chiar, la o zi de la înmormântarea victimei, s-au operat arestări de tineri evrei "fundamentalişti", ce-şi manifestau pe străzile Tel-Aviv-ului satisfacţia (cu nu mai puţină "sălbăticie" decât "fundamentaliştii" islamici!) faţă de lichidarea premierului "trădător". La puţin timp de la încheierea săptămânii de doliu, mormântul acestuia a fost profanat de doi studenţi talmudişti. Vorba ministrului nostru de externe din acea vreme (Teodor Meleşcanu): "Nimeni nu-i imun la extremism..."

Speculaţiile despre vina sau chiar complicitatea serviciilor de securitate israeliene devin, în această perspectivă, inesenţiale. Esenţială este, acum, lăuntrica dramă generică a iudaismului, care nu credem că se va rezolva efectiv prin vechiul subterfugiu al "ţapului ispăşitor"... Noi o privim din afară, cu creştinească milă şi răbdare. Şi suntem gata să ne rugăm atât pentru Yitzahak Rabin, cât şi pentru Yigal Amir. Pe temeiuri *biblice*, fireşte...

P.S. O variantă mai scurtă a acestui text a apărut la vremea respectivă şi în *România liberă* (11 noiembrie 1995, p. 2). Foarte prompt, în revista *22* din 15-21 noiembrie, d-l Andrei Cornea umbla să mă pună la punct, decretând că textul meu e scris "în cheie fals teologică şi manifest antisemită". Dumnealui era de părere că iudaismul talmudic nu poate fi incriminat şi că totul s-ar explica printr-un lăturalnic "fundamentalism" actual, deşi eu am oferit – *explicând*, nu "incriminând" – citate "clasice", lipsite de orice ambiguitate, precum şi un material factologic obiectiv, depăşind cu mult cazul particular al studentului talmudist Yigal Amir. Ofuscat, D-l Andrei Cornea se credea îndreptăţit la următoarea "simetrie" abruptă, altminteri psihanalizabilă: "... ar trebui că, dacă într-adevăr Rabin a căzut victimă «dramei generice a iudaismului», atunci I. G. Duca, Armand Călinescu, N. Iorga au căzut şi ei victime nu atât legionarilor, aşa cum cred eu în mod naiv, cât «dramei generice» a creştinismului ortodox". Unde dai şi unde crapă!

Conexiunea cu actele legionare îi aparţine exclusiv d-lui Andrei Cornea (ca şi cutare trimitere la "teoriile lui Nae Ionescu"). Mie "simetria" mi se pare iluzorie din cel puţin trei motive: a) legionarii n-au pretins niciodată că *Dumnezeu le-ar fi poruncit să ucidă*; b) legionarismul nu poate fi confundat cu Ortodoxia; c) în Sfânta Scriptură şi-n Sfânta Tradiţie a creştinismului ortodox *nu există nicăieri vreun îndemn la ucidere*, aşa cum există, din belşug, în literatura talmudică din care am citat (şi care culminează cu acel teribil *Tob şebegoim harog*: "Pe cel mai bun dintre *goim* să-l ucizi!", despre care încercasem să tac...). Prin urmare, nu poate fi vorba, cel puţin în această privinţă, de vreo "dramă generică" a creştinismului ortodox comparabilă cu "drama generică a iudaismului" (la care e drept că s-a referit şi un Nae Ionescu, mai ales în prefaţa la romanul lui Sebastian*, dar din cu totul alt punct de vedere, asupra căruia nu e cazul să insist aici, nefiind "în chestiune"). D-l Andrei Cornea, evreu erudit şi inteligent, ar fi putut să încerce contra-argumente mai serioase. Sau ar fi putut să tacă – pătruns de *gravitatea situaţiei prezente* – spre a rămâne "filosoful" care se pretinde a fi...

(*România liberă*, serie nouă, nr. 1714, 11 noiembrie 1995, p. 2; *Puncte cardinale*, anul V, nr. 12/60, decembrie 1995, p. 16 [inclusiv *P. S.*], semnat V. A. M.)

* Mihail Sebastian, *De două mii de ani* (1934); v. ediţia Humanitas, 1990, pp. 7-25. (O broşură cuprinzînd traducerea în franceză a prefeţei lui Nae Ionescu, traducere realizată de Pierre Bardonnet, a apărut la Paris în 1997: *La question juive et la réponse d'un orthodoxe des années trente*).

TRIUMFUL LUI YIGAL AMIR

În 1996, alegerile din Israel au dat câştig de cauză Partidului Likud (dreapta naţionalistă), propulsându-l la conducerea destinelor evreieşti pe Benjamin Netanyahu, liderul conservatorilor – nimeni altul decât cel acuzat (de văduva lui Yitzahak Rabin, dar şi de numeroase cercuri evreieşti şi internaţionale) ca fiind responsabil moral de asasinarea fostului premier israelian. E greu de stabilit responsabilitatea exactă a lui Benjamin Netanyahu în cazul cu pricina. Se pot trage însă unele concluzii din acest triumf electoral, edificatoare pentru adevărata faţă a iudaismului contemporan.

Mai întâi se confirmă un lucru care ar trebui să dea mai mult de gândit: deşi pe plan internaţional evreii se constituie în cei mai vehemenţi adversari ai oricăror tendinţe de dreapta şi ai oricărui "fundamentalism" religios (exaltându-şi, mai presus de orice alte argumente, condiţia de victime istorice ale "extremismelor" creştine sau islamice), la ei acasă (dar şi în principalele concentrări din diaspora) profesează, într-un procent considerabil, un naţionalism şi un tradiţionalism fără reticenţe*. *Naţionalismul religios*, imputat cu atâta obstinaţie neevreilor (*goim*, literal: "animale"), rămâne, într-un mod aproape sfidător, formula de rezistenţă istorică şi morală a "poporului ales".

Se verifică apoi că opinia publică evreiască nu a fost atât de nefavorabilă asasinului Yigal Amir pe cât s-a străduit presa internaţională să ne facă să credem. Acesta a fost braţul

* A se vedea şi articolul meu "Naţionalismul faţă cu «antisemitismul»", în volumul *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, ed. cit., pp. 135-142.

înarmat al unui larg curent de credinţă şi atitudine, a cărui linie s-a oficializat prin vot liber, spre stupefacţia întregului mapamond. Yigal Amir se dovedeşte a fi fost un înaintemergător al lui Benjamin Netanyahu, căpătând, într-un fel, statut de profet şi erou naţional. Triumful dreptei naţionaliste este, orice s-ar spune, triumful cauzei lui. Prin victoria electorală a Partidului Likud, parafată la o jumătate de an de la răsunătoarea vendetă sionistă, Yitzahak Rabin a fost "asasinat" a doua oară, moral şi ideologic, de majoritatea propriului său popor, ale cărui aspiraţii reale şi intime îşi îngăduise să le lezeze (semnându-şi astfel singur condamnarea la moartea, conform vechilor prescripţii talmudice).

În fine, venirea taberei lui Netanyahu în fruntea statului israelian a constituit o provocare deschisă (în pofida declaraţiilor formale) la adresa procesului de pace din Orientul Apropiat. Conflictul arabo-israelian n-a întârziat să se ascută, iar atât cât se poate omeneşte prevedea, el riscă să ia din nou proporţii violente în anii următori, pentru că, prin asasinarea lui Rabin, căderea lui Peres şi ascensiunea lui Netahyahu, politica "de compromis" a falimentat spectaculos, lăsând cale liberă radicalismului sionist** (ce are ramuri viguroase şi în afara Israelului, mai ales pe continentul american, unde trăiesc aproape zece milioane de evrei, ce ţin cu abilitate pârghiile financiare ale lumii).

Pentru conştiinţa creştină, evoluţia situaţiei din Israel ar trebui să constituie începutul unei treziri din somnul ideologiilor demagogice şi căldicele: Israel nu este neapărat Duşmanul; el nu este însă nici Victima inocentă, nici Prietenul pacifist; el este permanenta "piatră de poticnire" a lumii, de care n-avem voie să ne odihnim, se vede, decât la Judecata din urmă.

(*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 6/66, iunie 1996, p. 16, semnat V. A. M.)

** Israel Shahak (*op. cit.*) riscă chiar formula de "iudeo-nazism" (lansată, pare-se, de răposatul Yehoshua Leibovitch – *cf.* ed. rom. cit., p. 11).

DEMAGOGIA TOLERANŢEI

Mai ales la iniţiativa cercurilor evreieşti internaţionale, anul 1995 a fost decretat "An al Toleranţei". Comemorarea Holocaustului le-a oferit greu încercaţilor evrei un nou prilej de a-şi absolutiza suferinţele istorice (Holocaustul rămâne o mare tragedie, fără să fi fost nevoie de proporţiile delirante ce i s-au dat ulterior) şi de a culpabiliza retroactiv popoare întregi. Desigur, barbariile istoriei, atâtea câte au fost, nu trebuie uitate, pentru a fi împiedicată, pe cât posibil, repetarea lor. "Măsurile" ar trebui să fie însă *aceleaşi* pentru toţi. Realitatea este că în acest secol au existat şi popoare mult mai greu încercate decât evreii, dar de al căror capital de suferinţă lumea nu prea pare a se mai sinchisi. E de ajuns să aducem în discuţie popoarele expuse "experimentului" comunist* . Dacă *demenţa antievreiască a nazismului* a făcut, conform afirmaţiilor curente, *câteva milioane* de victime, *demenţa anticreştină a comunismului* a făcut *câteva zeci de milioane* de victime, în condiţii cel puţin la fel de monstruoase. De ce s-ar cuveni mediatizată astăzi, atât de sistematic şi de zgomotos, doar

---

* Este adevărat că, după Muzeul Memorial al Holocaustului, s-a conturat, oarecum în compensaţie, şi ideea unui Muzeu Memorial al Victimelor Comunismului (tot la Washington). Diferenţa de mediatizare este însă uriaşă. Pe de altă parte, responsabilităţile sunt stabilite cu destulă confuzie şi timiditate, iar un Ion Iliescu a putut fi avut în vedere ca (fac o paranteză, spre a evita cacofonia) consilier! Pe când şi un lider (neo)nazist consilier la Muzeul Holocaustului?

suferința unora, iar nu și a celorlalți? De ce s-ar cuveni diabolizate doar excesele *hitlerismului* "arian" (și ale *extremei drepte* în general), iar nu și cele ale *marxismului* "iudaic" (și ale *extremei stângi* în ansamblul ei)? De ce s-ar cuveni să se simtă vinovați numai neevreii față de evrei, în vreme ce evreii (care au fost mai pretutindeni principalii "artizani" ai revoluțiilor marxiste) nu sunt dispuși să-și recunoască nici măcar o minimă responsabilitate? Dacă a existat o reciprocitate a răului și dacă ea poate fi imputată retroactiv, ar fi firesc să existe și o reciprocitate a răspunderii și a căinței. (Ce frumoasă ar fi o lume a "cuminecării" întru iertare!). Iar dacă există o necesitate a toleranței, ea se cade să fie una pentru toți, căci altminteri devine un simplu artificiu demagogic, din care unii profită pe spinarea celorlalți.

Tocmai de aceea, înainte de a subscrie la imperativul *toleranței*, ar fi de folos să medităm puțin asupra ei, spre a-i stabili în mod just limitele și conținutul. Căci de inflația vorbelor goale suntem sătui cu toții!

Ideea de toleranță este o obsesie a lumii moderne; ea a fost supralicitată mai ales de ideologia "iluministă" a secolului al XVIII-lea (cel încheiat în baia de sânge a Revoluției franceze) și stă în strânsă legătură cu alte idei-lozincă (în numele cărora s-au comis cele mai cumplite orori "revoluționare" de două sute de ani încoace): "libertate", "egalitate", "fraternitate", "progres", "drepturile omului" și altele asemenea. Cel mai mult s-a abuzat de acest cuvânt în secolul XX, care a fost, cu toate acestea, poate cel mai intolerant din istorie (secolul războaielor mondiale, al totalitarismelor și al tuturor iconoclasmelor imaginabile).

Desigur că toleranța este un lucru bun, în principiu. Noi, ca popor ortodox și istoricește neagresiv, o știm poate mai bine decât alții, pentru că am practicat-o curent, cu foarte rare excepții. Ajunge să amintim că Ortodoxia n-a cunoscut intoleranțele inchizitoriale ale Apusului sau că în România soarta minorităților etnice și religioase, dincolo de unele tensiuni conjuncturale, a fost de-a lungul istoriei mai blândă decât oriunde, poate mult mai blândă, adeseori, decât ar fi cerut-o "interesele naționale" (evreii înșiși o știu, deși nu se înduplecă s-o recunoască decât izolat și cu jumătate de gură)**.

În fond, creștinismul este, fundamental, o religie a toleranței, iar Iisus Hristos rămâne, chiar și în ochii adversarilor Săi, cel mai tolerant personaj din istorie.

Problema care se pune este alta: ce înțelegem exact prin "toleranță" și până unde se poate întinde aceasta? Căci toleranța în general este o noțiune prea vagă, irelevantă aproape, de vreme ce se poate aplica deopotrivă bunătății divine ca și... "caselor de toleranță"!

Tolerant este Dumnezeu, și totuși a distrus Sodoma și Gomora. Tolerant este Hristos, și totuși a alungat cu biciul zarafii din Templu. Toleranți sunt marii înduhovniciți, și totuși Sf. Nicolae l-a pălmuit pe ereticul Arie în plin sinod ecumenic.

** O recunoaștere mai fermă a venit, recent, din partea venerabilului rabin Alexandru Șafran. Că au existat și la noi unele excese antievreiești nu contestă nimeni. Ele n-au avut însă nici proporțiile și nici susținerea oficială pe care au cunoscut-o în alte țări "fascizate". Ba mai mult: în timpul regimului antonescian, sute de mii de evrei au fost salvați *prin România* de urgia hitleristo-horthystă (așa cum altădată găsiseră scăpare *în România* de persecuțiile din Rusia sau Galiția).

Toleranţa absolută nu este decât o idee abstractă, bună pentru uzul demagogic al politicienilor şi al declasaţilor...

Toleranţa evanghelică este rodul iubirii creştine. Ea poate fi întinsă până la iubirea de vrăjmaşi, până la întoarcerea obrazului, până la rugăciunea pentru cei ce te răstignesc. Ea este o virtute şi o datorie individuală a fiecărui creştin, în împrejurări care privesc strict propria lui persoană. În astfel de cazuri, toleranţa nu este un semn de slăbiciune, cum li se va părea unora, ci unul de răbdătoare şi jertfelnică iubire – "dezbrăcarea de sine", pentru Dumnezeu şi pentru semeni. Când însă nu mai sunt în joc interese sau valori individuale, ci interese sau valori comunitare, lucrurile se judecă altfel. Aşa se înţelege gestul lui Hristos (Care apără cu biciul Templul comunităţii) sau gestul Sfântului Nicolae (care apără chiar şi cu palma integritatea şi puritatea comunităţii mistice a Bisericii). Aşa se înţelege şi războiul de apărare, naţionalismul defensiv (formă firească de autoconservare comunitară), corecţia legală (mergând, în cazuri extreme, chiar până la aplicarea pedepsei cu moartea***). Intoleranţa, când este expresie a unei

*** Pedeapsa capitală, abolită în România la scurtă vreme după executarea soţilor Ceauşescu, a suscitat numeroase discuţii în presa noastră postdecembristă. Nu este locul aici să dezvoltăm problema, dar trebuie semnalată o curiozitate: creştinismul, în numele căruia cei mai mulţi s-au declarat potrivnici pedepsei cu moartea, a cunoscut-o şi a îngăduit-o de-a lungul întregii lui istorii, nu doar în forma extremă a Inchiziţiei apusene, dar chiar în legislaţia curentă a tuturor imperiilor şi statelor creştine, începând cu Bizanţul ortodox (model necontestat de jurisdicţie şi statalitate creştină)! Se iscă întrebarea: e *mai creştină* lumea de azi decât lumea medievală? Nu cumva avem de-a face cu o confuzie (mai mult sau mai puţin intenţionată) între rigorile creştinismului (de care ne-am îndepărtat) şi preceptele umanitarismului laic (de care suntem saturaţi)? Ar trebui ca teologii să ne spună – înainte de

necesităţi trans-individuale, nu se opune iubirii. Când un părinte îşi pedepseşte copilul neascultător, el nu o face din ură, ci tocmai din iubire. Când Dumnezeu Însuşi ne pedepseşte "pedagogic" pentru păcatele noastre, El o face tocmai din iubire. Când cineva îşi apără familia, neamul sau credinţa, fie şi cu arma în mână, o face tocmai din iubire şi responsabilitate trans-individuală. Cine nu iubeşte nimic pe lume, în afara propriei persoane, este indiferent la toate şi, din comoditate, "tolerant". O astfel de toleranţă, generică şi convenţională, este mai degrabă o dezertare şi un principiu dizolvant. Din nefericire, tocmai o astfel de formă absurdă de "toleranţă" intră în vederile lumii moderne şi "emancipate": fiecare să aibă dreptul de a-şi face de cap, în numele unei libertăţi anarhice!

O atare toleranţă, ce se vrea fundamentată juridic (şi chiar constituţional), poate fi şi semnul unei lumi care "nu mai are nimic sfânt" în afară de capriciul individual; o lume a viciului legalizat, în care orice aberaţie îşi poate cerşi dreptul la "normalitate" (vezi, de pildă, discuţiile recente în jurul homosexualităţii). O toleranţă care tinde să distrugă familia, morala socială, naţionalitatea sau Biserica – iată ceva ce nu poate fi nobil şi sănătos, nici în principiu şi nici în fapt! Toleranţa, în înţelesul viciat în care este exaltată astăzi, paralizează reacţia sănătoasă de conservare a oricăror valori tradiţionale şi expune indivizii şi naţiunile unei disoluţii perverse (biologice, morale şi spirituale), ameninţând să prefacă omenirea într-o decerebrată "turmă" de manevră.

opiniile lor personale – dacă tradiţia patristică se pronunţă limpede în acest sens.

Hotărât lucru, ceva rămâne putred în acest "An al Toleranţei"![****] Şi ar trebui să ne gândim mai serios că toleranţa, în înţeles necreştin şi adeseori mistificator, poate fi chiar mai păgubitoare omenirii decât intoleranţa însăşi...

Prin urmare, să ne rugăm ca Dumnezeu să ne păzească atât de **nebunia intoleranţei oarbe**, cât şi de **prostia toleranţei necondiţionate**!

(*Gazeta de Vest*, nr. 107, martie 1995, p. 25, cu titlul "Anul Toleranţei"; *Puncte cardinale*, anul V, nr. 4/52, aprilie 1995, p. 13; *România liberă*, serie nouă, nr. 1600, 1 iulie 1995, p. 2, cu titlul "Sensul toleranţei"; vol. *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, ed. cit., pp. 143-148)

[****] Care s-a încheiat – *nota bene* – cu un răsunător asasinat politic: împuşcarea premierului israelian Ytzahak Rabin de către studentul talmudist Yigal Amir!

"RĂZBOI" ŞI "PACE"

Este "pacea" evanghelică la care ne cheamă Hristos opusul războiului ca înfruntare armată? Este compatibil războiul cu spiritul creştin, într-o măsură oarecare? Îi este îngăduit creştinului să ridice "sabia", arma în general?

Întrebările acestea nu-s deloc uşoare. Există, desigur, soluţia răspunsurilor simpliste: acel "nu" categoric al anumitor grupări sectante (care refuză serviciul militar şi orice atingere a unei arme) sau retorica umanitaristă a "pacifismului" modern, ajunsă la lozinca paradoxală a "luptei pentru pace" (într-un secol al celor mai cumplite conflagraţii ale istoriei!).

Sunt câteva lucruri care ne avertizează asupra *complexităţii* problemei; nu-i vorba de a forţa aici nişte răspunsuri, ci doar de a atrage atenţia asupra acestei complexităţi, ce sfidează abstracţiunea – oricât de bine intenţionată! – a lozincilor curente.

Mai întâi că "pacea" evanghelică ("Fericiţi făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema" – *Matei* 5, 9) ne apare mai degrabă, asemenea celorlalte "fericiri" ale Predicii de pe munte, ca o problemă de atitudine *interioară* şi *individuală*; nu este pacea în sens politic, ci în sens duhovnicesc. Dar chiar şi pe planul acesta lăuntric, ea nu exclude – ba chiar implică – "războiul nevăzut", lupta paulinică a omului duhovnicesc cu ispitirile de orice fel[*].

[*] Ceea ce Apostolul numeşte "lupta cea bună a credinţei" (*I Timotei* 6, 12; v. şi *II Timotei* 4, 7).

Vorbind în pilde, Iisus spune: "Întoarce sabia ta la locul ei, că toţi cei ce scot sabia de sabie vor pieri!" (*Matei* 26, 52). Dar tot El: "Nu socotiţi că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie" (*Matei* 10, 34). Şi, înaintea prinderii Sale, în noaptea Ghetsemanilor: "Acum [...] cel ce nu are sabie să-şi vândă haina şi să-şi cumpere" (*Luca* 22, 36). Acest joc al conotaţiilor nu poate fi redus nicidecum la denotaţia curentă a "sabiei" şi a "păcii"...

Iar *blândul* Iisus, Cel ce se ruga pentru cei ce-L răstigneau ("Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac" – *Luca* 23, 34), ni se înfăţişează altădată şi-n ipostaza *biciuitorului*: "Şi-a găsit şezând în Templu pe cei ce vindeau boi şi oi şi porumbei, şi pe schimbătorii de bani. Şi făcându-şi un bici de streanguri, i-a scos pe toţi afară din Templu, şi oile şi boii, şi schimbătorilor le-a vărsat banii şi le-a răsturnat mesele. Şi celor ce vindeau porumbei le-a zis: Luaţi acestea de aici. Nu faceţi din casa Tatălui Meu casă de negustorie! Şi şi-au adus aminte ucenicii Lui că este scris: «Râvna casei Tale mă mistuie»" (*Ioan* 2, 14-17). Aşa se explică, poate, şi gestul Sfântului Nicolae, cel ce l-a pălmuit pe ereticul Arie în plin sinod ecumenic, apărând Biserica, precum Hristos apărase odinioară Templul.

Printre alte nume ale lui Dumnezeu, Biblia ne-a familiarizat şi cu acela de "Domnul oştirilor" (*Sabaot*); dacă Vechiul Testament este plin de relatările episoadelor războinice ale "poporului ales", Noul Testament se încheie cu viziunea tainică a Armaghedonului apocaliptic**, a marii înfruntări de pe urmă între slujitorii lui Hristos şi slujitorii lui Antihrist, Ioan apelând masiv la terminologia clasică a războiului. Sfinţii nu-şi înclină capul, nici nu întorc obrazul, ci *se angajează în luptă*.

Tradiţia creştină este plină de *sfinţi-militari*. Marelui Constantin nu i se porunceşte: "Nu te lupta!", ci "Luptă-te în numele crucii şi vei învinge!" (*In hoc signo vinces*). Războiul

** "... războiul zilei celei mari a lui Dumnezeu, Atotţiitorul" (*Apoc.* 16, 14).

sfânt împotriva necredincioşilor a constituit, de-a lungul Evului Mediu creştin, o constantă, din Bizanţ şi până în Peninsula Iberică. Cavalerul creştin – *Cruciatul* – a căpătat, mai ales în Apus, proporţii mitice, exemplare. La noi, un Ştefan cel Mare, apărător cu arma în mână al "porţilor creştinătăţii" (dar, mărturiseşte cronicarul, şi "degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat"!), stă astăzi, glorios, în ceata sfinţilor.

Mihail, Arhistrategul oştirilor cereşti, ne arată din icoane spada lui de foc. Există numeroase legende creştine conform cărora armatele dreptcredincioşilor erau însoţite în războaie de câte un înger al Domnului, dacă nu chiar de însuşi Arhanghelul Mihail.

Nici unul dintre Sfinţii Părinţi n-a considerat păcătos pe oşteanul ce luptă în războaie. Nici n-a recomandat neamurilor să se lase prădate şi nimicite. Împăraţi, generali, armate întregi au pornit la bătălie, sute şi sute de ani, cu binecuvântarea ierarhilor bisericeşti. În sânul armatelor creştine au existat întotdeauna preoţi şi duhovnici, rânduiţi de Biserica însăşi. Uneori au pus chiar ei mâna pe arme, în ceasurile de cumpănă, însufleţind oştirile de credincioşi. În orice caz, la capătul a două mii de ani de creştinism, cu greu poate fi contrazisă aserţiunea că "pacea nu-i decât răgazul dintre două războaie"...

Să fim noi "mai creştini" decât cei vechi? Cine s-ar încumeta să o afirme?! Gândindu-ne la toate acestea, e poate mai înţelept să căutăm răspunsuri nuanţate la întrebările pe care le-am formulat la început. Se pare că, măcar *în anumite condiţii*, războaie, armate şi arme îşi au rostul lor în istorie (care nu e domeniu al perfecţiunii); că uneori Dumnezeu ne cere alte măsuri comportamentale, atunci când nu mai este în joc simpla noastră individualitate, ci comunităţile mistice sau istorice din care facem parte; că, în fine, există o demagogie a păcii, aşa cum există şi una a războiului.

Să nu confundăm adevărurile complexe ale creştinismului cu sloganurile ideologice ale "umanitarismului" laic. Sigur că pacea e preferabilă războiului, dar *nu întotdeauna* şi *nu cu orice preţ*. Iar Pacea adevărată, atâta câtă este cu putinţă "aici" şi "acum", nu-şi are temeiurile în afara, ci *înlăuntrul* nostru. Pacea (împăcarea) creştină nu ţine de civilitate, ci de sfinţenie. Ea nu este scop în sine, ci mijloc al mântuirii. Nu al vreunei "mântuiri" istorice (după care tânjeşte umanitatea dezdumnezeită)***, ci al Mântuirii eterne, din perspectiva căreia "războiul" şi "pacea", în accepţiunea lor curentă, nu sunt, până la urmă, decât două feţe alternative ale deşertăciunii.

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 832, 15 martie 1997, p. 6; *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 4/76, aprilie 1997, p. 9)

*** De unde evocarea nostalgică a acelei discutabile *pax romana*, pe care s-ar părea că încearcă s-o maimuţărească astăzi nu mai puţin discutabila *pax americana* (Petre Ţuţea, referindu-se la lumea postbelică, nu se sfia să vorbească, în virtutea unei argumentaţii pe care ar fi superfluu s-o discut aici, de o... *pax judaica*).

OFENSIVA ISLAMULUI

Dintre "cele trei monoteisme", *islamismul* ne apare astăzi, istoriceşte vorbind, drept *religia cea mai vie*. Vitalitatea unei religii se măsoară prin gradul în care ea conformează viaţa curentă a credincioşilor ei, prin puterea sa de reacţie la provocările istoriei şi prin disponibilitatea la jertfă a celor ce o slujesc. În rândul al doilea vine *iudaismul* talmudic, cu care islamismul se află într-o veche tensiune istorică, dar şi într-o deschisă confruntare actuală. *Creştinismul*, din păcate, se arată mult mai lipsit de vlagă, agonizând pe ruinele unui ilustru trecut, la a cărui înălţime nu mai pare nici capabil, nici dornic să se ridice*.

E inutil şi neavenit a vorbi, în spirit laic, despre "fundamentalism": ar însemna să primim o convenţie vicioasă, judecând religiozitatea de pe poziţiile ireligiozităţii, supunând "sacrul" criteriilor ideologice ale "profanului". Din unghiul de vedere al spiritului religios autentic, "fundamentalismul" , în accepţia pe care i-o dă limba de lemn a democraţiei moderne, este o vorbă de clacă. Orice religie sau confesiune tradiţională se bazează ("fundamentează") pe *o opţiune unică* şi pe *o angajare totală*: ori ţi-o asumi *prin credinţă* în integralitatea ei, ori îi rămâi străin (adică circumscris unei alte ordini de existenţă). Spiritul religios nu poate fi "obiectiv" sau "echidistant": cine *dă credit* la toate, acela *nu crede* cu adevărat în nimic; poate fi *un frecventator cultural al religiilor*,

* Nu e vorba aici, fireşte, de *statutul absolut* al celor trei religii, ci de *dinamica lor istorică*, de capacitatea lor de inserţie în realitatea curentă a acestui sfârşit de mileniu.

dar *om religios* nu se poate numi. Problema "excelor" în materie de religie nu se poate discuta în termeni extra-religioşi. Creştinismul însuşi, câtă vreme a fost viguros, s-a manifestat fără complexe. Mesianismului trans-istoric i se asociază firesc mesianismul istoric: primul este "scop", al doilea este "cale"; destinul unei religii se realizează *în mersul* istoriei, chiar dacă plinătatea ei ultimă ţine de *transcenderea* "lumii acesteia". Creştineşte vorbind, Dumnezeu Însuşi S-a întrupat şi a lucrat "în veac": cu blîndeţea cuvântului, dar şi cu neblândeţea biciului, îndurând suferinţa spre bucurie şi moartea spre înviere. Lumea se mântuieşte *dinlăuntrul* ei, prin *credinţă* şi prin *fapte*, chiar dacă mântuirea se consfinţeşte "în cer". Omul religios nu întoarce spatele istoriei, ci *se confruntă* în permanenţă cu ea, năzuind *s-o valorifice* conform credinţei sale, de care va da seamă în faţa lui Dumnezeu.

Între religie şi politică nu există incompatibilitate de principiu; religia reprezintă o viziune *totalizatoare* a existenţei, ce-şi pune implicit pecetea şi pe organizarea vieţii istorice. "Spiritualul", desigur, nu trebuie sacrificat "secularului", dar nici nu poate fi complet despărţit de acesta. Marile religii au avut şi mari expresii statale. Istoria creştinismului şi a islamismului o confirmă deopotrivă, ca şi cea a iudaismului biblic (epoca David-Solomon)**. Dar în vreme ce creştinismul a cedat treptat agresiunilor sau ispitelor "modernităţii", lăsându-se împins la periferia statalităţii laice, islamismul şi-a păstrat până azi *şi* funcţia de instanţă ordonatoare şi catalizatoare a vieţii social-politice, rezistînd cu înverşunare tuturor manevrelor dizolvante. În ciuda unor poticniri trecătoare, religiosul a rămas, în lumea islamică, un factor prioritar şi coagulant al vieţii publice, în răspărul "evoluţiei" antireligioase a civilizaţiei de tip modern.

** Actualul stat Israel se dovedeşte tot mai mult expresia iudaismului talmudic, reprezentând o situaţie pe care mă rezum aici la a o numi "complexă" (Petre Ţuţea: "Cea mai mare curiozitate a lumii contemporane este aceea că un stat cât Albania a ajuns să folosească discreţionar un colos precum Statele Unite!").

Noi, creştinii, putem (ba chiar suntem datori) să ne delimităm *teologic* de islamism (cu atât mai mult cu cât, direct sau sub forma unor secte de filiaţie arabo-musulmană, acesta realizează un prozelitism spectaculos în lumea creştină), dar trebuie să recunoaştem că, sub aspectul transpunerii "adevărurilor religioase" în viaţa curentă, al unităţii prin credinţă şi al forţei de reacţie (defensivă, dar şi ofensivă), islamismul constituie, dincolo de limitele pe care i le putem imputa, o lecţie de *rezistenţă vitală de ordin religios*, faţă de care creştinismul face astăzi – iertaţi-mi vorba proastă! – figura unei religii "castrate".

Nu putem şti ce consecinţe vor avea, în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat, actualele mişcări dinlăuntrul lumii islamice, dar nu le putem trece nepăsători cu vederea, nici nu le putem bagateliza semnificaţia politico-religioasă. După ce, decenii de-a rândul, problema islamică a părut strict circumscrisă frământărilor din Orientul Apropiat, iat-o acum agitată, în mod foarte serios, la fruntariile Europei. În îndelungatele tulburări din fosta Iugoslavie, elementele musulmane au jucat un rol însemnat; eroismul cecen poartă şi el pecetea islamică; islamismul cunoaşte şi-n Turcia (aparent "europenizată") o puternică resurecţie, ce n-a întârziat să se manifeste şi pe scena politică, mergând până la sfidarea Statelor Unite (relaţiile cu Irak-ul), dar şi a întregii lumi creştine (prin intenţia declarată de a reda Sf. Sofia cultului musulman curent, ca să nu mai vorbim de recentul atentat cu grenade comis la Istanbul împotriva Patriarhului ecumenic, după ce mai demult ţinta fusese Pontiful roman). În Afganistan, talibanii au cucerit spectaculos Kabul-ul (1996) şi i-au pus în ştreang pe comunişti, instaurând legea islamică (*Sharia*). În Irak, Saddam Hussein păstrează puterea şi-şi permite chiar periodice sfidări ale coaliţiei americano-israeliene, în vreme ce restul lumii nu prea mai pare dispus să repete agresiunea multinaţională de acum câţiva ani. După asasinarea lui Yitzahak Rabin şi triumful ultra-conservatorilor lui Benjamin Netanyahu, situaţia din zonă s-a complicat enorm. Franţa are şi ea probleme tot mai spinoase dinspre Algeria. Şi exemplele s-ar putea înmulţi.

Țările arabe încep să reacționeze tot mai unitar, sub imperativul islamic, pe care politicianismul nu-l mai poate gâtui.

Un fenomen căruia nu i se dă suficientă importanță este marea infiltrație africano-islamică în Europa, atât prin Vest (Franța), cât și prin Estul fost comunist (România părând o "poartă" de predilecție). Între Est și Vest funcționează deja o adevărată "Mafie" arabă. Activismului comercial i se asociază prozelitismul religios (fie prin căsătorii mixte, fie prin convertiri efective). Terorismul arab are și el în Europa (inclusiv în România) importante "capete de pod" (ne-o spun chiar rapoartele S. R. I.).

Islamismul, dincolo de acordul sau dezacordul nostru cu el, reprezintă, așadar, o impresionantă desfășurare de energii și o dovadă în plus a faptului că religia poate rămâne un factor decisiv în pragul noului secol și mileniu***. Dacă creștinismul nu va cunoaște o revigorare în anii următori (nu Crucea e slabă, ci purtătorii ei!), atunci lumea europeană riscă o tragică prăbușire; căci efervescenței religioase și "mesianice" a islamismului și iudaismului nu i se poate răspunde, în dinamica istoriei, cu "politeți" laice și cu lozinci "umanitariste", ci numai prin tainica forță unificatoare și însuflețitoare a *credinței* și a *idealurilor* ce izvorăsc din ea. "Cu noi este Dumnezeu", dar numai în măsura în care *și noi* suntem cu El...

(*România liberă*, serie nouă, nr. 2028, 23 noiembrie 1996, p. 7; v. și "Toamna talibanilor", *Puncte cardinale*, anul VI, nr. 9-10/69-70, septembrie-octombrie 1996, p. 1, semnat Vasile A. Marian)

*** Numai în lumea creștină s-a încetățenit ideea dizolvantă că religia ar fi o afacere personală a fiecăruia și că ea nu trebuie să influențeze domeniul vieții publice. În lumea musulmană, ca și în statul Israel, ordinea religioasă rămâne inseparabilă de ordinea social-politică, dimensiunea intimă a credinței împlinindu-se în dimensiunea ei comunitară. *Zoon politikón* și *homo religiosus* nu reprezintă două realități divergente, ci două fețe complementare ale uneia și aceleiași realități umane.

TAINA JERTFEI

Antoine de Saint-Exupéry, în romanul-eseu *Citadelle* *, pune în seama imperialului său Înțelept această meditație de o solemnă și amară luciditate: "Generalii mei, în trainica lor prostie, mă întrebau: «Pentru ce oamenii noștri nu mai vor *să lupte*?». Ca și când ar fi spus, scandalizați în meseria lor: «Pentru ce nu mai vor să secere grâul?». Iar eu schimbam întrebarea, care, astfel pusă, nu ducea la nimic. Aici nu era vorba despre o meserie. Mă întrebam deci, în liniștea iubirii mele: «Pentru ce oamenii aceștia nu mai vor *să moară*?». Și înțelepciunea mea căuta un răspuns"...

Anevoie s-ar putea închipui o întrebare care să privească mai direct și mai adânc "civilizația" europeană a acestui târziu de veac. Căci "Pentru ce oamenii nu mai vor să moară?" înseamnă, de fapt, "Pentru ce lumea nu mai este *în stare de jertfă*?". Mi-e însă teamă că utilitarista noastră "înțelepciune" nu doar că nu caută un răspuns la această întrebare, dar nici măcar nu-i mai înțelege gravitatea...

Și totuși, în urma noastră stă o întreagă "civilizație a jertfei": lumea creștină, de două ori milenară, a cărei piatră unghiulară este *jertfa lui Hristos*. O lume care s-a născut din jertfa lui Dumnezeu pentru oameni și a dăinuit prin jertfa oamenilor pentru Dumnezeu. Lipsa spiritului de jertfă este măsura cea mai exactă a *des-creștinării* lumii în care trăim.

Împăratul-Înțelept meditează mai departe, "în liniștea iubirii" lui: "Căci nu-ți dai viața nici pentru animale, nici pentru

* Apărut postum (1948), la Gallimard. În românește: *Citadela*, trad. Șerban Florea, Editura Junimea, Iași, 1977.

case, nici pentru munţi. Obiectele dăinuie fără ca nimic să le fie sacrificat. Dar îţi dai viaţa pentru a salva *nodul divin* care le leagă, transformându-le în domeniu, în imperiu, în imagine dragă şi apropiată. Îţi transpui viaţa în această unitate, căci, murind, o clădeşti în continuare. Moartea capătă preţ numai prin dragoste"...

Lipsa jertfei e lipsa iubirii. A fervorii pe care o poate da numai iubirea luminată de credinţă. În absenţa credinţei şi-a iubirii, care sunt ale "omului" din noi, nu ne rămân decât egoismul şi spiritul de conservare, care sunt ale "fratelui porc". Dezdumnezeirea lumii este echivalentă cu *dez-umanizarea* ei. Şi cu triumful "obiectelor" (care dăinuiesc şi fără jertfă) asupra "subiectelor" (ce se mântuiesc jertfind).

"Dar cum ar fi putut să accepte să-şi dea viaţa în schimbul unor interese vulgare? Ceea ce interesul comandă în primul rând este să trăieşti [...] Dar oamenii mei, nemaiavând dragoste de nimic, de ce ar mai fi murit? Iar aceia dintre ei care mureau din pricina asprimii unor îndatoriri, pe care le acceptau fără a le înţelege, mureau ţepeni şi cu ochii mânioşi, zgârciţi în cuvinte, în severitatea dezgustului lor"...

Când un sens mai presus de "lume" sau de "vremuri" dă "gust" vieţii, atunci moartea poate fi valorificată şi "gustată" ea însăşi: la modul mistic (*Vivo sin vivir en mí/ y tan alta vida espero,/ que muero porque no muero* **), la modul eroic (*De ce, Gottfried, de ce ne înspăimântă/ o rană-n piept şi-un hârb de scut beteag,/ cât încă-n noi Ierusalimul cântă/ şi mai păstrăm prăjina unui steag,/ sau când nobleţea-ntreagă stă, ne-nfrântă,/ în sângele rămas pe zale cheag?* ***) sau în

** "Trăiesc fără-a trăi în mine/ şi-o viaţă-atât de-naltă-aştept (sper),/încât mor că nu mai mor odată" (versuri dintr-o faimoasă "Glosă" spaniolă din secolul al XVI-lea, atribuită când lui San Juan de la Cruz, când Sfintei Teresa de Jesús).

*** Radu Gyr, "Întoarcerea din Cruciadă" (v. *Poezii*, vol. II, Ed. Marineasa, Timişoara, 1993, p. 239).

orice alt mod de a fi *întru* ceva care te transcende. Există moarte apoteotică şi împlinire prin moarte. Dar când viaţa aceasta nu mai găseşte nici un sens şi nici un "gust" dincolo de ea, moartea rămâne doar o ameninţare absurdă şi "dezgustătoare"; riscul trece drept "nebunie" şi eroismul drept "fanatism". Neputinţa se asociază cu impietatea; lumea de azi nu doar că nu are disponibilitate pentru jertfă, dar nici nu mai e în stare s-o înţeleagă şi s-o preţuiască (în mod real şi autentic, iar nu demagogic şi retoric). Lumea lui "nu merită să mori pentru nimic" e, de fapt, o lume care "nu mai are nimic sfânt" – cea mai rea dintre lumile posibile.

"Iată pentru ce căutam în inima mea o învăţătură nouă, care să-i însufleţească; apoi, înţelegând că nu există raţionament sau înţelepciune care să ducă la aceasta [...], m-am rugat Domnului să mă lumineze"...

Cei doritori să afle mai departe soluţia Împăratului-Înţelept, aşa cum i-a descoperit-o "înţelepciunea divină", citească al XIV-lea capitol din cartea lui Saint-Exupéry! (Eu mărturisesc aici că n-am izbutit, citindu-l, să mă lămuresc *cine e "fascistul"*: autorul mort ca un erou în războiul antinazist, personajul fictiv sau poate... Dumnezeu Însuşi?!)...

De fapt, mi-am adus aminte de toate aceste lucruri într-o zi de invernală mizerie românească, citind în presa dâmboviţeană câteva mojicii "comemorative" la adresa celor doi legionari români căzuţi pe frontul de la Majadahonda ****.

**** Episod de eroism creştin ignorat de generaţiile mai tinere. Ion I. Moţa şi Vasile Marin, membri ai grupului legionar plecat să lupte în Spania (unde se înfruntau forţele creştine ale dreptei franchiste cu forţele anticreştine ale stângii comuniste), au căzut, pe frontul de la Majadahonda (în apropiere de Madrid), la 13 ianuarie 1937. "Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos! Se clătina aşezarea creştină a lumii! Puteam noi să stăm nepăsători?" – scria Ionel Moţa (iniţiatorul acţiunii), fiu de preot ardelean. Şi, presimţindu-şi moartea, adăuga: "Nu e o mare binefacere sufletească, pentru viaţa viitoare, să fi căzut în apărarea lui Hristos?... Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele. Am iubit pe Christos şi am mers fericit la moarte pentru El..."

"Ce i-a făcut pe Moţa şi Marin să se ducă *să lupte* în Spania?" – se întreabă, insinuant, "trainica prostie". Dar "imperiala înţelepciune" schimbă întrebarea – care, astfel pusă, nu duce la nimic – şi se întreabă, în liniştea iubirii sale: "Ce i-a făcut pe Moţa şi Marin *să vrea să moară* în Spania?".

Taina jertfei stă în răspărul "deşteptăciunilor" noastre. Dacă nu o putem pătrunde, măcar să ne înfiorăm de nepătrunsul ei...

(*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 1/61, ianuarie 1996, p. 1, semnat Vasile A. Marian; vol. *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, ed. cit., pp. 149-153)

(aceste din urmă cuvinte sunt înscrise şi pe monumentul ridicat la Majadahonda întru pomenirea celor doi martiri). *Testamentul lui Ion Moţa* a cunoscut, începând din 1937, numeroase ediţii în ţară şi în străinătate, fiind tradus în toate limbile europene de mare circulaţie. În ce-l priveşte pe Vasile Marin, autorul cărţii *Crez de generaţie* (apărute postum, tot în 1937, cu o prefaţă de Nae Ionescu), acesta s-a adăugat ultimul echipei conduse onorific de bătrânul general Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul (erou al primului război mondial). "Se roagă de Căpitan – el, care nu se rugase de nimeni şi nu ceruse nimic, niciodată. Insistă să fie lăsat să plece. Căpitanul se codeşte, nu sunt destui bani. Atunci Marin, din sărăcia lui, [...] găseşte 5000 de lei, se împrumută cu 5000 de lei, îi aduce la sediu şi cere să i se dea voie şi lui să plece. Cu ironia lui amară, îi spune domnului General: «Vreau să fiu al şaptelea sicriu»" (din biografia pe care i-a alcătuit-o Mihail Polihroniade, reprodusă în ed. a patra din *Crez de generaţie*, Colecţia Europa, München, 1977, p. 234). Soţiei sale îi scrisese: "N-am făcut actul acesta din disperare sau aventură, ci perfect lucid. Era o datorie de onoare care apăsa pe umerii generaţiei noastre. L-am făcut cu acelaşi drag ca şi când ar fi fost vorba de ţara mea" (*ibidem*, p. 235). Ceilalţi cinci legionari ce au luptat în *Tercio* (legiunea străină spaniolă) au fost: prinţul Alexandru Cantacuzino, Gh. Clime, Bănică Dobre, preotul Ion Dumitrescu-Borşa şi Nicolae Totu.

MAXIMALISMUL ŞI "BOIERIA" LUI HRISTOS

În *Pateric* se istoriseşte despre Avva Antonie că, venind la el câţiva fraţi spre a auzi cuvânt de mântuire, le-a zis lor să caute mai degrabă în Scriptură. "Dar noi voim să auzim de la tine, părinte!", i-au zis aceia. Atunci, dintre toate poruncile Evangheliei, bătrânul le-a amintit-o pe aceasta: *De te va lovi cineva peste obrazul drept, întoarce-i lui şi pe celălalt*. Aceia i-au spus: "Aceasta n-o putem face!". "De n-aveţi puterea să-l întoarceţi şi pe celălalt", a urmat bătrânul, "atunci măcar să înduraţi lovitura fără crîcnire". "Nici aceasta n-o putem face!", au răspuns aceia. "Dacă nici aceasta n-o puteţi face, atunci măcar să nu întoarceţi lovitura". Şi ei au zis: "Nici aceasta nu putem!". Atunci spuse bătrânul, întorcându-se către ucenicul său: "Fă-le lor puţină fiertură, că sunt neputincioşi..." (v. *Patericul, ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinţilor bătrâni*, ed. 1994, p. 11).

Cu atât mai mult astăzi, în lumea noastră piticită, multora li se pare cu neputinţă a împlini cuvântul lui Dumnezeu. Hristos cere prea mult de la noi, care nu suntem decât nişte bieţi oameni, zic ei*. Creştinismul e sublim, dar e nerealist: nu putem fi cu toţii sfinţi; vorba poetului: "Toate-s praf, lumea cum este şi ca dânsa suntem noi"...

Şi, într-adevăr, cum să nu te pună pe gânduri *maximalismul* moral al Predicii de pe Munte (*Matei* 5, mai ales 21-22, 27-28 şi 38-48), în care *omenescul* Legii celei vechi este împins spre *dumnezeiescul* Legii celei noi? Ni se pare

---

* Omul modern este marcat de acest paradox: pe de o parte exaltă orgolios condiţia umană, pe de altă parte se scuză prin limitele ei!

firesc să fie vrednic de osândă cel care ucide; dar să fie vrednic de "gheena focului" chiar şi cel care doar se mânie pe fratele său?! Ni se pare firesc să fie considerat adulterul un păcat; dar să fie vinovat ca de adulter chiar şi cel care doar se uită la o femeie, poftind-o în inima lui?! Ni se pare firesc să ne iubim în principiu aproapele; dar să-i iubim şi pe cei ce ne vrăjmăşesc, ba chiar să ne mai şi rugăm pentru ei?!

Expresia cea mai derutantă a acestui maximalism pare a fi însă tainicul îndemn: "Fiţi, dar, voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este" (*Matei* 5, 48). Cum să cutezăm noi a gândi la desăvârşirea divină?!

O atare panică este semnul dezduhovnicirii şi al proastei înţelegeri ce rezultă de aici. Sigur că omul nu poate atinge întru totul desăvârşirea lui Dumnezeu, că viaţa în trup are limitele ei, că măsura putinţei diferă de la ins la ins. Dar e la fel de sigur că în faţa noastră stau posibilităţi nebănuite de desăvîrşire, pe care le putem valorifica prin *credinţă* şi prin *faptele credinţei.*

Hristos se adresează generic latenţelor umanului şi ne îndeamnă, în realitate, să nu ne mulţumim cu puţin. După spusa Părinţilor, "Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca şi omul să se facă Dumnezeu. Nu Dumnezeu după fire, dar Dumnezeu după har". Creştinul nu are a se în-lumi, ci este chemat la în-dumnezeire (*theosis*), adică la o cât mai mare "asemănare" cu Cel ce a biruit lumea răvăşită de păcat.

Problema este să ne înfrângem, înainte de toate, *lenea*, să ne păstrăm *trezvia*: "Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită. Căci duhul este osârduitor, dar trupul neputincios" (*Matei* 26, 41). Îndemnul la *(pri)veghere* este leit-motivul propovăduirii evanghelice, chemarea "Mirelui Care vine la miezul nopţii... şi nevrednic este acela pe care-l va afla lenevindu-se".

Hristos, Dumnezeul Care S-a făcut om, ştie că avem

putinţe şi neputinţe. Dar El ştie ce bogăţie a pus în creaţia Sa şi ne îndeamnă să ne redescoperim, în mod liber, propria măreţie. Ne cere mult, pentru că ne-a dat mult şi mult ne preţuieşte. Ne cere să ne dez-mărginim, pentru că ne iubeşte la nebunie şi ne vrea una cu El, întru slava Împărăţiei. Aceasta e marea noastră noblețe: că Dumnezeu crede în noi, fără limite! Dar oare noi – credem fără limite în El?...

Părintele Nicolae de la Rohia (N. Steinhardt) vorbeşte în *Jurnalul fericirii* despre "boieria" lui Hristos: "La diavolul-contabil nu încape nici ştersătura cea mai mică, pe când Hristos, dintr-o dată, şterge un întreg registru de păcate. Hristos, boier, iartă totul. A şti să ierţi, a şti să dăruieşti, a şti să uiţi. Hristos nu numai că iartă, dar şi uită. O dată iertat, nu mai eşti sluga păcatului şi fiu de roabă; eşti *liber* şi *prieten* al Domnului" (ed. 1994, p. 129). El are toate trăsăturile "boierului", "gentleman-ului", "cavalerului": "încredere în oameni, curaj, detaşare, bunăvoinţă către năpăstuiţii de pe urma cărora nu te poţi alege cu nici un folos (bolnavi, străini, întemniţaţi), un simţ sigur al măreţiei, predispoziţia pentru iertare..." (ed. cit., p. 104). El ne tratează "boiereşte", şi atunci când cere, şi atunci când ne dă. Numai diavolul ne tratează ca pe nişte nimicuri...

Maximalismul, el însuşi semn al "boieriei", se rezolvă în "boierie"; dacă nu suntem în stare, "pentru păcatele noastre", să ne ridicăm la înălţimea chemărilor Lui, a credinţei Lui în noi, a "iubirii nebune" (*manikós eros*) cu care ne copleşeşte**, El rabdă şi iartă, judecându-ne după milă mai mult decât după dreptate.

Dar noi – cum îi răspundem? Oare îndărătul lui "nu pot" nu se ascunde, de atâtea ori, un "nu vreau" încăpăţânat şi

---

** Sintagma *manikós eros* îi aparţine lui Nicolae Cabasilas. A se vedea şi cartea lui Paul Evdokimov, *L'amour fou de Dieu* (*Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad. rom. Teodor Baconsky, Editura Anastasia, Bucureşti, 1993).

infantil? Oare n-avea dreptate Avva Antonie să le spună fraţilor vorbăreţi, care-şi refuzau, din orgoliu sau comoditate, propria măreţie: "Dacă aceasta nu puteţi şi aceea nu voiţi, ce să vă fac vouă?! De rugăciuni este trebuinţă"?

(*Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1179, 9 mai 1998, p. 7; *Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 7/91, iulie 1998, p. 1)

RELIGIE ŞI CULTURĂ

Tendinţa dominantă în lumea modernă este aceea de a se subsuma religia culturii, confundându-se astfel două tipuri esenţial diferite de realităţi spirituale. În fapt, religia reprezintă *cu totul altceva* şi decât fiecare ramură a culturii în parte (artă, filosofie, ştiinţă), şi decât cultura în ansamblul ei.

Privit ***independent de raportul său cu Dumnezeu***, omul poate desfăşura în lume două feluri de activităţi (conforme "dublei naturi" a fiinţei sale): unele *materiale*, alcătuind ceea ce numim îndeobşte *civilizaţie*, iar altele *spirituale*, alcătuind ceea ce numim îndeobşte *cultură*.* Civilizaţia şi cultura sunt deopotrivă *produse naturale ale geniului omenesc* şi reprezintă titlul nostru de noblеţe *în perspectivă istorică*.

Privit ***în raportul său cu Dumnezeu***, deci cu *spiritul absolut*, omul este predispus, prin latura *spirituală* a fiinţei sale, nu doar la o activitate de tip *cultural* (ce se poate desfăşura, până la urmă, şi cu Dumnezeu, şi fără Dumnezeu), ci şi la o activitate de tip *religios* (în care Dumnezeu rămâne factor indispensabil şi primordial). Există, prin urmare, o sferă a

---

* Această distincţie "spengleriană" între *cultură* şi *civilizaţie* (reflectând, într-un fel, evoluţia divergentă a conceptelor respective în spaţiul german şi în cel francez) rămâne foarte utilă şi se impune astăzi mai mult decât ieri (dincolo de succesiunea "biologizant-mecanicistă" pe care o teoretizase gânditorul german). Din păcate, ele se confundă adesea nu doar în limbajul curent, dar şi în anumite studii specializate, ajungându-se până la formulări de tipul "cultură materială" sau "civilizaţie spirituală", care întreţin şi adâncesc confuzia, în loc să o înlăture.

spiritualităţii, de care ţin, principial vorbind, atât religia cât şi cultura. Dar, în vreme ce cultura are o *origine naturală* şi o *finalitate istorică*, religia are *origine supra-naturală* (revelaţia) şi *finalitate supra-istorică* (mântuirea).

Se scapă adeseori din vedere un aspect esenţial: orice religie autentică se cere *asumată prin credinţă*, iar adevăratul început al vieţii religioase se face prin *opţiunea* categorică pentru *o religie* ("Să nu ai alţi Dumnezei în afară de Mine!"). Cine se arată dispus *să acorde credit* la toate, acela *nu crede*, cu adevărat, în nimic. Acest gen de "deschidere" spirituală este specific şi chiar indispensabil *mentalităţii culturale* (care se bazează pe *însumare*), dar nu şi *mentalităţii religioase* (care se bazează pe *opţiune*). Cel ce-şi zice "credincios", pretinzând "a crede" în acelaşi timp, bunăoară, şi-n Hristos şi-n Buddha, şi-n înviere şi-n reîncarnare, este ori naiv ori năuc. Religia – oricare ar fi ea – este un *absolut* în care nu se poate crede *relativ*. Orice dez-absolutizare te aşază în afara religiosului: poţi fi un ins cumsecade, "cult" şi "emancipat", dar "om religios" nu te mai poţi numi. "Donjuanismul" religios, cochetatea cu mai multe religii deodată, nu poate fi decât semn de "uşurătate" sufletească. De altfel, e un adevăr istoriceşte verificat că eclectismul marchează epocile de criză moral-spirituală; religiile se sting în eclectism, aşa cum culturile se sting uneori în civilizaţie.

Pe de altă parte, e un adevăr de-acum banal că manifestările culturale în genere s-au născut din viaţa religioasă şi în slujba acesteia. Cazul originii artelor este grăitor. Nimeni nu mai contestă astăzi că primele manifestări artistice ale omului – picturile rupestre – aveau o semnificaţie magico-religioasă; s-a vorbit, în legătură cu ele, de o "religie a cavernelor" (A. Leroi-Gourhan), puternic contaminată de magie. Nu doar artele plastice, ci şi toate celelalte şi-au început istoria în sfera sacrului; *cultura* este – nu doar lingvistic – derivată din *cult* ("... e rezultatul diferenţierii şi extensiunii

cultului", zicea Berdiaev, dezvoltând ipoteza mai veche a lui Burckhardt).

Prin urmare, *condiţia originară* a culturii este aceea de *a lucra cu mijloace relative în slujba absolutului*. Istoria spirituală a omului reprezintă un lung şi complex dialog între religie şi cultură. Au existat epoci în care religia a fost dominantă, subordonându-şi manifestările culturale, aşa cum au existat şi epoci în care primatul a revenit culturii, cu orgoliile ei autonome. Această deplasare de *accent* pare să aibă un caracter oarecum regulat, epocile *teocentrice*, axate pe "revelaţia" *sacrului* (cum au fost Antichitatea timpurie şi Evul Mediu), alternând cu epocile *antropocentrice*, axate pe "revelaţia" *profanului* (cum au fost Antichitatea clasică şi Modernitatea, de la Renaştere până azi). Pe de o parte, omul care-şi *adoră zeii*; pe de altă parte, omul care *se adoră pe sine însuşi*. Pe de o parte, *credinţa* şi *smerenia*, altoite pe "sentimentul stării de creatură" (Rudolf Otto); pe de altă parte, *raţiunea* şi *orgoliul*, altoite pe aserţinea că omul ar fi "măsură a tuturor lucrurilor" (Protagoras). Pe de o parte obsesia *iluminării mistice* şi a *mântuirii* în eternitate; pe de altă parte, obsesia *cunoaşterii* de tip luciferic şi a *creaţiei* înlăuntrul acestui "veac". Sau, cu formula augustiniană: "Două iubiri au durat două cetăţi: una a iubirii de Dumnezeu, duse până la uitarea de sine; alta a iubirii de sine, duse până la uitarea de Dumnezeu" (*De civitate Dei*, XIV, 28).

Rezultă de aici două mari tipuri de cultură: *cultura ancillară* (de la lat. *ancilla*, "cea care slujeşte"), specifică epocilor teocentrice, de esenţă "serafică", şi *cultura autonomă*, specifică epocilor antropocentrice, de esenţă "luciferică". Geniul creator şi iscoditor al omului (interpretabil, în termeni creştini, ca o consecinţă a statului ontologic al fiinţei umane, făcute "după chipul şi asemănarea" Creatorului) poate lucra *în numele lui Dumnezeu* şi *pentru Dumnezeu* sau poate lucra *în nume propriu* şi *împotriva lui Dumnezeu*.

Oricum, religia nu trebuie confundată nici cu cultura în genere, nici cu cultura religioasă (ancillară) în particular. Deşi aparţin sferei comune a spiritualităţii, religia a fost şi rămâne *altceva* decât cultura, iar principial ea nu poate fi decât *supraordonată* acesteia**. Nu religiile se altoiesc pe culturi, ci culturile pe religii. Culturile antireligioase sunt culturi "matricide", expresii ale perversiunii, ale "ieşirii din fire". Culturile ancillare sunt "instrumente" ale mântuirii, "vehicule" spre Dumnezeu. Culturile autonome nu sunt decât stranii modalităţi ale omului de a muri "pe limba lui".

** La noi, problema a fost viu dezbătută în perioada interbelică, pornindu-se mai ales de la marea vogă a "blagianismului". Lucian Blaga (mai cu seamă în *Trilogia valorilor*) – călcând pe urme cu deosebire nemţeşti – prezenta religia ca pe o ramură a culturii. Teoretizând atotputernicia stilurilor culturale ("abisal" determinate), el considera că religiile se supun şi ele fatalităţii factorilor stilistici. I s-a reproşat, pe bună dreptate, că afirmaţia este valabilă doar pentru anumite aspecte formale ale religiilor (cu precădere ale celor "naturale"), pentru plăsmuirile mitice sau pentru anumite "aventuri" parareligioase. Altminteri, observa Nichifor Crainic, marile religii (şi mai cu seamă creştinismul) nu se supun "legilor genetice obişnuite după care se nasc şi mor formele artei, ale filosofiei, ale culturii în genere", căci religia autentică are (şi) o origine supranaturală (*Puncte cardinale în haos*, Bucureşti, [1936], p. 179; "Raportul genetic dintre religie şi cultură" va fi tratat mai sistematic şi mai detaliat în Partea întâi din *Nostalgia Paradisului*). Concepţia filosofică a lui Blaga, cu toate sugestiile şi seducţiile ei, s-a dovedit de altfel destul de vulnerabilă în faţa unei critici severe şi avizate, întreprinse – nu numai dintr-un punct de vedere strict teologic, ci şi dintr-unul mai larg filosofic – de către părintele Dumitru Stăniloae (*Poziţia d-lui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie*, Sibiu, 1942; reeditare: Editura Paideia, Bucureşti, 1993). Cei ce caută să treacă religia prin patul procustian al culturii, chiar dacă lasă impresia că o preţuiesc, nu-i sunt decât adversari camuflaţi. Astfel, scrie D. Stăniloae, "Dl. Blaga procedează cu religia ca unul care sugrumă pe cineva spunându-i vorbe de mângâiere" (ed. 1942 – p. 37; ed. 1993 – p. 33).

Noi trăim spasmotic astăzi, pe cât se pare, amurgul unei epoci antropocentrice, de cultură autonomă. Dacă alternanţa despre care vorbeam nu este o iluzie, atunci ne aşteaptă, într-un viitor nedefinit, zorii unei alte epoci teocentrice, de cultură ancillară*** ... Sau urgia apocaliptică, în faţa căreia culturile tac neputincioase.

(*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 1/61, ianuarie 1996, p. 8; *România liberă*, serie nouă, nr. 1797, 24 februarie 1996, p. 2; vol. *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, ed. cit., pp. 39-43)

*** Poate acel "nou Ev Mediu" profeţit prea devreme de Berdiaev şi căruia post-modernismul i-ar putea fi un soi de "alexandrinism"... În orice caz, "nostalgia Evului Mediu", în sens creştin, sau nostalgia Tradiţiei, în sens guénonian, nu reprezintă vreo formă de paseism istoric, cum îşi închipuie unii, ci tentativa de recuperare a *esenţialului* pierdut. Raportându-ne la factorul "timp", nu este vorba nici de *sin-cronie*, nici de *dia-cronie*, ci mai degrabă de necesitatea spirituală a unei *meta-cronii* soteriologice.

O PERSPECTIVĂ INTEGRATOARE*

Având conştiinţa sau numai intuiţia deosebirii esenţiale între religie şi cultură, lumea ortodoxă de azi, abia ieşită de sub teroarea ateismului comunist, manifestă tendinţa unui anume radicalism religios, mergând până la diabolizarea globală şi apriorică a culturii moderne, pe care o receptează ca pe un factor dizolvant, căruia este nepregătită să i se opună cu arme academice.

Nu demult, spre exemplu, în Rusia, la Ekaterinburg, s-a întâmplat un fapt pe cât de incredibil, pe atât de îngrijorător: ierarhul locului respectiv, episcopul Nikon, a decis scoaterea din biblioteca Seminarului Teologic şi arderea în piaţa publică a cărţilor unor teologi ruşi din exil, consideraţi a fi trădat puritatea Ortodoxiei, nu neapărat prin concesii dogmatice, cât printr-o prea mare deschidere spre actualitate şi spre valorile culturale ale Occidentului![**] Din declaraţiile destul de confuze

---

* Acest text, precedat de cel anterior, ambele în versiune italiană şi cu unele modificări conjuncturale, au alcătuit comunicarea intitulată *Aspetti del dialogo religione-cultura nell'ortodossia attuale*, prezentată în cadrul unui recent *convegno* româno-italian cu tema "Il libro e la fede. La ricerca di Dio in un mondo secolarizzato" (Accademia di Romania, Roma, 10-11 decembrie 1998), organizat de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun şi Uniunea Editorilor şi Librarilor Catolici Italieni (U.E.L.C.I.).

** *Cf.* Irina Mira, "Inchiziţia apuseană renaşte... în Răsărit!", în *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1335, 7 noiembrie 1998, p. 2 (extrase

ale unor membri ai eparhiei şi ale unor elevi ai Seminarului Teologic, rezultă o suspiciune primitivă faţă de discursul teologic prea "cultural", prin care, insinua cineva, "poţi să ajungi în altă parte"... "Ereticii" vinovaţi de "tălmăcirea liberă a învăţăturii lui Hristos" se numesc Aleksandr Schmemann, Ioan Meyendorf, Aleksandr Men şi Nikolai Afanasiev! Deşi nu s-au numărat printre victimele recente ale barbariei pravoslavnice, nici un Paul Evdokimov sau un Vladimir Lossky nu sunt prea agreaţi în Rusia...

Răsăritul pare să reitereze, printr-un anacronism deconcertant, anumite atitudini radicale, de care şi Apusul s-a făcut vinovat cândva, dar pe care le-a depăşit demult. Straniu este că radicaliştii ortodocşi de azi, porniţi să se războiască nu doar cu oamenii, dar şi cu cărţile, nu uită niciodată să le reproşeze catolicilor trecutul inchizitorial!

Abia ieşit din "noaptea barbară", care-l înstrăinase de izvoarele culturii antice, dar şi de Părinţii greci ai Bisericii, Apusul a cunoscut, cu secole în urmă, violenţa Inchiziţiei sau suficienţa acelui *graecum est, non legitur*. Răsăritul de astăzi, ieşit dintr-o nouă "noapte barbară", care l-a înstrăinat de Europa occidentală şi de tehnicile culturii moderne, pare să trăiască aceeaşi ispită a "fundamentalismului" sau a suficienţei izolaţioniste (sub forma unui soi de... *latinum est, non legitur*).

E legitim să ne întrebăm, nu cu reproşuri indignate, ci cu îndurerată iubire, care sunt explicaţiile acestei stări de lucruri şi care ar fi căile de a o depăşi. Căci de soluţionarea acestei crize conjuncturale depinde unitatea lumii creştine şi salvarea tradiţiei europene.

Desigur, tensiunile dintre Occident şi Orient au şi vechi rădăcini istorice. Acest impas al trecutului poate fi însă depăşit în multe privinţe, cum s-a şi dovedit în deceniile din urmă. Din nefericire, dincolo de divergenţele confesionale, Ortodoxia se

---

comentate din *Nezavisimaia Gazeta* [Ziarul Independent], nr. 6, iunie 1998).

simte agresată în temeiurile ei de invazia culturii secularizate a Occidentului contemporan. Îngrijorată de tendinţele dizolvante ale acestei culturi, o mare parte a lumii ortodoxe se crede datoare să se supere pe însuşi discursul de tip cultural. Hipersensibilizată de lungile decenii de prigoană politico-ideologică, ea tinde să vadă în laicismul democratic un fel de continuare "cosmetizată" a ateismului comunist. Unei culturi fără Dumnezeu ea crede că-i preferabil să-i opună o religie fără cultură.

Ceea ce uită numeroşii adepţi ai acestei poziţii elementare şi exclusiviste este tocmai marea lecţie fundatoare a propriei lor tradiţii. Ivit în vremurile de prelungită agonie a culturii păgâne, creştinismul primelor secole a ştiut să combată această cultură cu chiar uneltele ei. Sfinţii Părinţi au fost, în majoritatea lor covârşitoare, mânuitori eruditi şi subtili ai formelor culturii greco-latine, pe care le-au pus în slujba noilor conţinuturi de credinţă. De la Origen şi Clement din Alexandria până la marii capadocieni, de la Ieronim şi Augustin până la Maxim Mărturisitorul şi Ioan Damaschin, ei s-au delimitat critic de spiritul culturii păgâne, dar n-au ignorat şi n-au refuzat instrumentele pe care aceasta li le oferea. Buna pregătire culturală le-a sporit şi creditul, şi eficienţa: păgânismul a fost învins pe limba lui. Cu o desăvârşită înţelepciune, ei au realizat o dublă performanţă: aceea de a salva ceea ce era viabil din cultura lumii vechi şi aceea de a oferi, dintru început, un instrumentar cultural noii lumi creştine. Geniul natural al Eladei şi-a găsit împlinirea "postumă" în lumina supra-naturală a Revelaţiei. Platonismul, neoplatonismul şi aristotelismul au intrat transfigurate în cetatea lui Dumnezeu[***]. În felul acesta,

---

[***] Aceste curente ale gândirii antice au fost valorificate diferit şi nu fără riscuri. Absolutizarea aristotelismului în Apus a avut şi destule efecte nefaste (a se vedea, în continuare, textul intitulat "Ne-mângâierile filosofiei"). Dacă un Ioan Damaschin ştiuse să-l valorifice cu măsură, nu acelaşi lucru se poate spune despre scolastica ulterioară.

între cele două lumi a existat o ruptură spirituală, dar o continuitate funcțională. Ordinea creştină nu e distructivă, ci *integratoare*; ea nu anulează, ci *converteşte*. Cultura a suferit atunci o *metanoia*, o mutaţie ontologică şi axiologică, sub semnul biruitor al Crucii. Şi de o *metanoia* e nevoie şi astăzi. Panica în faţa culturii nu este semn de putere, ci de slăbiciune. Religia nu se confundă cu cultura, dar nici nu este incompatibilă cu ea. Religiile dau suflet culturilor, iar culturile dau trup religiilor.

Beneficiind de un mai lung exerciţiu al modernităţii, într-un cadru istoric mai puţin contorsionat, învăţând poate şi din mai vechile lui erori post-medievale, creştinismul occidental s-a priceput să reacţioneze mai complex la provocările secularizării. El a înţeles că trebuie să recucerească lumea *dinlăuntrul culturii*, iar nu din afara ei. Ortodoxia, oricâte puncte de divergenţă ar păstra cu creştinismul occidental, s-ar cuveni să-i preţuiască exigenţele culturale şi strategiile civilizatorii. Aşa cum Occidentul barbarizat a reînvăţat cândva lecţia culturii de la Bizanţul ortodox şi imperial, tot aşa s-ar cuveni astăzi ca Orientul barbarizat să reînveţe lecţia culturii de la un Occident care şi-a însuşit-o bine, contrazicând prejudecata ideologică a "obscurantismului religios".

Având un model *diacronic* în Tradiţia patristico-bizantină şi un model *sincronic* în creştinismul occidental de azi, *Ortodoxia trebuie să se deschidă culturii, fără a-şi sacrifica temeiurile* (aşa cum au ştiut s-o facă câţiva mari teologi ai Răsăritului contemporan, printre care şi părintele D. Stăniloae). Iar dacă în cultura secularizată simte a avea un adversar primejdios, atunci să-şi reamintească adevărul elementar că, pentru a fi combătut eficient, adversarul trebuie bine cunoscut, ba chiar învins cu propriile lui arme. Altminteri orice frondă rămâne sterilă.

Lumea creştină se confruntă, în ansamblul ei, cu provocările tot mai perverse ale spiritului secular. Dacă marile confesiuni istorice nu vor avea înţelepciunea şi disponibilitatea de a-şi reuni forţele şi vocaţiile – deopotrivă mistice, morale şi culturale – în acest adevărat Armaghedon spiritual, atunci creştinismul secolului XXI va cunoaşte o criză fără precedent. Dacă *unirea* Bisericilor creştine pare încă o frumoasă şi nobilă utopie, *unitatea* lor de *acţiune* şi *re-acţiune* împotriva adversarilor comuni ar putea fi o realitate exemplară a trăirii întru Hristos****, o formă de soteriologie infraistorică, mărturisitoare şi creatoare *ad maiorem Dei gloriam*.

(*Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1377, 31 decembrie 1998, p. 8, cu titlul "Relativul în slujba absolutului"; întreaga comunicare de la Roma a apărut în *Puncte cardinale*, anul IX, nr. 1-2/97-98, ianuarie-februarie 1999, pp. 4-5, cu titlul "Aspecte ale dialogului religie-cultură în Ortodoxia actuală")

**** A se vedea şi textul care încheie volumul de faţă ("Sensul unităţii creştine...").

NE–MÂNGÂIERILE FILOSOFIEI

În Apus, mai ales prin abuzul de aristotelism şi raţionalism al scolasticilor*, s-a deschis, încă din zorii modernităţii, calea unor confuzii între teologie şi filosofie, dacă nu în rândurile stricte ale teologilor şi filosofilor, în orice caz în conştiinţa publicului mai larg. Astfel de confuzii s-au perpetuat până azi, favorizate şi de laicizarea treptată a culturii moderne (fenomen generalizat în lumea euro-americană, mai cu seamă în ultima sută de ani). Sintagme culturale curente, precum "gândire filosofico-religioasă", "filosofie religioasă", "credinţe şi idei religioase" etc., au contribuit la sporirea confuziei. De asemenea, un rol nefast a avut în această privinţă şi tendinţa unor filosofi moderni ai culturii (la noi cazul cel mai ilustru este cel al lui Lucian Blaga) de a integra religia în sfera culturii omeneşti, la rând cu "creaţiile" artistice, filosofice sau ştiinţifice.

De aceea, nu-i de prisos a reaminti, dintr-o perspectivă religioasă ortodoxă, că nici prin originea, nici prin scopurile, nici prin mijloacele ei religia nu poate fi "fenomenologic" asimilată culturii şi că demersul teologic nu este nicidecum o varietate a demersului filosofic. Raportul mai general dintre religie şi cultură este extrem de complex; aici interesează strict raportul dintre *teologie* (ca formă superioară a gândirii religioase) şi *filosofie* (mai ales în pretenţiile ei metafizice), adică unul dintre aspectele particulare ale problemei.

Teologia nu trebuie confundată nicidecum cu anumite manifestări relativ asemănătoare ale filosofiei, cum ar fi

---

* S-a spus cu dreptate că, în cetatea creştină, Aristotel a jucat rolul calului troian...

metafizica filosofică sau filosofia religioasă, cu care poate avea doar o compatibilitate limitată. Teologul, filosoful religios şi metafizicianul reprezintă tipuri fundamental deosebite. *Teologul* rămâne în afara "cercului vicios" al filosofiei; el subordonează raţiunea supraraționalului asumat prin credinţă, mişcându-se smerit în liniile de forţă ale tradiţiei dogmatice, dincolo de orice "aventură" a gândului autonom. *Filosoful religios*, mult mai tributar raţiunii, simte şi el nevoia de a se raporta la un absolut revelat, faţă de care se mişcă însă mai liber, permiţându-şi anumite interpretări "originale". *Metafizicianul*, în fine, este un filosof radical, care se măsoară raţional cu absolutul, având grijă, din scrupul sau din orgoliu, să se delimiteze de religie în demersurile sale, ba chiar să facă abstracţie complet de ea. Altfel spus, *teologul* nu face altceva decât să "administreze" o sumă de adevăruri veşnice, îngăduindu-şi cel mult o mai limpede formulare a lor sau o mai sistematică ordonare; *filosoful religios* reinterpretează personal, într-o oarecare măsură, adevărurile revelate sau presupusele consecinţe filosofice ale acestora; în ce-l priveşte pe *metafizician*, acesta îşi proclamă exclusivist propriile adevăruri. La noi, bunăoară, un **Dumitru Stăniloae** a reprezentat tipul *teologului*, un **Nae Ionescu** – tipul *filosofului religios*, iar un **Lucian Blaga** – tipul *metafizicianului*. De aceea şi trebuie judecaţi cu măsuri deosebite.

Este adevărat că religia şi filosofia au avut uneori o întâlnire rodnică în istoria spirituală a omenirii, în măsura în care cea din urmă a ştiut să-şi tempereze orgoliile speculative. Este cunoscut cazul gândirii "filosofico-religioase" indiene. În ultima vreme s-au pus tot mai mult în evidenţă originile "mitico-religioase" ale filosofiei antice greceşti, continuatoare în alt registru a vechii *sophia*, înţelepciunea sacră (ce a constituit până târziu deziderатul ultim al gândirii eline). Constituirea teologiei creştine, în primele veacuri de după Hristos, n-a fost ea însăşi străină de experienţa filosofiei păgâne, mai ales platonice, neoplatonice şi aristotelice, valorificate din plin în

formularea şi sistematizarea noilor adevăruri. Pe de altă parte, istoria filosofiei rămâne îndatorată şi ea, cu câteva dintre marile ei teme, unor teologi creştini de mare acuitate teoretică (Fericitul Augustin, Pseudo-Dionisie Areopagitul, Toma de Aquino, Nicolaus Cusanus şi alţii). Chiar şi mai aproape de noi, curentul filosofic existenţialist a avut şi o viguroasă ramură creştină, ca să nu mai vorbim de curentul neotomist sau de câţiva mari gânditori ruşi din exil (în frunte cu Vl. Soloviov şi N. Berdiaev). Şi exemplele s-ar putea înmulţi.

Nu vom scăpa însă din vedere că filosofia îşi are originea exclusiv în *neliniştile omului întrebător*, iar scopul ei este *cunoaşterea raţională a lumii*, aproximarea unei ordini posibile şi inteligibile în aparenţa haotică a unei realităţi receptate la modul profan. Iar dacă se întâmplă cumva (şi se întâmplă!) ca realitatea să nu se potrivească cu ideile (idealismul) ei, filosofia îţi răspunde cu Hegel: "Cu atât mai rău pentru realitate"... Pe de altă parte, ea rămâne neputincioasă tocmai în faţa morţii, problema majoră a destinului nostru. Sau poate încerca să demonstreze chiar şi nemurirea sufletului, cu mijloacele cele mai subtile ale raţiunii, aşa cum făcuse Socrate în faţa discipolilor săi, înainte de a-şi bea cucuta, dar demonstraţia aceasta, chiar fără cusur, nu-i va putea opri pe ceilalţi să se teamă şi să plângă (a se vedea dialogul platonic *Phaidon*).

Religia (şi implicit teologia autentică), spre deosebire de filosofie, îşi are originea nu doar în omul care *vrea* să urce spre divinitate, ci mai ales în divinitatea ce *vrea* să coboare spre om. Pe de altă parte, ea nu se împotmoleşte, câtă vreme îşi respectă statutul, în rigorile formale ale logicii, ci le transcende prin *credinţă* şi *trăire*, având drept scop nu cunoaşterea, ci *mântuirea*. Omul religios "cercetează", dar nu spre a-şi măguli "deşteptăciunea", ci spre "a deosebi duhurile" şi "a păstra ce este bun".**

** Pretinsa interdicţie a "cercetării", imputată adeseori creştinismului în ansamblu, n-are nici un temei scripturistic. Formula "Crede şi nu cerceta!" este o recomandare neoficială, particulară şi conjuncturală,

Religia, în starea ei nepervertită, nu iubeşte "cearta de vorbe", lupta stearpă de opinii, anarhia subiectivităţii omeneşti. Teologul (şi omul religios în genere) nu este, precum filosoful, un orgolios furat de mirajul "originalităţii" sale, căci nu raportează totul la sinele său, ci-şi raportează sinele la Totul divin, care-i modelează sufletul şi viaţa. Religia nu pune accentul pe impecabilitatea discursului luminat de raţiune, ci pe impecabilitatea trăirii luminate de credinţă. Creştineşte vorbind, cuvintele se smeresc dinaintea Cuvântului.

(*Puncte cardinale*, anul V, nr. 11/59, noiembrie 1995, p. 8, cu titlul "Religie şi filosofie: câteva lămuriri ortodoxe"; *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1197, 30 mai 1998, p. 2)

---

apărută în sânul romano-catolicismului ca reacţie la *excesele* filosofizante ale scolasticii. Cel mai bun răspuns indirect la această problemă îl dau câteva locuri din epistolele paulinice: "Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate zidesc" (*I Cor.* 10, 23) sau "Cercetaţi toate lucrurile şi păstraţi ce este bun" (*I Tes.* 5, 21). Domnul Însuşi îndeamnă: "Cereţi şi vi se va da, căutaţi [cercetaţi] şi veţi afla..." (*Mt.* 7, 7).

SENSUL CREŞTIN AL ISTORIEI

Asupra Istoriei s-a meditat îndelung, din vechime până azi, atât de pe poziţii filosofice, cât şi de pe poziţii teologice*. Prima şi cea mai cunoscută încercare majoră de *teologie creştină a istoriei*, rădăcină din care s-au dezvoltat mai toate "discursurile" creştine despre sensul istoriei, cu precădere în Occidentul postmedieval (de la abatele Bossuet până la un

---

* A se vedea, bunăoară, Karl Löwith, *Meaning in History*, University of Chicago Press, 1949, care prezintă "filosofiile istoriei" de la Herodot până în zorii secolului XX. În ce priveşte secolul nostru, bibliografia problemei este considerabilă. Menţionez aici doar câteva dintre lucrările care merită o atenţie deosebită, circumscriindu-se viziunii creştine: N. Berdiaev, *Sensul istoriei* (tr. germ. 1923; tr. fr. 1948; tr. rom.: Ed. Polirom, Iaşi, 1996); O. Cullmann, *Christ et le Temps*, Paris, 1947; E.-C. Rust, *Christian Understanding of History*, Londra, 1947; K. Thieme, *Gott und die Geschichte*, Herder, 1947; A. J. Toynbee, *A Study of History*, New York-Londra, 1947 (compendiu; tr. rom.: *Studiu asupra istoriei*, 2 vols., Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997); R. Niebuhr, *Faith and History*, New York, 1949; J. de Senarclens, *Le Mystère de l'histoire*, Genève, 1949; J. Daniélou, *Essai sur le mystère de l'histoire*, Paris, 1953 (tr. rom.: *Reflecţii despre misterul istoriei*, Ed. Universităţii, Bucureşti, 1996); U. A. Padovani, *Filosofia e teologia della storia*, Brescia, 1953; P. Ricœur, *Histoire et Verité*, Paris, 1955 (tr. rom. *Istorie şi adevăr*, Anastasia, Bucureşti, 1996; v. mai ales Partea întâi, cap. "Perspective teologice", subcap. "Creştinismul şi sensul istoriei"); H. U. von Balthasar, *Theologie der Geschichte. Ein Grundiss*,neue fassung, Einseideln, 1959; J. V. Langmead Casserley, *Toward a Theology of History*, Oxford, 1965; H.-I. Marrou, *Théologie de l'histoire*, Paris, 1968 (tr. rom. *Teologia istoriei*, Institutul European, Iaşi, 1995).

H.-I. Marrou), a aparținut Fericitului Augustin și este expusă în lucrarea *De Civitate Dei* (*Despre Cetatea lui Dumnezeu*)**, redactată între anii 412-426.

Istoria este înfățișată ca o luptă preponderent spirituală între două puteri antagonice, întruchipate de *Civitas Dei* și *Civitas terrena*; prima reprezintă *ordinea dumnezeiască* (păzită de urmașii spirituali ai lui Abel), iar cealaltă – *ordinea pământească* (slujită de urmașii spirituali ai ucigașului Cain). De-a lungul istoriei (autorul distinge, pe temeiuri biblice, șase *epoci istorice*: 1. de la Adam la Potop; 2. de la Noe la Avraam; 3. de la Avraam la David; 4. de la David până la Exil; 5. de la Exilul babilonian până la Hristos; 6. de la întâia până la a doua venire a Domnului) cele două "cetăți" coexistă și se dozează în chip felurit (sunt *perplexae* și *permixtae*, în termeni augustinieni), urmând a se separa definitiv la sfârșitul veacurilor, după Marea Judecată***.

"Cetatea lui Dumnezeu" (întemeiată pe adevăr – *veritas* – și stând sub semnul lui "a fi") va triumfa atunci pentru

---

** În *P. L.*, vol. XLI, cols. 13-804. Cea mai bună ediție a textului latin este cea a lui B. Dombart și A. Kalb, din *Corpus Christianorum Latinorum* (1955); v. și Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, texte latin de la quatrième édition de B. Dombart et A. Kalb, introduction générale et notes par G. Bardy, traduction française par G. Combès, 5 vols., în «Bibliothèque Augustinienne», 33-37, Paris, 1959-1960. Din păcate, nu s-a tipărit încă o traducere românească integrală a capodoperei augustiniene. Cea scoasă de curând la Editura Științifică va umple acest gol, dar deocamdată nu a apărut decât volumul întâi.

*** "Creștinul este astfel omul care trăiește în ambiguitatea istoriei profane, dar cu tezaurul prețios al unei istorii sfinte, al cărei «sens» îl întrevede, și cu sugestiile unei istorii personale, în care discerne legătura între vinovăție și mântuire. Sensul creștin al istoriei este în acest caz speranța că istoria profană face și ea parte din acest sens pe care istoria sfântă îl dezvoltă, că nu există până la urmă decât o *singură* istorie, că orice istoie este în ultimă instanță sfântă" (Paul Ricœur, *Istorie și adevăr*, ed. rom. cit., p. 108). Vezi și Hugo Urs von Balthasar, *Theologie der Geschichte*, ed. cit, pp. 98-101.

totdeauna asupra celei pământești (întemeiate pe deșertăciune – *vanitas* – și stând sub semnul lui "a avea"). În centrul istoriei, dându-i acesteia sensul adevărat (acela de anticameră a mântuirii), se află Întruparea lui Hristos și lucrarea Sa mesianică. Iisus Hristos este biruitorul păcatului și al morții, deci al timpului devorator. Învierea Lui marchează începutul sfârșitului istoriei.

Istoria este concepută, așadar, ca fiind finită și irepetabilă (în opoziție cu miturile arhaice ale "eternei reîntoarceri", caracteristice "religiilor cosmice" precreștine), pătrunsă de grația divină și călăuzită de un țel transcendent, reprezentând (cum spune Lucian Blaga în *Ființa istorică*, rezumându-l pe marele hipponez) "un interludiu pământesc între două eternități cerești". Istoria nu trebuie însă văzută simplist, într-o oarecum fatală linearitate ascendentă, ne avertizează P. Evdokimov. "Materia istorică se vădește foarte complexă [...]. Nu există progresie în linie dreaptă [...]. Ritmul este rupt chiar între epocile apropiate; istoricii descoperă, paralel cu mersul înainte, și un progres în regres" (*Ortodoxia*, tr. rom., Editura Institutului Biblic..., București, 1996, pp. 342-343). În mersul sau devenirea ei, în care se amestecă elemente istorice și meta-istorice, divine și umane, individuale și colective, istoria este o taină ireductibilă la scheme raționale. "Succesiunii regresive a căderii (*akolouthia*), Dumnezeu i-a opus succesiunea ordonată, ordinea progresivă prin dinamica lăuntrică, a mântuirii. Astfel, istoria este o dialectică a inițiativelor lui Dumnezeu și a răspunsurilor omului, interacțiunea celor doi Adam, dialogul celor doi «fie». Sinteza ultimă a mișcărilor ascendente și descendente este deja dată în Hristos, și numai Hristos are deja cheia sensului istoriei", pentru că El este "măsura absolută a teandrismului universal" (*ibidem*, pp. 345-346).

Teoforică și hristocentrică în ciuda naturii sale corupte, istoria poate fi înțeleasă și prin ceea ce am putea numi *dinamica axiologică a iubirii*. "Două iubiri au durat două cetăți: una a iubirii de Dumnezeu duse până la uitarea de sine, alta a iubirii de sine duse până la uitarea de Dumnezeu" (*De Civitate*

Dei, XIV, 28). "Noul Ierusalim", "Ierusalimul ceresc" al viziunii ioanice, împărăţia slavei, a "luminii neînserate", se va întemeia, înainte de toate, pe desăvârşirea "asemănării" omului cu Dumnezeu, Care este *adevărata iubire* (*I Ioan* 4, 8): iubirea care *iese din sine*, iubirea care *se deschide spre celălalt*, întru *comuniune* şi *neuitare*. Dumnezeului *în-omenit din iubire*, înlăuntrul istoriei, este chemat să-i răspundă omul *în-dumnezeit prin iubire*, dincolo de istorie.

Iubirea este "Alfa şi Omega" Creaţiei. Totuşi, după cuvântul Sfântului Isaac Sirul[****], iubirea divină va deveni chin de neîndurat pentru cei ce au respins-o sau au înjosit-o: "Pe câţi vor sta în gheena focului, biciul iubirii îi va biciui... Căci dându-şi aceia seama că au păcătuit împotriva iubirii, cad pradă unei suferinţe mai mari decât cea pe care le-ar putea-o pricinui orice alte înfricoşătoare chinuri. Durerea unei inimi vinovate faţă de iubire întrece toate chinurile care se pot închipui. Păcătoşii din iad nu sunt nicidecum lipsiţi de dumnezeiasca iubire... Numai că iubirea lucrează în două chipuri deosebite: ea li se face osândiţilor suferinţă, iar preafericiţilor bucurie". Iadul nu mai este, astfel, "neputinţa de-a mai iubi" (Dostoievski), ci chinul interior al unei mari *iubiri zădărnicite* – consecinţă eternă a unei şanse ratate *în istorie*.

În concluzie, din perspectivă creştină, istoria nu reprezintă un teren neutru, ci un stadiu necesar şi hotărâtor în economia mântuirii. Omul îşi construieşte el însuşi, liber şi responsabil, destinul etern, în sânul comunităţii din care face parte (fiecare va fi judecat, ne avertizează Apostolul Pavel, "în rândul cetei sale"), beneficiind de harul dumnezeiesc în măsura în care se deschide acestuia. Părăsim lumea de aici în condiţia pe care ne-am agonisit-o: fie "oi", fie "capre"; nemitarnicul Judecător nu

---

**** În ed. N. Theotokis (Leipzig, 1770), LXXXIV, pp. 480-481, iar în ed. A. J. Wensinck (Amsterdam, 1923), XXVII, p. 136; *apud* Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, tr. rom., Editura Anastasia, Bucureşti, [1992], p. 263 (aici într-o versiune îmbunătăţită). Vezi şi P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 358.

va face decât să pecetluiască o stare de fapt. Că-Şi poate îmblânzi dreptatea prin milă, este adevărat; dar aceasta este o taină pe care n-o putem sonda până la capăt. Dumnezeu nu este nici drept până la a fi nemilos, dar nici milos până la a fi nedrept. De aceea se cuvine a ne lua seama, "până mai este vreme"...

(*Puncte cardinale*, anul IV, nr. 7/43, iulie 1994, p. 8 şi nr. 8/44, august 1994, p. 8, cu titlul "Istoria din perspectivă creştină", semnat Vasile A. Marian; *Scara. Revistă de oceanografie ortodoxă*, treapta a treia, anul II, februarie 1998, pp. 244-248, cu acelaşi titlu; variantă prescurtată, ca şi în volumul de faţă: *Ziua*, serie nouă, anul V, nr. 1185, 16 mai 1998, p. 2, cu titlul "În căutarea sensului pierdut: Istoria şi «biciul iubirii»"; *Puncte cardinale*, anul VIII, nr. 8/92, august 1998, p. 1)

CREŞTINISM ŞI DEMOCRAŢIE

Creştinismul nu este nici democratic, nici anti-democratic: el este *trans-democratic*, pentru că atât temeiurile cât şi scopurile lui ultime stau *dincolo* de "veac" şi de "lume". El nu este, esenţial, o formă de gospodărire sau ameliorare a istoriei, ci una de *depăşire* a ei; "împărăţia lui Hristos" nu este din lumea aceasta. Mântuirea înseamnă tocmai salvarea omului din cercul vicios al Istoriei; *homo religiosus*, realizat plenar sub semnul lui Hristos, este omul transcendenţei: el n-are aici "cetate stătătoare" (*Evr.* 13, 14), ci "cetăţenia" lui veşnică este în ceruri (*Filip.* 3, 20). Cine-şi pune nădejdea în Hristos *numai* pentru viaţa/lumea aceasta, acela este, ne avertizează Apostolul, cel mai nefericit dintre oameni (*I Cor.* 15, 19). Democraţia, în schimb, n-are nimic de a face, în mod necesar, nici cu veşnicia şi nici cu Dumnezeu; ea este îndeobşte laică, dacă nu chiar atee, rostul ei împlinindu-se "aici" şi "acum". Despre ea se spune, în mod curent, că ar fi cea mai puţin rea dintre înjghebările social-politice ale epocii moderne.* Istoria

---

* Este vorba aici strict de democraţia postiluministă, ce nu trebuie confundată cu democraţia antică, expresie a altui spirit şi a altor realităţi sociale. Merită reţinută, în această ordine de idei, observaţia d-lui Teodor Baconsky: "Democraţia grecească a fost o experienţă politică *pre-creştină*, iar democraţia actuală tinde să fie o experienţă politică *post-creştină*. Creştinismul autentic, atât cât s-a putut el manifesta în diacronia societăţilor omeneşti, rămâne *la mijloc*, între păgânismul clasic (unde absenţa lui Dumnezeu era suplinită prin divinizarea Cetăţii) şi neo-păgânismul modem (în care prezenţei lui

lumii este, de vreo două veacuri încoace, una a democraţiilor care se caută, se găsesc, se pierd şi se regăsesc, iarăşi şi iarăşi. Trăim, istoriceşte, sub zodia democraţiei idolatrizate, iar mulţi dintre noi cu ea îşi măsoară destinul...

Creştinismul se întemeiază pe ideea de *ierarhie*; întreaga Creaţie este structurată ierarhic, de la regnul mineral şi până la lumea îngerilor (orânduită şi aceasta în "cete", pe "trepte" de desăvârşire). Omenirea este "ierarhizată" la rându-i: social (de la "rob" la "împărat"), intelectual (de la idiot la geniu) ş. a. m. d. Inferiorul este treaptă spre superior, subordonându-se acestuia şi rostuindu-se prin el. Menirea omului creştin, în raport cu "semenii" săi, este aceea de a se întâlni cu ei într-o comunitate de iubire, exercitându-şi exemplar funcţia "socială", în conformitate cu condiţia sa *de fapt*; înlăuntrul unor limite firești, poziţia "ierarhică" se poate modifica în dinamica existenţei, dar niciodată mecanic, ci întotdeauna în funcţie de "progresul" sau "regresul" *real* al persoanei**. Democraţia, în schimb, s-a născut din ruina principiului ierarhic; ea reprezintă astăzi, în conştiinţa celor mai mulţi, singura soluţie relativ funcţională într-o lume a ierarhiilor prăbuşite, în care "Dumnezeu a murit" şi în care nici omul nu se simte prea bine... Democraţia afişează virtuţi de bolniţă socială pentru o lume "ieşită din fire" şi ajunsă la limita disoluţiei moral-

---

Hristos i se substituie Statul-Providenţă). Dacă nu adorăm iluzia, trebuie să recunoaştem că democraţia capătă chip tocmai prin distorsionarea valorilor creştine" (*Iacob şi îngerul. 45 de ipostaze ale faptului religios*, ed. cit., p. 148).

** "A propovădui un egalitarism absolut înseamnă a reduce diversitatea vocaţiilor umane, sfidând voinţa Celui graţie căruia această diversitate a fost posibilă şi necesară. Asemenea unei Biserici fără ierarhie, o societate uniformizantă n-ar fi decât reflexul parodic al unui creştinism răsturnat" (T. Baconsky, *op. cit.*, p. 89). "Raiul trist" (V. Zander) al experimentului comunist a dovedit-o cu prisosinţă.

spirituale. Când sensul dumnezeiesc al lucrurilor se întunecă în oameni, societatea trebuie păzită de două molime potenţiale: tirania şi anarhia (cum bine s-a spus: "Anarhia – această tiranie a bestiei de jos; tirania – această anarhie a canaliei de sus"!). Democraţia se vrea tocmai o cale de mijloc între tiranie şi anarhie. Deşi utopică şi demagogică, atât în temeiurile, cât şi în manifestările ei, ea pare a fi astăzi "un rău necesar" al vieţii publice, mai uşor de îndurat decât altele...

Cu toate aceste deosebiri de esenţă (care ar putea fi amplu detaliate), creştinismul şi democraţia sunt în situaţia de a co-exista în mersul Istoriei. Din această stare de fapt s-a născut şi aspiraţia politică spre o "democraţie creştină", care deocamdată e departe de a-i fi convins atât pe adevăraţii creştini, cât şi pe adevăraţii democraţi. Fundamental ireductibilă, tensiunea dintre creştinism şi democraţie este, în cele din urmă, însăşi tensiunea dintre cele două lumi paulinice sau dintre cele două "cetăţi" augustiniene. Creştinismul este ordinea lui "a fi", democraţia este ordinea lui "a avea". Creştinismul stă sub semnul "iubirii de Dumnezeu duse până la uitarea de sine", democraţia stă sub semnul "iubirii de sine duse până la uitarea de Dumnezeu" (v. *De Civitate Dei*, XIV, 28).

Soluţie definitivă nu există în contingent. Cred că fiecare trebuie să decidă, în forul său lăuntric, dacă e mai degrabă creştin sau mai degrabă democrat, chivernisindu-şi existenţa în consecinţă. Dacă e mai degrabă democrat (adică mai aproape de "trup" şi de "Cezar"), atunci e de competenţa d-lui Gabriel Andreeescu. Dacă e mai degrabă creştin (adică mai aproape de "duh" şi de "Dumnezeu"), atunci e de competenţa părintelui Ioanichie Bălan. În ce mă priveşte, mai degrabă pot circumscrie problema decât să-i dau o soluţie; cui m-ar întreba, i-aş

răspunde, după umori, fie cu francheţea augustiniană: "Dacă nu mă întrebi, ştiu; dacă mă întrebi, nu ştiu", fie cu cea arghezianã: "Nici eu ştiu, nici tu cunoşti; hai să râdem ca doi proşti!"...

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 955, 9 august 1997, p. 6; v. şi "Între *zoon politikón* şi *homo religiosus*", *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 9-10/81-82, septembrie-octombrie 1997, p. 3)

DE LA DEMOCRAŢIE LA DEMOFILIE

Tensiunea dintre *creştinism* (ordine *religioasă* cu finalitate *transcendentă*) şi *democraţie* (ordine *istorică* de finalitate *imanentă*), nu este decât un aspect particular al unor tensiuni generale şi perpetue, cum ar fi cea dintre *secular şi spiritual* sau cea dintre *tradiţie şi modernitate*. Având în vedere că religia creştină a traversat , în două mii de ani, toate formele posibile de statalitate, ajungând la un *modus vivendi* cu fiecare dintre ele şi urmându-şi, dincolo de caracterul mai mult sau mai puţin favorabil al diferitelor conjuncturi, *chemarea supra-lumească*, suntem îndreptăţiţi să credem că şi cu democraţia contemporană există soluţie de adaptare, chiar dacă nouă nu ni se înfăţişează întotdeauna suficient de limpede; în orice caz, aceasta nu trebuie căutată în jocul abstract al unor principii, ci în lucrarea concretă a oamenilor care le slujesc.

Admiţând democraţia ca pe "o fatalitate a lumii moderne" (în ordinea politică şi socială), creştinismul nu-şi poate propune nici să o nege radical, nici să facă abstracţie de ea; el e dator să încerce a o modela dinlăuntru, ca un fel de catalizator moral-spiritual, făcând-o să-şi conştientizeze şi să-şi diminueze lipsurile sau excesele.

Între altele, creştinismul şi-ar putea propune **să ajute** *demo-craţia* ("guvernarea" prin *demos*) să se înalţe, treptat, spre o reală **demo-filie** ("iubire" faţă de *demos*); căci, cu formula colportată odinioară de Nicolae Iorga, democraţia ar

trebui să însemne nu atât conducerea *prin* popor, cât conducerea *pentru* popor (adică din *iubire* faţă de acesta şi din cunoaşterea adevăratelor lui *nevoi*). S-ar putea obiecta că democraţia, bună sau rea, este totuşi un sistem social-politic, pe când demofilia nu-i decât un sentiment sau o poziţie atitudinală. Dar aici nu se pune problema de a reduce lucrurile la o afacere sentimentală, ci de a insufla democraţiei *un spirit nou*, păstrându-i, în mare, structurile funcţionale. Demofilia nu reprezintă nicidecum un substitut tehnic al democraţiei, ci un posibil *corolar* al ei, pe linia conduitei creştine.

Din păcate, cu democraţia noastră lucrurile stau şi astăzi aşa cum le deconspirase Mircea Eliade într-un articol de tinereţe*: "În România... orice interes sau orice problemă colectivă este transformată de oamenii politici în demagogie. La noi nu contează în primul plan *nevoile* maselor, ci *opiniile* acestor mase. Ceea ce interesează pe politicianul român nu este *ce se întâmplă* cu masele, ci *ce spun* masele. Aceste câteva reforme care s-au făcut, bune sau rele cum ar fi, nu s-au făcut pentru întărirea socială şi promovarea politică a maselor, ci pentru *cucerirea opiniei* lor, adică a voturilor".

Viciul fundamental al bâjbâielilor noastre spre "democraţie" stă, de opt ani încoace, indiferent de culoarea politică a puterii în exerciţiu, în deficitul de *puritate morală* şi de *conştiinţă slujitoare* (două virtuţi profund creştine!) al celor ce "au cucerit voturile maselor"; totul se reduce la un formalism lipsit de scrupule, în care poporul este eternul sacrificat. El încetează să mai fie un scop, devenind simplu mijloc al guvernării, bun să legitimeze "puterea" şi atât. Aceasta, odată

* "Demagogie prerevoluţionară", în *Vremea*, anul VIII, nr. 413, 10 noiembrie 1935, p. 3.

legitimată, îşi urmăreşte interesele proprii, sinchisindu-se prea puţin de *poporul-instrument*, pe care îl tratează cu indiferenţă sau chiar cu dispreţ, sub paravanul unor măguliri sau făgăduinţe demagogice**. E limpede că, în aceste condiţii, democraţia ajunge să-şi piardă până şi înţelesul etimologic, căci "puterea poporului" încetează invariabil chiar a doua zi după alegeri.

Creştineşte vorbind (atât cât îi stă bine creştinismului să se amestece în viaţa istorică), până când România nu va avea nişte guvernanţi care, indiferent de culoarea lor politică, *să se identifice cu interesele naţionale* şi *să slujească cu dragoste poporul*, mergând până la sacrificiul propriilor interese, orice discuţie pe tema democraţiei rămâne fie pur teoretică, fie pur demagogică. Dar puterea în funcţiune nu va avea nici ea "liniştea" sau "susţinerea" după care tânjeşte atât, căci minciuna, indiferent cum şi de cine ar fi formulată, nu poate adormi până la capăt instinctele adânci ale unui popor care *nu se simte iubit*.

(*Ziua*, serie nouă, anul IV, nr. 973, 30 august 1997, p. 4; v. şi "Între *zoon politikón* şi *homo religiosus*", *Puncte cardinale*, anul VII, nr. 9-10/81-82, septembrie-octombrie 1997, p. 3)

** Stare de lucruri ce aduce aminte de scenariile cinice din controversatele *Protocoale ale Înţelepţilor Sionului* (unde democraţia este văzută ca o armă de dominaţie şi manipulare perfidă a societăţilor de *goim*, cărora trebuie să li se asigure iluzia formală a libertăţii).

SENSUL UNITĂȚII CREȘTINE *
Lumea creștină la răscruce de milenii

În înțelesul lui strict, *ecumenismul* ține de *armonizarea internă a lumii creștine*. Extrapolare ideologic-umanitaristă a deziderатului ecumenic, "dialogul interreligios" are un caracter generos, dar utopic, pentru că, în esența lor dogmatică, liturgică și morală, marile sisteme religioase – oricât s-ar specula despre "unitatea lor transcendentă" (Frithjof Schuon)** – sunt ireductibile. Din punctul de vedere al oricărei tradiții religioase autentice, sincretismul este o formă de sinucidere spirituală, oricât de "nobile" ar fi scopurile urmărite. Înainte de a fi un semn al "civilizației", el este unul al desacralizării (și este simptomatic că *new-age*-ismul – principala formă de sincretism

---

* Acest text (inclus, într-o variantă mai scurtă, și în vol. *Spiritul dreptei. Între tradiție și actualitate*, ed. cit., pp. 94-99, cu subtitlul "Pentru o cruciadă spirituală") a figurat în programul de comunicări al festivalului cultural *Romfest '96* (Princeton, New Jersey, U.S.A.), ce a avut ca temă generală "Renașterea spirituală românească" și s-a desfășurat – citez din *Comunicatul final* – "sub semnul unității creștine a neamului românesc, cu convingerea că o adevărată renaștere spirituală nu este posibilă decât printr-o conlucrare a celor două mari confesiuni naționale, ortodoxă și greco-catolică, printr-o reală iubire și înțelegere întru Hristos". Evoluțiile din ultimii ani îl fac, din nefericire, azi mai actual decât ieri.

** Frithjof Schuon, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, trad. rom. Anca Manolescu, cu un cuvânt înainte de André Scrima, Editura Humanitas, București, 1994 (cartea datează din 1948). Este vorba de unul dintre reprezentanții tradiționalismului de tip guénonist (deși la un moment dat s-a despărțit de autorul *Crizei lumii moderne*).

a ultimelor decenii – nu vorbeşte de o resacralizare a lumii, ci de o "revrăjire" a ei, mutând accentul de pe divin pe magic, de pe teocentrismul spiritualist al Tradiţiei pe antropocentrismul naturist al post-modernismului "aquarian"). De aceea, în cele ce urmează, nu-mi propun altceva decât o sumară radiografie a impasului în care se află, de mai multe sute de ani, ceea ce ne-am obişnuit să numim "creştinătatea" (câtă "nostalgie" într-un singur cuvânt!).

I

De veacuri întregi, "unitatea lumii creştine" este fie o vorbă goală, fie expresia unei năzuinţe utopice. Ar fi vremea, în haosul fără precedent al contemporaneităţii, să facem un efort general de analiză lucidă a tristei realităţi, refuzând atât consolările sterile, cât şi soluţiile abstracte. Nu ajunge să ne numim "creştini" şi să ne invocăm "tradiţiile" (dogmatice sau instituţionale), nici să ne declarăm formal îngăduinţa reciprocă şi disponibilitatea la "dialog", nici să ne deplângem limitele şi să lăsăm totul în seama unui viitor indefinit. Creştinătatea trebuie să se scuture de orice formă de automulţumire, de tergiversare sau de visătorie deşartă; în faţa numeroşilor adversari din afară şi dinlăuntru, ea trebuie să găsească neîntârziat modalităţile concrete ale unei contra-ofensive bine concertate, pornind de la realităţile existente şi încercând să le valorifice ca atare. *A folosi diversitatea în numele unităţii* – iată înţelepciunea – numai aparent paradoxală – la care s-ar cădea să ajungă lumea creştină, cu toate marile ei confesiuni istorice.

Astăzi, un creştinism pierdut în disensiuni interconfesionale este un creştinism sinucigaş. Bisericile tradiţionale, după atâtea veacuri de dezvoltare divergentă, nu mai pot fi unificate instituţional; este la fel de sterilă atât afirmarea orgolioasă şi exclusivistă a propriilor identităţi, cât şi logoreea convenţională în jurul unui utopic ideal unionist. Sub aspect confesional, *suntem ceea ce suntem*, printr-un ireversibil proces istoric; şi *drept ceea ce suntem* ne vom prezenta la marea Judecată, în

faţa dreptăţii şi milei *Aceluiaşi* Dumnezeu, care ne va judeca pe fiecare după *credinţa* şi după *faptele* noastre...***

Ceea ce avem *în comun* este lucrul cel mai de preţ, în faţa căruia toate diferenţele trebuie să se smerească, astăzi mai mult decât ieri. Pentru că duşmanii – tot mai numeroşi şi mai perfizi – ne atacă *global* tocmai în aceste temeiuri comune, în virtutea cărora ne numim şi ne recunoaştem *creştini*, dincolo de orice nuanţe confesionale. Nu putem apăra eficient acest fond comun, pe care ne altoim cu diferenţele noastre specifice şi care ne face cu putinţă pe toţi, decât printr-o con-lucrare realistă şi coherentă, adică printr-o *unitate de acţiune şi re-acţiune*, prin care să-L mărturisim pe Hristos cel adevărat împotriva "hristoşilor mincinoşi" şi împotriva a tot ce poartă "pecetea lui Antihrist". De nu vom reuşi *astăzi* să alcătuim şi să facem eficient un astfel de front comun, s-ar putea ca *mâine* să fie prea târziu; şi vom fi responsabili, indiferent de apartenenţa confesională, de fiecare suflet abătut de la Hristos

---

*** "Ne comportăm mereu ca şi cum în familia creştinătăţii europene trebuie să existe, într-un anume moment sau loc, câte un perdant. Există în «moştenirile noastre» o morală a resentimentului, dar şi o pulsiune agonală care vrea ca la capătul cursei să nu existe decât *un singur* câştigător. Fie declarăm, în logica hegeliană, că în următorul mileniu Răsăritul va realiza «sinteza» dintre teza bizantină şi antiteza scolastică, fie sperăm, în tradiţia etnocentrismului apusean, că deşi Europa se opreşte în pragul lumii ortodoxe, vom putea fi şi noi invitaţi, cândva, la banchetul Occidentului democratic. Între revanşa prezentată drept act justiţiar şi condescendenţa ipocrit drapată în vocaţie a integrării, atitudinile noastre mentale continuă să se reclame de la o Raţiune totalitară. Distructiva «rivalitate mimetică» dintre Occident şi Orient va continua să submineze armonia continentului atâta timp cât această obsedată Raţiune impersonală nu va recăpăta, precum în vremea ecumenică a culturii patristice, trăsăturile lui Iisus Hristos" (Teodor Baconsky, *Iacov şi îngerul. 45 de ipostaze ale faptului religios*, ed. cit., p. 133).

şi de prăbuşirea generală a ordinii creştine, cu toate implicaţiile ei istorice şi trans-istorice.

Nu "Unire", dar Unitate – aceasta s-ar cădea să ne fie deviza. Felul în care s-a pus dintotdeauna problema unirii Bisericilor a implicat renunţarea fiecăreia la ceva ce-i devenise, cu timpul, consubstanţial şi definitoriu; de aici şi eşecul tuturor tentativelor de unire, ba chiar şubrezenia în sine a idealului unionist. Unitatea împotriva adversarilor comuni nu implică însă nici o renunţare, ci doar *o coalizare întru Hristos*, benefică tuturora. A venit vremea adevăratei *Cruciade* moral-spirituale; creştinismul trebuie să recucerească lumea, cu toate batalioanele lui mărturisitoare, devenite *o singură armată*, primindu-şi ordinele de la Cuvântul lui Dumnezeu. *Cruciat* se cade a fi tot cel ce crede şi mărturiseşte, indiferent de confesiunea în care s-a născut sau pentru care a optat, dumnezeirea lui Hristos şi puterea mântuitoare a jertfei Sale; tot cel ce crede şi mărturiseşte "învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să vie".

Adversarii ni-i ştim cu toţii la fel de bine (şi această conştiinţă a răului care ne agresează generic este o dovadă a faptului că, la rădăcinile credinţei şi vieţii noastre, toţi creştinii *suntem una*): ateismul militant, ideologiile de tip masonic, *new-age*-ismul, satanismul şi ocultismele de orice fel, sectele eretice (între care "Martorii lui Iehova" reprezintă anticreştinismul cel mai radical), aşa-numita "teologie feministă", toate pseudo-spiritualismele neo-păgâne sau orientalizante, toţi profeţii libertăţilor deşănţate (indiferent dacă ne vorbesc în termeni politici sau culturali), toţi cei ce se ridică, într-un fel sau altul, împotriva Credinţei, Firii şi Tradiţiei pe care s-a întemeiat Europa creştină. Toţi aceştia sunt adversarii noştri pentru că sunt duşmanii Dumnezeului nostru, pe Care-L neagă sau Îl înjosesc. Dar iată că, spre ruşinea noastră, aceşti adversari se întâmplă să acţioneze mai unitar decât noi; de aceea, ne trezim adesea izolaţi şi slabi dinaintea lor, astfel încât ei adună, iar noi risipim. Slăbiciunea creştinismului actual nu stă în existenţa mai multor Biserici sau confesiuni istorice, ci în neputinţa sau îndărătnicia acestora de a-şi realiza *unitatea esenţială* în marea Biserică nevăzută, al cărei cap este Hristos.

Nu este o criză de ordin instituţional, ci o criză de ordin mistic, care slăbeşte forţa de rezistenţă şi de iradiere a creştinismului în general. Iar adversarii ştiu să profite din plin de această împrejurare; puterea lor se trage din slăbiciunea noastră.

II

Să zăbovim o clipă asupra situaţiei din România. Ne lăudăm că peste 80% din populaţia ţării s-a declarat ortodoxă, dar ne întrebăm prea puţin în ce măsură aceşti aşa-zişi ortodocşi au o adevărată viaţă religioasă. "Jonglăm" statistic cu majorităţile, după modelul puterii politice, exaltând cantitatea în dauna calităţii. Repetăm mereu că "ne-am născut creştini", invocăm aproape mecanic ortodoxia noastră "de două ori milenară" (de parcă vechimea în sine ar putea ţine loc de vrednicie sau de parcă trecutul ne-ar dispensa de responsabilităţile prezentului!) şi uităm să ne întrebăm dacă onorăm cu adevărat aceşti "două mii de ani", dacă mai suntem creştini şi ortodocşi în adevăratul înţeles al acestor cuvinte, dacă nu cumva pângărim, la modul epigonic, istoria pe care o invocăm. Instituţia "Bisericii strămoşeşti" îşi pierde din credit pe zi ce trece, prin nevrednicia ierarhilor şi slujitorilor ei compromişi, prin insuficienţa ei catehetică şi misionară, prin jalnica ei cârdăşie cu stânga comunistă şi neocomunistă, prin treptata dez-duhovnicire a "teologiei oficiale" şi prin modul îngust în care se raportează la restul lumii creştine. Biserica Ortodoxă Română de azi investeşte infinit mai multă energie în lupta împotriva fraţilor greco-catolici (şi a catolicismului în genere), împotriva culturii ortodoxe mireneşti (ca-n cazul recent al boicotării activismului naţional-ortodox al Fundaţiei "Anastasia") sau împotriva exilului ortodox românesc de altă ascultare (Franţa, Germania, Statele Unite, Canada etc.) decât împotriva *adevăraţilor ei duşmani*, care sunt şi *duşmanii generici ai creştinismului* şi ai oricărei tradiţii naţionale sau confesionale. Cu această "strategie" sinucigaşă, nu este de mirare că ea pierde tot mai mulţi credincioşi efectivi, că se izolează şi încremeneşte tot mai mult în propria-i suficienţă, că începe să cunoască tot mai multe "deviaţii" interne (care nu sunt decât tot

atâtea răspunsuri riscante la starea de criză: "ostaşii Domnului", "stiliştii", "visarioniştii", "fenomenul Vladimireşti" ş.a.), că favorizează indirect prozelitismul sectar, al cărui discurs mizează fundamental tocmai pe slăbiciunile Bisericilor tradiţionale. Nu-i mai puţin adevărat că şi minoritatea greco-catolică de la noi dă dovadă adeseori de aceeaşi obtuzitate, că şi Vaticanul se mişcă ambiguu (atât în raporturile cu creştinismul răsăritean, cât şi în cele cu protestantismul, cu celelalte două monoteisme şi cu curentele anticreştine), că şi anumite ramuri ale protestantismului au luat-o razna (cum este mai ales cazul anglicanismului).

Înainte de a fi excedată de asalturile din afară, lumea creştină tinde să se prăbuşească *dinlăuntru*. Dacă nu vom găsi *soluţia comună* de a opri această derivă internă şi de a organiza *o rezistenţă creştină unitară* în faţa feluritelor curente dizolvante, atunci creştinii de astăzi şi de mâine vor deveni cioclii propriei lor istorii şi spiritualităţi, slugile nevrednice în a chivernisi talantul încredinţat lor, "căldiceii" vărsaţi din gura lui Dumnezeu (*Apoc.* 3, 14-16). Trecutul reprezintă un temei indispensabil, dar el nu poate ţine loc de prezent şi de viitor; Tradiţia trebuie să redevină vie şi lucrătoare, în duhul unei unităţi interne care să redea "turmei Bunului Păstor" adevărata ei menire "apocaliptică". Deşi diversificată confesional, "Biserica luptătoare" trebuie să anticipeze "în veac" unitatea supraconfesională a "Bisericii triumfătoare", valorificându-şi *formele istorice* fără a trăda *fondul comun*. Acesta ni se pare *adevăratul sens al unităţii creştine*, al acelui *integrism ecumenic nereducţionist* faţă de care toate diferenţele rămân secundare.

(*Puncte cardinale*, anul VI, nr. 7/67, iulie 1996, p. 1, cu subtitlul "Către o nouă cruciadă"; *România liberă*, serie nouă, nr. 1926, 27 iulie 1996, p. 2, cu titlul "Lumea creştină la răscruce de milenii. Pentru o nouă cruciadă spirituală"; vol. *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate*, ed. cit., pp. 94-99, cu subtitlul "Pentru o cruciadă spirituală")

NOTĂ EDITORIALĂ

Răzvan Codrescu (Adolf Crivăţ-Vasile – n. 1959) a absolvit Facultatea de Limba şi Literatura Română a Universităţii Bucureşti (1983). A debutat publicistic în revista *Luceafărul*, cu un eseu (cenzurat) despre "Don Quijote şi Prinţul Mîşkin" (1985). Din 1990, a desfăşurat o activitate intensă de publicist şi editor. A colaborat la *Puncte cardinale*, *Gazeta de Vest*, *Cuvântul românesc* (Hamilton, Canada), *România literară*, *Viaţa românească*, *România liberă*, *Ziua* etc. A debutat editorial cu volumul *Spiritul dreptei. Între tradiţie şi actualitate* (Ed. Anastasia, Bucureşti, 1997). A tradus, prefaţat/postfaţat şi îngrijit numeroase volume (la editurile Anastasia, Puncte Cardinale, F.R.O.N.D.E., Dacia ş. a.), iar în prezent lucrează la o nouă versiune românească a *Divinei Comedii*. Este director literar al Editurii Anastasia din Bucureşti, redactor-şef al revistei *Puncte cardinale* din Sibiu, colaborator permanent al cotidianului *Ziua* (pagina creştină săptămânală "Calea, Adevărul şi Viaţa").

Volumul de faţă (*Exerciţii de "reacţionarism"*...) reuneşte 26 de texte cu tematică diversă, ce completează şi adâncesc problematica dezbătută în volumul *Spiritul dreptei*... (despre care Teodor Baconsky, pe atunci directorul Editurii Anastasia, scria: *"La capătul a cinci decenii de obscurantism roşu, românii regăsesc nădejdile îndreptării, fără a avea – totuşi – o viziune clară despre gândirea politică a creştinismului. Cartea lui Răzvan Codrescu ne restituie acest volatil SPIRIT AL DREPTEI, pe care îl fixează, cu o impozantă competenţă culturală, la răscrucea – atât de rar întâlnită – dintre excelenţa stilului şi rigoarea ideilor. Cabrate polemic, necruţătoare cu poncifele, dârze în afirmarea unui CREDO sobornicesc, eseurile reunite aici incomodează lenea şi sporesc reflecţia, precum Adevărul însuşi. Am certitudinea că SPIRITUL*

DREPTEI este prima scriere a unui tânăr intelectual român – afirmat după 1989 – care ar fi putut bucura duhul exigent al regretatului Petre Țuțea").

În curs de apariție: *Cartea mărturisitorilor. De la Eminescu la Petre Țuțea* (studii şi eseuri), Miguel de Unamuno, *Sentimentul tragic al vieții...* (trad., în colab.), *Răsăritenele iubiri* (versuri).

Redactor MONICA CREMENE
Tehnoredactor IOAN RUSU

Apărut: 1999. Bun de tipar: 11.02.1999. Comanda nr. 3889
Coli de tipar: 8. Hârtie: offset 60 g/mp. Format: 61x86/16

Tiparul executat S.C. ATID S.R.L. Cluj-Napoca
str. I.C. Brătianu nr. 12/4
ROMÂNIA

Răzvan Codrescu ne restituie volatilul **Spirit al dreptei**, pe care îl fixează, cu o impozantă competență culturală, la răscrucea - atât de rar întâlnită - dintre excelența stilului și rigoarea ideilor.

Teodor Baconsky

ISBN 973-35-0812-8

EDITURA DACIA

2600